

10/10



ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

6

IK 21 (XLVIII)

A

EN 1975

10 Kčs

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÁ

ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ

Redakční rada

Prof. ing. Karel Svoboda, CSc., (předseda), doc. ing. Milan Branický, CSc., ing. Emil Divila, CSc., prof. dr. ing. Alois Grolig, DrSc., doc. ing. Dimitrij Choma, CSc., prof. Jaroslav Kabrhel, ing. Jaroslav Korbíni, CSc., ing. Jaroslav Kunc, CSc., prof. ing. Jaroslav Pič, CSc., ing. Vladimír Stýblo, CSc., doc. ing. Jan Truksa, CSc.

Vedoucí redaktorka ing. Hedvika Malíková

© Ústav vědeckotechnických informací, Praha 1975

■

Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA uveřejňuje studie, rozborů a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru ekonomiky zemědělství a potravinářského průmyslu. Vydává Československá akademie zemědělská — Ústav vědeckotechnických informací. Vychází měsíčně. Redakce: 120 56 Praha 2, Slezská 7, telefon 257541, 254451. Celoroční předplatné Kčs 120,—.

■

Научный журнал ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA публикует обзоры, анализы и научные статьи о решенных заданиях по научному исследованию в области экономики сельского хозяйства. Издаёт Чехословацкая сельскохозяйственная академия — Институт научно-технической информации. Выход в свет ежемесячно. Редакция 120 56 Прага 2, Слезска 7.

■

The scientific journal ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA published studies, analyses and scientific treatises about the solved research tasks in the sphere of the agricultural economics. Published by the Czechoslovak Academy of Agriculture — the Institute of Scientific and Technical Information. Issued monthly. Editorial office 120 56 Prague 2, Slezská 7.

■

Die wissenschaftliche Zeitschrift ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA veröffentlicht Studien, Analysen und wissenschaftliche Abhandlungen über die gelösten Forschungsaufgaben auf dem Gebiete der Ökonomik. Herausgegeben von der Tschechoslowakischen landwirtschaftlichen Akademie — Institut für wissenschaftlich-technische Informationen. Erscheint monatlich. Redaktion 120 56 Prag 2, Slezská 7.

Zemědělská ekonomika

6

© Ustav vědeckotechnických informací, Praha 1975

SMĚ- ROVACÍ ZNAK	TEXT	Pořadové číslo záznamu:
		zařazení:
AUTOR	JIRIČKA, M.	
PRACOVISTĚ	Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Dlážděná 6, 110 00 Praha 1.	
NÁZEV ORIGINÁLU	Ekonomický význam sociálního plánování a vztah mezi sociálním plánováním a ekonomickým plánováním.	
PŘEKLAD NÁZVU		
TITUL	Zeměd. Ekon.,	
CITACE	21, 1975, č. 6, s. 387—394. — lit. 2.	
HESLA	zemědělství, sociologie, plánování, plánování sociální, teoretické pojednání.	
ANOTACE	Sociální plánování je nástrojem, jehož pomocí zemědělské organizace zajistí systematický a plánovitý rozvoj pracovníků. Autor diskutuje vzájemný vliv ekonomického a sociálního plánování, kdy jedno se týká vlastní výroby a druhé sociálního klimatu a jeho uvědomělého řízení. Cílem sociálního plánování je ovlivňovat osobní a společenskou spotřebu pracovníků v zemědělství. Rozebírá se dále vztah mezi sociálním plánováním a sociální politikou, finanční zdroje sociálního plánování atd. Specifikují se úkoly jednotlivých etap sociálního plánování při jejich realizaci do praxe.	
TAG	INPUT DATA	Record Number:
		Category:
AUTHOR	JIRIČKA, M.	
INSTITUTION ADDRESS	Economic Research Institute for Agriculture and Food, Dlážděná 6, 110 00 Praha 1.	
ORIGINAL TITLE	Ekonomický význam sociálního plánování a vztah mezi sociálním plánováním a ekonomickým plánováním.	
TRANSLATION	Economic Importance of Social Planning and Relation Between Social and Economic Planning.	
JOURNAL TITLE	Zeměd. Ekon.,	
COLLATION	21, No. 6, pp. 387—394. — refs 2.	
SUBJECT HEADINGS	agriculture, sociology, planning, social planning, theoretical treatise.	
ABSTRACT	Social planning is a tool by means of which an agricultural organization secures systematic and planned development of its workers. The author discusses interrelations of economic and social planning, one concerned with the production as such, the other concerned with the social climate and its systematic control. The purpose of social planning is to influence personal and social consumption of agricultural workers. Besides that the relation between social planning and social policy, financial resources of social planning, etc. are discussed. The tasks of the individual stages of social planning during their materialization in practice are specified.	

КОД	ТЕКСТ	№ п/п док. описания:
		классификация:
АВТОР	JIŘIČKA, M.	
МЕСТО РАБОТЫ	НИИ экономики сельского хозяйства и продовольствия, Длаждена 6, 110 00 Прага 1.	
НАЗВАНИЕ ОРИГИНАЛА	Ekonomický význam sociálního plánování a vztah mezi sociálním plánováním a ekonomickým plánováním.	
ПЕРЕВОД НАЗВАНИЯ	Экономическое значение социального планирования и отношение между социальным и экономическим планированием.	
ТИТУЛ	Zeměd. Ekon.,	
ВЫДЕРЖКИ	21, 1975, № 6, с. 387-394. — лит. 2.	
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА	сельское хозяйство, социология, планирование, социальное планирование, теоретическая трактовка.	
АННОТАЦИЯ	Социальное планирование — средство, с помощью которого с/х организации обеспечивают систематическое и плановое развитие работников. Автор обсуждает взаимное влияние экономического и социального планирования, когда одно касается собственно производства, а второе — социального климата и его целенаправленного регулирования. Цель социального планирования состоит в регулировке личного и общественного потребления с/х работников. Рассматривается также отношение между социальным планированием и социальной политикой, финансовые источники социального планирования и т. д. Специфицированы задания по отдельным этапам социального планирования при их осуществлении на практике.	

KATEGORIE	AUFNAHMEBOGEN	Ref. Nr.:
		Fachgebiet:
AUTOR	JIŘIČKA, M.	
ORT INSTITUTION	Forschungsinstitut für Land- und Nahrungsmittelwirtschaft, Dlážděná 6, 110 00 Praha 1.	
TITEL	Ekonomický význam sociálního plánování a vztah mezi sociálním plánováním a ekonomickým plánováním.	
ÜBERSETZUNG DES TITELS	Ökonomische Bedeutung der Sozialplanung und Zusammenhang zwischen der sozialen und ökonomischen Planung.	
ZEITSCHRIFT	Zeměd. Ekon.,	
BIBL. ANGABE	21, 1975, Nr. 6, S. 387—394. — Lit. 2.	
SCHLAG-WORTE	Landwirtschaft, Soziologie, Planung, Sozialplanung, theoretische Abhandlung.	
KURZREFERAT	Sozialplanung stellt ein Instrument, mit Hilfe von welchem die landwirtschaftliche Organisation eine systematische und planmäßige Entwicklung ihrer Mitarbeiter sicherstellt, dar. Der Verfasser bespricht die Beziehungen zwischen der ökonomischen und sozialen Planung: die eine betrifft die eigentliche Produktion, die andere das soziale Klima und seine systematische Kontrolle. Das Ziel der Sozialplanung ist es, den persönlichen und gesellschaftlichen Bedarf der Werktätigen in der Landwirtschaft zu beeinflussen. Weiter werden auch die Beziehungen zwischen der Sozialplanung und Sozialpolitik, sowie die finanziellen Quellen der Sozialplanung, usw. besprochen. Die Aufgaben der einzelnen Etappen der Sozialplanung während ihrer praktischen Verwirklichung werden spezifiziert.	

SMĚ- ROVACÍ ZNAK		TEXT	Pořadové číslo záznamu: zařazení
AUTOR	HORÁKOVÁ, E.		
PRACOVISTĚ	Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Dlážděná 6, 110 00 Praha 1.		
NÁZEV ORIGINÁLU	K problematice péče zemědělských podniků o pracovníky a jejich rodiny v souvislosti se sociálním plánováním.		
PŘEKLAD NÁZVU			
TITUL	Zeměd. Ekon.,		
CITACE	21, 1975, č. 6, s. 395—401. — lit. 5.		
HESLA	zemědělství, sociologie, péče o pracující, sociální plánování.		
ANOTACE	Současná úroveň péče zemědělských podniků o pracovníky a jejich rodiny neodpovídá možnostem, které tyto podniky již dnes mají vzhledem k dosahované výrobní a ekonomické úrovni. Upevňování materiální základny zemědělských podniků a jejich úkoly sociální, zdůrazňované v usneseních orgánů KSČ vyžadují, aby byl vypracován systém práce s lidmi ve velkovýrobním socialistickém zemědělství na základě poznatků věd o člověku a urychleně realizován v praxi.		
TAG		INPUT DATA	Record Number: Category:
AUTHOR	HORÁKOVÁ, E.		
INSTITUTION ADDRESS	Economic Research Institute for Agriculture and Food, Dlážděná 6, 110 00 Praha 1.		
ORIGINAL TITLE	K problematice péče zemědělských podniků o pracovníky a jejich rodiny v souvislosti se sociálním plánováním.		
TRANSLATION	Problems of Care of Agricultural Enterprises of their Workers and Families in Connection with Social Planning.		
JOURNAL TITLE	Zeměd. Ekon.,		
COLLATION	21, No. 6, pp. 395—401. — refs 5.		
SUBJECT HEADINGS	agriculture, sociology, workers' welfare, social planning.		
ABSTRACT	The present level of care afforded to workers and their families by agricultural enterprises is not adequate to the possibilities of these enterprises achieved on the basis of their production and economic level. Stabilization of the material basis of agricultural enterprises and their social tasks stressed in the resolutions of the bodies of CPC necessitates working out of a system of work with people in socialist large-scale agriculture on the basis of human sciences and materializing it speedily in practice.		

КОД	ТЕКСТ	№ п/п док. описания:
		классификация:
АВТОР	HORÁKOVÁ, E.	
МЕСТО РАБОТЫ	НИИ экономики сельского хозяйства и продовольствия, Длаžděна 6, 110 00 Прага 1.	
НАЗВАНИЕ ОРИГИНАЛА	K problematice péče zemědělských podniků o pracovníky a jejich rodiny v souvislosti se sociálním plánováním.	
ПЕРЕВОД НАЗВАНИЯ	О проблематике заботы с/х предприятий о работниках и их семьях в связи с социальным планированием.	
ТИТУЛ	Zeměd. Ekon.,	
ВЫДЕРЖКИ	21, 1975, № 6, с. 395-401. — лит. 5.	
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА	сельское хозяйство, социология, забота о трудящихся, социальное планирование.	
АННОТАЦИЯ	Современный уровень заботы с/х предприятий о работниках и их семьях не отвечает возможностям, которыми эти предприятия уже ныне располагают ввиду имеющегося производственного и экономического уровня. Для упрочения материальной базы с/х предприятий и выполнения их социальных задач, намеченных в решениях партийных органов, требуется разработка системы работы с людьми в крупнопроизводственном социалистическом сельском хозяйстве на основе данных наук о человеке и ее ускоренное осуществление на практике.	
KATEGORIE	AUFNAHMEBOGEN	Ref. Nr.:
		Fachgebiet:
AUTOR	HORÁKOVÁ, E.	
ORT INSTITUTION	Forschungsinstitut für Land- und Nahrungsmittelwirtschaft, Dlážděna 6, 110 00 Praha 1.	
TITEL	K problematice péče zemědělských podniků o pracovníky a jejich rodiny v souvislosti se sociálním plánováním.	
ÜBERSETZUNG DES TITELS	Fürsorgeproblematik landwirtschaftlicher Betriebe für ihre Mitarbeiter und ihre Familien im Zusammenhang mit der Sozialplanung.	
ZEITSCHRIFT	Zeměd. Ekon.,	
BIBL. ANGABE	21, 1975, Nr. 6, S. 395—401. — Lit. 5.	
SCHLAG-WORTE	Landwirtschaft, Soziologie, Arbeiterfürsorge, Sozialplanung.	
KURZREFERAT	Das gegenwärtige Fürsorgeniveau landwirtschaftlicher Betriebe für ihre Mitarbeiter und deren Familien entspricht nicht den Möglichkeiten dieser Betriebe mit Rücksicht auf das schon erreichte Produktions- und Wirtschaftsniveau. Befestigung der materiellen Grundlage der landwirtschaftlichen Betriebe und ihre aus den Schlußfolgerungen der KPTsch-Organen folgenden sozialen Aufgaben erfordern die Erarbeitung eines Systems der Arbeit mit Menschen in der sozialistischen landwirtschaftlichen Großproduktion auf humanwissenschaftlichem Grund und seine rasche Realisierung in der Praxis.	

SMĚ- ROVACÍ ZNAK		TEXT	Pořadové číslo záznamu:
			zařazení:
AUTOR	KRŮČEK, Z.		
PRACOVISTĚ	Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Dlážděná 6, 110 00 Praha 1.		
NÁZEV ORIGINÁLU	Využití sociálně ekonomických charakteristik malých pracovních skupin v sociálním plánování.		
PŘEKLAD NÁZVU			
TITUL	Zeměd. Ekon.,		
CITACE	21, 1975, č. 6, s. 403—412. — 1 tab., lit. 2.		
HESLA	zemědělství, sociologie, specializace, koncentrace, plánování, plánování sociální, sociometrie.		
ANOTACE	Práce zkoumá možnosti využití sociálně ekonomických charakteristik malých pracovních skupin v sociálním plánování. Je zdůrazněna souvislost mezi sociálním plánováním a možnostmi jeho rozvíjení v návaznosti na proces koncentrace a specializace zemědělské výroby. Zvláštní pozornost je soustředěna na analýzu malých skupin v celkovém organizačním systému integrovaných zemědělských podniků.		
TAG INPUT DATA			Record Number:
			Category:
AUTHOR	KRŮČEK, Z.		
INSTITUTION ADDRESS	Economic Research Institute for Agriculture and Food, Dlážděná 6, 110 00 Praha 1.		
ORIGINAL TITLE	Využití sociálně ekonomických charakteristik malých pracovních skupin v sociálním plánování.		
TRANSLATION	Utilization of Social-Economic Characteristics of Small Working Groups in Social Planning.		
JOURNAL TITLE	Zeměd. Ekon.,		
COLLATION	21, 1975, No. 6, pp. 403—412. — 1 tab., refs 2.		
SUBJECT HEADINGS	agriculture, sociology, specialization, concentration, planning, social planning, sociometry.		
ABSTRACT	The study investigates the possibilities of utilizing social-economic characteristics of small working groups in social planning. The connection between social planning and the possibilities of its development based on the concentration and specialization of agricultural production is emphasized. Special attention is focused on the analysis of small working groups in the general organization system of integrated agricultural enterprises.		

КОД	ТЕКСТ	№ п/п док. описания
		классификация
АВТОР	KRŮČEK, Z.	
МЕСТО РАБОТЫ	НИИ экономики сельского хозяйства и продовольствия, Длаждена 6, 110 00 Прага 1.	
НАЗВАНИЕ ОРИГИНАЛА	Využití sociálně ekonomických charakteristik malých pracovních skupin v sociálním plánování.	
ПЕРЕВОД НАЗВАНИЯ	Использование социально-экономических характеристик небольших рабочих групп в социальном планировании.	
ТИТУЛ	Zeměd. Ekon.,	
ВЫДЕРЖКИ	21, 1975, № 6, с. 403-412. — 1 табл., лит. 2.	
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА	сельское хозяйство, социология, специализация, концентрация, планирование, социальное планирование, социометрия.	
АННОТАЦИЯ	В работе рассматриваются возможности использования социально-экономических характеристик малых рабочих групп в социальном планировании. Подчеркивается взаимозависимость между социальным планированием и возможностями его развития в сопряжении с процессом концентрации и специализации с/х производства. Особое внимание направлено на анализ малых групп в общей организационной системе интегрированных с/х предприятий.	
KATEGORIE	AUFNAHMEBOGEN	Ref. Nr.:
		Fachgebiet:
AUTOR	KRŮČEK, Z.	
ORT INSTITUTION	Forschungsinstitut für Land- und Nahrungsmittelwirtschaft, Dlážděná 6, 110 00 Praha 1.	
TITEL	Využití sociálně ekonomických charakteristik malých pracovních skupin v sociálním plánování.	
ÜBERSETZUNG DES TITELS	Auswertung sozial-ökonomischer Merkmale kleiner Arbeitsgruppen in der Sozialplanung.	
ZEITSCHRIFT	Zeměd. Ekon.,	
BIBL. ANGABE	21, 1975, Nr. 6, S. 403—412. — 1 Tab., Lit. 2.	
SCHLAG-WORTE	Landwirtschaft, Soziologie, Spezialisierung, Planung, Soziometrie, Konzentration, Sozialplanung.	
KURZREFERAT	Die Studie untersucht die Auswertungsmöglichkeiten sozial-ökonomischer Merkmale kleiner Arbeitsgruppen in der Sozialplanung. Der Zusammenhang zwischen der Sozialplanung und ihrer Entwicklungsmöglichkeiten in Verbindung mit der Konzentration und Spezialisierung der landwirtschaftlichen Produktion wird betont. Eine besondere Aufmerksamkeit wird der Analyse kleiner Arbeitsgruppen in dem Gesamtorganisationssystem der integrierten landwirtschaftlichen Betriebe gewidmet.	

SMĚ- ROVACÍ ZNAK	TEXT	Pořadové číslo záznamu:
		zařazení:
AUTOR	SŮRA, J. — PRAXLEROVÁ-KRČMÁŘOVÁ, P.	
PRACOVIŠTĚ	Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Dlážděná 6, 110 00 Praha 1.	
NÁZEV ORIGINÁLU	K možnostem využívání prognóz pracovních podmínek a životního prostředí pro účely sociálního plánování.	
PŘEKLAD NÁZVU		
TITUL	Zeměd. Ekon.,	
CITACE	21, 1975, č. 6, s. 413—419. — lit. 1.	
HESLA	zemědělství, sociologie, prognóza, sociální plánování, teoretické pojednání.	
ANOTACE	V práci se charakterizují okolnosti, které umožňují prognózovat pracovní, životní a sociální podmínky v socialistickém zemědělství. Tyto okolnosti podmiňují zavedení tzv. sociálního plánování. Uvádějí se teoretická a praktická východiska pro provádění podobných prognóz v oblasti sociální, charakterizují se vztahy mezi sociálním plánováním a prognózováním pracovních a životních podmínek. Uvádí se význam sociálních prognóz pro prognózování ekonomické. Definují se úkoly výzkumu a náměty pro něj v oblasti sociálního plánování.	
TAG	INPUT DATA	Record Number:
		Category:
AUTHOR	SŮRA, J. — PRAXLEROVÁ-KRČMÁŘOVÁ, P.	
INSTITUTION ADDRESS	Economic Research Institute for Agriculture and Food, Dlážděná 6, 110 00 Praha 1.	
ORIGINAL TITLE	K možnostem využívání prognóz pracovních podmínek a životního prostředí pro účely sociálního plánování.	
TRANSLATION	Possibilities of Utilizing Prognoses of Working Conditions and Environment for Social Planning.	
JOURNAL TITLE	Zeměd. Ekon.,	
COLLATION	21, 1975, No. 6, pp. 413—419. — ref. 1.	
SUBJECT HEADINGS	agriculture, sociology, prognosis, social planning, theoretical treatise.	
ABSTRACT	The study characterizes the circumstances making it possible to forecast work, environmental and social conditions in socialist agriculture. These circumstances condition introduction of the so-called social planning. Theoretical and practical bases for working out similar prognoses in the social area are mentioned and the connections between social planning and forecasting of work and environmental conditions are characterized. The significance of social prognoses for economic forecasting is pointed out. Research tasks and suggestions in the field of social planning are defined.	

КОД	ТЕКСТ	№ п/п док. описания
		классификация
АВТОР	SŮRA, K. – PRAXLEROVÁ-KRČMÁŘOVÁ, P.	
МЕСТО РАБОТЫ	НИИ экономики сельского хозяйства и продовольствия, Длаждена 6, 110 00 Прага 1.	
НАЗВАНИЕ ОРИГИНАЛА	K možnostem využívání prognóz pracovních podmínek a životního prostředí pro účely sociálního plánování.	
ПЕРЕВОД НАЗВАНИЯ	О возможностях использования прогнозов условий труда и бытовой среды для целей социального планирования.	
ТИТУЛ	Zeměd. Ekon.,	
ВЫДЕРЖКИ	21, 1975, № 6, с. 413-419. — лит. 1.	
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА	сельское хозяйство, социология, прогноз, социальное планирование, теоретическое обсуждение.	
АННОТАЦИЯ	В работе характеризуются обстоятельства, позволяющие прогнозировать трудовые, бытовые и социальные условия в социалистическом сельском хозяйстве. Эти обстоятельства обуславливают введение так наз. социального планирования. Приводятся теоретические и практические аспекты проведения подобных прогнозов в социальной области, характеризуются отношения между социальным планированием и прогнозированием трудовых и бытовых условий. Приводится значение социальных прогнозов в экономическом плане. Дефинируются задания научного исследования и проекты в области социального планирования.	
KATEGORIE	AUFNAHMEBOGEN	Ref. Nr.:
		Fachgebiet:
AUTOR	SŮRA, J. – PRAXLEROVÁ-KRČMÁŘOVÁ, P.	
ORT INSTITUTION	Forschungsinstitut für Land- und Nahrungsmittelwirtschaft, Dlážďená 6, 110 00 Praha 1.	
TITEL	K možnostem využívání prognóz pracovních podmínek a životního prostředí pro účely sociálního plánování.	
ÜBERSETZUNG DES TITELS	Auswertungsmöglichkeiten der Arbeitsbedingungen- und Umweltvorhersagen für die Sozialplanung.	
ZEITSCHRIFT	Zeměd. Ekon.,	
BIBL. ANGABE	21, 1975, Nr. 6, S. 413–419. — Lit. 1.	
SCHLAG- WÖRTE	Landwirtschaft, Soziologie, Prognose, Sozialplanung, theoretische Abhandlung.	
KURZREFERAT	Die Studie charakterisiert die Umstände, welche die Erarbeitung von Arbeits-, Lebens- und Sozialbedingungenprognosen in der sozialistischen Landwirtschaft ermöglichen. Diese Umstände bedingen die Einführung der sogenannten Sozialplanung. Theoretische sowie praktische Ausgangspunkte für die Erarbeitung solcher Prognosen auf dem sozialen Gebiet werden angegeben und die Beziehungen zwischen der Sozialplanung und dem Voraussagen der Arbeits- und Lebensbedingungen werden charakterisiert. Auf die Bedeutung der Sozialprognosen für die Wirtschaftsvorhersagen wird hingewiesen. Die Forschungsaufgaben in der Sozialplanung, sowie die Entwürfe für solche Aufgaben werden definiert.	

SMĚ- ROVACÍ ZNAK		TEXT	Pořadové číslo záznamu: zařazení:
AUTOR	KADLEC, J.		
PRACOVIŠTĚ	Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Dlážděná 6, 110 00 Praha 1.		
NÁZEV ORIGINÁLU	Významná etapa příprav na sociální plánování v potravinářském průmyslu.		
PŘEKLAD NÁZVU			
TITUL	Zeměd. Ekon.,		
CITACE	21, 1975, č. 6, s. 421 – 430.		
HESLA	sociologie, potravinářský průmysl, péče o pracující, plánování, analýza výsledků.		
ANOTACE	Příspěvek zhodnocuje vypracované podnikové a oborové programy péče o pracovníky zaměstnané v potravinářském průmyslu v jejich pracovní a mimopracovní době. Demonstrují se výchozí materiály přijaté v oblasti sociálního plánování v tomto oboru. Analyzují se vypracované studie jednotlivých oborů, kterými se rozebírá současný stav a plány do roku 1975 týkající se sociálního plánování. V práci se dochází k závěru, že nehledě na nedostatky studií způsobené jejich metodickou nejednotností, která ztěžuje vzájemné srovnání, došlo všeobecně k prohloubení a rozšíření péče o pracující a k jejímu cílevědomému rozvoji.		
TAG		INPUT DATA	Record Number:
			Category:
AUTHOR	KADLEC, J.		
INSTITUTION ADDRESS	Economic Research Institute for Agriculture and Food, Dlážděná 6, 110 00 Praha 1.		
ORIGINAL TITLE	Významná etapa příprav na sociální plánování v potravinářském průmyslu.		
TRANSLATION	Significant Stage in the Preparation of Social Planning in Food Industry.		
JOURNAL TITLE	Zeměd. Ekon.,		
COLLATION	21, 1975, No. 6, pp. 421 – 430.		
SUBJECT HEADINGS	sociology, food industry, workers' welfare, planning, analysis of results.		
ABSTRACT	In the contribution an evaluation is presented of the worked out enterprise- and branch-level welfare programs for food industry workers, both during their working time and after it. Basic materials accepted for this branch in social planning are demonstrated. The worked out studies of the individual branches concerned with the present state and plans up to 1975 in the field of social planning are analysed. The author arrives at the conclusion that despite the imperfections of the studies caused by lack of methodical uniformity hampering mutual comparison, generally an intensification and extension of the workers' welfare has been achieved and its consistent development secured.		

КОД	ТЕКСТ	№ п/п док. описания:
		классификация:
АВТОР	KADLEC, J.	
МЕСТО РАБОТЫ	НИИ экономики сельского хозяйства и продовольствия, Длаждена 6, 110 00 Прага 1.	
НАЗВАНИЕ ОРИГИНАЛА	Významná etapa příprav na sociální plánování v potravinářském průmyslu.	
ПЕРЕВОД НАЗВАНИЯ	Важный этап подготовки к социальному планированию в пищевой промышленности.	
ТИТУЛ	Zeměd. Ekon.,	
ВЫДЕРЖКИ	21, 1975, № 6, с. 421-430.	
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА	социология, пищевая промышленность, забота о трудящихся, планирование, анализ результатов.	
АННОТАЦИЯ	В статье приводится оценка разработанных для предприятий и отраслей программ заботы о занятых в пищевой промышленности работников в их рабочее и нерабочее время. Демонстрируются исходные материалы, утвержденные в области социального планирования данной отрасли. Анализируются отчеты по отдельным отраслям, с помощью которых обобщаются современное положение и планы до 1975 г., касающиеся социального планирования. Делается вывод, что, несмотря на недостатки обзоров, вызванные их методической разрозненностью, которая затрудняет взаимное сопоставление, забота о трудящихся углубляется и расширяется, развиваясь целеустремленно.	
KATEGORIE	AUFNAHMEBOGEN	Ref. Nr.:
		Fachgebiet:
AUTOR	KADLEC, J.	
ORT INSTITUTION	Forschungsinstitut für Land- und Nahrungsmittelwirtschaft, Dlázděná 6, 110 00 Praha 1.	
TITEL	Významná etapa příprav na sociální plánování v potravinářském průmyslu.	
ÜBERSETZUNG DES TITELS	Eine bedeutsame Etappe in der Vorbereitung der Sozialplanung in der Nahrungsgüterindustrie.	
ZEITSCHRIFT	Zeměd. Ekon.,	
BIBL. ANGABE	21, 1975, Nr. 6, S. 421—430.	
SCHLAG-WORTE	Soziologie, Nahrungsgüterindustrie, Arbeiterfürsorge, Planung, Ergebnisanalyse.	
KURZREFERAT	Der Beitrag wertet die erarbeiteten Betriebs- und Fachgebietsprogramme der Arbeiterfürsorge in der Nahrungsgüterindustrie während und außer ihrer Arbeitszeit aus. Die für die Sozialplanung auf diesem Gebiet angenommenen Grundmaterialien werden demonstriert. Die erarbeiteten Studien einzelner Gebiete, in welchen der gegenwärtige Zustand und die Pläne auf dem Gebiet der Sozialplanung analysiert werden, werden besprochen. Der Verfasser gelangt zu der Schlußfolgerung, daß, trotz den einen gegenseitigen Vergleich erschwerenden und durch die methodische Uneinheitlichkeit dieser Studien verursachten Mängeln, die Arbeiterfürsorge allgemein weiter intensiviert, erweitert und zielbewußt entwickelt wurde.	

SMĚ- ROVACÍ ZNAK	TEXT	Pořadové číslo záznamu: zařazení:
AUTOR	BLAŽEK, K.	
PRACOVISŤE	Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Dlážděná 6, 110 00 Praha 1.	
NÁZEV ORIGINÁLU	Optimalizace pracovního prostředí jako součást sociálních plánů.	
PŘEKLAD NÁZVU		
TITUL	Zeměd. Ekon.,	
CITACE	21, 1975, č. 6, s. 431—439. — lit. 4.	
HESLA	potravinářský průmysl, ergonomie, péče o pracující, sociální plánování, výzkum.	
ANOTACE	V práci se vychází ze skutečností, které dokumentují význam optimálního pracovního prostředí pro člověka: poskytuje nejlepší pracovní pohodu, dává pracujícím prostor pro uplatnění a rozvoj tvůrčích schopností, pomáhá chránit jejich zdraví a je důležitým motivačním činitelem. Zdůrazňuje se, že optimální pracovní prostředí je neoddelitelnou součástí sociálních plánů a programů péče o pracovníky. Při zpracování těchto plánů je třeba se zaměřit na všechny významné faktory (hluk, mikroklima, osvětlení, chemické škodliviny a další) a na základě analýzy současného stavu uplatnit aktivní metody tvorby a zlepšování pracovního prostředí.	
TAG	INPUT DATA	Record Number:
		Category:
AUTHOR	BLAŽEK, K.	
INSTITUTION ADDRESS	Economic Research Institute for Agriculture and Food, Dlážděná 6, 110 00 Praha 1.	
ORIGINAL TITLE	Optimalizace pracovního prostředí jako součást sociálních plánů.	
TRANSLATION	Optimization of Working Environment as Part of Social Plans.	
JOURNAL TITLE	Zeměd. Ekon.,	
COLLATION	21, 1975, No. 6, pp. 431—439. — refs 4.	
SUBJECT HEADINGS	Food industry, ergonomics, workers' welfare, social planning, research.	
ABSTRACT	The paper starts from the facts documenting the importance of optimum working environment for man as follows: it affords the best working comfort, gives the workers enough scope to use and develop their creative abilities, helps to protect their health and is an important motivation factor. Stress is laid upon the fact that the optimum working environment is an indispensable part of social plans and workers' welfare programmes. In processing these plans it is essential to concentrate on all important factors (noise, microclimate, illumination, harmful chemical substances etc.) and to implement active methods of working environment formation and improvement as based on an analysis of the present state.	

КОД	ТЕКСТ	№ п/п док. описания
		классификация:
АВТОР	BLAŽEK, K.	
МЕСТО РАБОТЫ	НИИ экономики сельского хозяйства и продовольствия, Длаждена 6, 110 00 Прага 1.	
НАЗВАНИЕ ОРИГИНАЛА	Optimalizace pracovního prostředí jako součást sociálních plánů.	
ПЕРЕВОД - НАЗВАНИЯ	Оптимализация рабочей среды в качестве составной части социальных планов.	
ТИТУЛ	Zeměd. Ekon.,	
ВЫДЕРЖКИ	21, 1975, № 6, с. 431-439. — лит. 4.	
КЛЮЧЕВИЕ СЛОВА	пищевая промышленность, эргономия, забота о трудящихся, социальное планирование, научное исследование.	
АННОТАЦИЯ	Работа опирается на факты, подтверждающие значение оптимальной рабочей среды для человека: обеспечивает оптимальную рабочую среду, позволяет трудящимся развивать и внедрять творческие способности, помогает хранить их здоровье и является важным мотивирующим фактором. В работе подчеркнуто, что оптимальная рабочая среда является неделимой частью социальных планов и программ заботы о трудящихся. При составлении этих планов необходимо направить внимание на все важные факторы (шум, микроклимат, освещение, химические вредные вещества и др.) и на основе анализа настоящего положения внедрить активные методы создания и улучшения рабочей среды.	
KATE- GORIE	AUFNAHMEBOGEN	Ref. Nr.:
		Fachgebiet:
AUTOR	BLAŽEK, K.	
ORT INSTITUTION	Forschungsinstitut für Land- und Nahrungsmittelwirtschaft, Dlázďená 6, 110 00 Praha 1.	
TITEL	Optimalizace pracovního prostředí jako součást sociálních plánů.	
ÜBERSETZUNG DES TITELS	Optimierung der Arbeitsumwelt als Bestandteil der Sozialpläne.	
ZEITSCHRIFT	Zeměd. Ekon.,	
BIBL. ANGABE	21, 1975, Nr. 6, S. 431—439. — Lit. 4.	
SCHLAG- WORTE	Nahrungsmittelindustrie, Ergonomie, Arbeiterfürsorge, Sozialplanung, Forschung.	
KURZREFERAT	In der Arbeit wird von den Wirklichkeiten ausgegangen, durch die die Bedeutung der optimalen Umwelt für den Menschen dokumentiert wird: sie bietet das beste Arbeitsbehagen, gibt den Arbeitstätigen Raum für Anwendung und Entwicklung der schöpferischen Fähigkeiten, hilft ihre Gesundheit zu schützen und ist der beste Motivierungsfaktor. Es wird betont, daß die optimale Arbeitsumwelt ein untrennbarer Bestandteil der Sozialpläne und Arbeiterfürsorgeprogramme ist. Bei der Bearbeitung dieser Pläne ist es notwendig, sich auf alle wichtigen Faktoren (Lärm, Mikroklima, Beleuchtung, chemische Schadstoffe und weitere) zu konzentrieren und aufgrund einer Analyse des gegenwärtigen Standes aktive Methoden der Gestaltung und Verbesserung der Arbeitsumwelt zur Geltung zu bringen.	

M. Jiříčka

Ekonomický význam sociálního plánování a vztah mezi sociálním plánováním a ekonomickým plánováním

Экономическое значение социального планирования и отношение между социальным и экономическим планированием

Economic Importance of Social Planning and Relation Between Social and Economic Planning

Ökonomische Bedeutung der Sozialplanung und Zusammenhang zwischen der sozialen und ökonomischen Planung

E. Horáková

K problematice péče zemědělských podniků o pracovníky a jejich rodiny v souvislosti se sociálním plánováním

О проблематике заботы с/х предприятий о работниках и их семьях в связи с социальным планированием

Problems of Care of Agricultural Enterprises of their Workers and Families in Connection with Social Planning

Fürsorgeproblematik landwirtschaftlicher Betriebe für ihre Mitarbeiter und ihre Familien im Zusammenhang mit der Sozialplanung

Z Krůček

Využití sociálně ekonomických charakteristik malých pracovních skupin v sociálním plánování

Использование социально-экономических характеристик небольших групп в социальном планировании

Utilization of Social-Economic Characteristics of Small Working Groups in Social Planning

Auswertung sozial-ökonomischer Merkmale kleiner Arbeitsgruppen in der Sozialplanung

J. Sůra, P. Praxlerová-Krčmářová

K možnostem využívání prognóz pracovních podmínek a životního prostředí pro účely sociálního plánování

О возможностях использования прогнозов условий труда и бытовой среды для целей социального планирования

Possibilities of Utilizing Prognoses of Working Conditions and Environment for Social Planning

Auswertungsmöglichkeiten der Arbeitsbedingungen- und Umweltvorhersagen für die Sozialplanung

J Kadlec

Významná etapa příprav na sociální plánování v potravinářském průmyslu

Важный этап подготовки к социальному планированию в пищевой промышленности

Significant Stage in the Preparation of Social Planning in Food Industry

Eine bedeutsame Etappe in der Vorbereitung der Sozialplanung in der Nahrungsgüterindustrie

K. Blažek

Optimalizace pracovního prostředí jako součást sociálních plánů

Оптимализация рабочей среды в качестве составной части социальных планов

Optimization of Working Environment as Part of Social Plans

Optimierung der Arbeitsumwelt als Bestandteil der Sozialpläne

Редакционная коллегия — Editorial board — Redaktionsrat

Председатель — Chairman — Vorsitzender

Prof. ing. Karel Svoboda, CSc.

Doc. ing. Milan Branický, CSc., ing. Emil Divila, CSc., prof. ing. Alois Grolig, DrSc.,

doc. ing. Dimitrij Choma, CSc., prof. Jaroslav Kabrhel, ing. Jaroslav Korbíni, CSc.,

ing. Jaroslav Kunc, CSc., prof. ing. Jaroslav Pič, CSc., ing. Vladimír Stýblo, CSc.,

doc. ing. Jan Truksa, CSc.

Главный редактор — Editor-in-chief — Hauptredakteur

Ing. Hedvika Malíková

Každá země budující socialismus a komunismus musí řešit nejen čistě ekonomické, ale i sociálně ekonomické a obecně politické otázky. V souvislosti s vítězstvím socialistických výrobních vztahů v zemědělství se zásadně změnila situace na vesnici. Začal se i zde vytvářet socialistický způsob života. Jeho ekonomickou základnou je socialistický způsob výroby, pro který je charakteristické společenské vlastnictví výrobních prostředků a nové vztahy mezi lidmi.

Způsob života je širokou kategorií. Je bohatší a obsažnější svým obsahem než pojem životní úroveň, který je kategorií ekonomickou, která je převážně vyjádřena kvantitativními ukazateli.

Současný rozvoj společnosti vyžaduje, aby celé plánování bylo prohloubeno a bylo komplexnější. Sociální plánování se může stát nástrojem řízení sociálních vztahů a procesů v návaznosti na ekonomické procesy.

Při zavedení sociálního plánování a při jeho další aplikaci bude také možno vědecky regulovat vztah mezi spotřebou a akumulací. Podíváme-li se na výrobu společenského produktu z hledisek tzv. finality národního hospodářství, vynikne v tomto směru nesporný význam sociálního plánování. Odečteme-li od společenského produktu spotřebu výrobních prostředků, dostaneme nově vzniklý produkt „národní důchod“. Národní důchod jako zdroj financování dvou oblastí akumulace a spotřeby analyzujeme dále. Spotřebu osobní (v) můžeme ovlivňovat v rámci předpisů (cca 2–3 % ročního zvýšení). Akumulaci opět můžeme rozdělit na výrobní a nevýrobní. Z tohoto hlediska spadá pak do sociálního plánování společenská spotřeba a nevýrobní akumulace, kterou můžeme pojmut do finální spotřeby. Čistý finální produkt je pak definován jako národní důchod minus výrobní akumulace nebo nevýrobní spotřeba plus nevýrobní akumulace.

Sociální plánování je společenský jev poměrně nový a jeho vztahy k praktické národohospodářské politice, ale především k sociální politice, nejsou jednoznačně chápány ani v praxi, ani v teorii.

Sociální politika zahrnuje jen v nejširším slova smyslu všechny otázky sociálního rozvoje lidí.

Mnohé, a to i rozhodující sféry, kterými se zabývá sociální plánování, nejsou realizovány v rámci sociální politiky, ale v rámci jiných státních politik a v nemalé míře i v národohospodářské politice.

To platí zvláště o problému rozdělování důchodů obyvatelstva. Tu se plně uplatňuje vztah národohospodářské politiky v tom, že rozdělování se projevuje ve dvojím směru:

- a) je možno rozdělit jen to, co se vyrobilo;
- b) forma rozdělování je podmíněna vlastnictvím výrobních prostředků.

Také mezi sociálním plánováním a sociální politikou je určitá shoda. Plánování představuje částečně i plánování sociální politiky, resp. plánování sociální politiky je částí celkového sociálního plánování.

Pokud jde o vztahy v budoucnosti mezi oblastí sociální politiky jak na makroúrovni, tak i na jejich nižších stupních ve vztahu k sociálnímu plánování, je tu především zvláště důležitá otázka společenských záměrů, které jsou sledovány sociální politikou.

Dá se předpokládat, že sociální plánování, které ve své podstatě je určitým procesem integrace společenské činnosti, se stane nástrojem rozvoje a zvýšení efektivity sociální politiky i národohospodářské politiky. Zahrnuje chronologické a souborné rozborů určitých společenských situací i přijatých rozhodnutí týkajících se sociálního pokroku jednotlivců i celé společnosti, sociálních aktivit, činnosti různých společenských orgánů atp.

V této souvislosti vystupuje do popředí velice často diskutovaná otázka sociálního a ekonomického plánování.

Existují dva krajní názory, z nichž první tvrdí, že i ekonomické plány v sobě zahrnují určité prvky sociální reality, a druhý naopak pokládá sociální plánování za něco zcela nového, nový způsob plánování. Z našeho vymezení obsahu, cílů a předmětu sociálního plánování vyplývá, že nemůžeme souhlasit s uvedenými názory. Cílem sociálního plánování v zemědělství je dosáhnout harmonického vývoje ve všech oblastech života lidí v zemědělské výrobě, ovlivňovat a utvářet jejich socialistický životní způsob, přičemž půjde zejména o posilování kolektivních tendencí v životě a vědomí lidí, projevujících se jak v rámci jednotlivých sociálních skupin, tak i v celospolečenském měřítku, podporovat rozvoj tvořivé osobnosti každého příslušníka pracovních kolektivů jak v oblasti pracovní realizace, tak i volného času, směřující k prohlubování plánovitého přístupu k rozvoji společnosti i k vlastnímu životu každého člena společnosti v souladu s celospolečenskými cíli.

Sociální plánování je možno definovat jako nástroj řízení sociálních vztahů a sociálních procesů (v úzké návaznosti na ekonomické procesy) v určité části společnosti, jehož cílem je optimální regulace různých společenských faktorů v rámci dané jednotky, se specifickým zřetelem na rozvoj osobnosti každého jednotlivce.

Ekonomické vztahy tvoří podstatnou část společenských vztahů a z toho plyne nezbytnost jednoty sociálního i ekonomického plánování. V sovětských podnicích dochází ke spojování ekonomických a sociálních cílů a jsou tvořeny tzv. komplexní plány sociálně ekonomického rozvoje, kdy jednu část plánu tvoří technicko-ekonomické ukazatele a druhou část sociální ukazatele (L u z a n o v 1972).

Tento komplexní přístup nejlépe odpovídá objektivním zákonitostem vývoje společnosti, reprodukčnímu procesu jako systému a objektivní realitě stavu výrobních sil. Tím dochází i k dialektické jednotě reprodukce ži-

votních i pracovních sil každého člena společnosti, který v ekonomickém plánování vystupuje jako součást výrobních sil, a v sociálním plánování jde o rozšířenou reprodukci lidského činitele. Musíme tedy zaměřit sociální plánování na rozvoj člověka.

Smyslem sociálního plánování je vytvoření předpokladů pro maximální uspokojování potřeb pracovníků a pro aktivní ovlivňování jejich chování v procesu tvorby, ale též v procesu spotřeby užitečných hodnot. (Na základě některých dílčích průzkumů je možno konstatovat, že limitujícím faktorem je v tomto směru např. optimalizace pracovních podmínek, resp. vytváření takových opatření v sociální oblasti, která by kompenzovala důsledky pracovního prostředí např. v různých chovech živočišné výroby — Jiříčka 1972.)

Požadavek cílevědomého soustavného a plánovitého poznávání jednotlivých faktorů pracovního prostředí, jejich vlivu na probíhající sociální procesy (např. na proces sdružování lidí v kolektivech, interpersonální vztahy, pracovní motivaci, adaptaci, stabilizaci, aktivitu, iniciativu apod.) tvoří důležitou východiskovou základnu sociálního plánování.

Jestliže má být sociální plánování věcné a účinné a ne pouze proklamovaným heslem, musíme především zkoumat skutečný stav a hlavně jevovou stránku např. interakce člověk — pracovní prostředí.

Sociální plánování je dnes středem zájmu v mnoha zemích. Jeho vznik, organické spojení s celým životem společnosti i programové uplatňování je spojeno se společností socialistickou. Plánování je po socialistické revoluci objektivní nutností, která se rozvíjí právě na bázi zespolečenštěných výrobních prostředků.

Přitom platí, že vědecky sestavený plán vyžaduje nutně komplexní pohled na plánovanou realitu: v ekonomice jde tedy nejen o bilance zdrojů a spotřeby výrobních prostředků, surovin atd., nýbrž i pracovních sil, jejich kvalifikace, životní úroveň lidí atp. Pro marxistické pojetí plánu je nemyslitelné oddělování ekonomiky od politiky, ekonomických procesů od sociálních a ideologických; dojde-li k takové chybě, dochází i k její kritice v praxi hospodářské politiky (např. počty pracovníků odpovídají, ale jejich motivace, pracovní morálka, nedostatek iniciativy atd. vede přesto k nesplnění výrobních úkolů).

Proto se sociální plánování uplatňuje jako součást národohospodářských plánů v socialistických zemích (nejvíce jsou zatím sociální plány zpracovávány v SSSR).

Rozvoj a vývoj sociálního plánování je a bude spojen prostřednictvím zpětné vazby:

- se soustavou vztahů podniků se státním rozpočtem (odvody, dotace, výjimky, úlevy);

- s metodami tvorby a užití podnikových fondů.

Zdokonalování řízení v sociální oblasti je pochopitelně také důležitým faktorem produktivity práce. Vhodné sociální opatření stimuluje často pracující k vytváření předpokladů pro zlepšování pracovních a životních podmínek ve výrobě.

Sociální opatření nejen stimulují iniciativu pracujících, ale vytvářejí také lepší materiální podmínky pro rozvoj socialistické osobnosti a kolektivu.

Působí přímo na zlepšování pracovních podmínek, na vývoj sociálních vztahů v pracovních kolektivech. Přispívají ke zdokonalování všech podmínek důležitých pro socialistické uvědomění člověka.

Podle dosavadních zkušeností z řízení a plánování a ze sociologických studií oddělení sociologie VÚEZVŽ by měly být předmětem plánovité tvorby sociálních procesů především tyto sociální potřeby:

1. Aktivní a stálá účast na řízení a plánování reprodukčního procesu jak při vypracovávání plánu, kontrole jeho plnění a při rozhodování během realizace plánu, tak v socialistické soutěži a novátorském hnutí.

2. Vytváření pracovních podmínek, které se vyznačují rostoucím tvůrčím obsahem práce, bezpečností práce, kontinuální a racionální vědeckou organizací pracovního procesu.

3. Odborná a politická kvalifikace pro současné i budoucí pracovní zařazení.

4. Materiální a morální ocenění vykonané práce, úprava mezd a platů ve správné relaci s výkony, využití všech forem motivace u jednotlivců i v celém pracovním kolektivu. Zajištění aktivit pracujících, zvláště politických.

5. Vytváření soudružských vztahů spolupráce a vzájemné pomoci mezi členy pracovního kolektivu, vytváření dobré pracovní atmosféry v podniku, která zajišťuje tvorbu socialistických kolektivů a vysoké výkony.

6. Sociální, kulturní, lékařská a sportovní péče, možnosti vlastního osobního rozvoje.

Realizaci takto koncipovaných sociálních plánů nelze uskutečnit bez potřebných organizačních a politických předpokladů. V tomto systému jsou důležitým prvkem i finanční zdroje ke krytí některých sociálních opatření.

FINANČNÍ ZDROJE V SOCIÁLNÍM PLÁNOVÁNÍ

Použití fondu výstavby k financování sociálních opatření

Fond výstavby se používá k investiční výstavbě, pořízení, rekonstrukci, modernizaci a vybavení některých zařízení podnikové společenské potřeby, jako jsou zejména:

- a) závodní kulturní zařízení (kluby, domy kultury, knihovny, kulturní střediska apod.);

- b) závodní zdravotnická zařízení (závodní zdravotnická střediska a lůžkové ošetrovny apod.);

- c) dětská zařízení (jesle, mateřské školky, dětské útulky);

- d) výchovná a vzdělávací zařízení (závodní resp. družstevní školy práce, učiliště, učňovská střediska atd.);

- e) zařízení závodního stravování (závodní jídelny, kantýny a bufety apod.);

- f) sdružená zařízení, tj. zařízení, k jejichž výstavbě se sdružuje několik organizací na úseku kultury, rekreace, zdravotnictví a tělovýchovy.

Použití provozních prostředků podniku k financování některých opatření

Do této skupiny bývají zahrnuty výdaje podniku na provoz těchto zařízení:

- a) kulturní zařízení,
- b) zdravotnická zařízení,
- c) dětská zařízení,
- d) rekreační zařízení,
- e) výchovná a vzdělávací zařízení,
- f) zařízení závodního stravování,
- g) učňovská zařízení,
- h) sdružená zařízení.

Rozsah částek, které podnik při provozu uvedených zařízení zahrnuje do svých nákladů, je různý podle toho, o jaké zařízení jde. Patří sem především udržování, opravy, technický provoz a mzdy pracovníků, kteří tyto práce obstarávají, včetně odpisů zařízení podnikové společenské spotřeby.

Použití prostředků fondu kulturních a sociálních potřeb

Fond kulturních a sociálních potřeb v podnicích se tvoří přidělem z čistého důchodu, jeho prostředků se používá zejména ke kulturním, sociálním, bytovým, rekreačním a tělovýchovným účelům; slouží též k účelům závodního stravování, k poskytování peněžních odměn a při politicko-výchovné a vzdělávací činnosti a na zvyšování kvalifikace pracovníků. Ve výstavbě se používá fondu kulturních a sociálních potřeb, zejména při budování podnikových rekreačních a tělovýchovných zařízení.

U ostatních zařízení podnikové společenské spotřeby jsou zdrojem pro financování výstavby těchto zařízení prostředky fondu výstavby. Kromě toho, že prostředky fondu pomáhají nebo jsou zdrojem při budování podnikových společenských zařízení, používá se jich při plnění sociálního programu podniku i k dalším účelům.

Je to zejména:

- a) bytová výstavba,
- b) rekreace zaměstnanců a rodinných příslušníků,
- c) závodní stravování,
- d) zdravotní a léčebná péče,
- e) kulturní činnost,
- f) politicko-výchovná činnost,
- g) školení členské základny a funkcionářů,
- h) tělovýchovná a sportovní činnost,
- i) sociální výpomoc,
- j) odměny pracovníků za socialistickou soutěž,
- k) dary pracovníkům při dosažení pracovních a životních jubileí, při odchodu do důchodu.

Prostředky SDR jako složka zdrojů při řešení sociální problematiky JZD

S pomocí prostředků SDR mají družstva možnost vyslat své členy např. do rekreačních a lázeňských středisek, odměnit je v socialistické soutěži apod.

Prostředky ROH jako složka zdrojů při řešení sociální problematiky podniku (u státních zemědělských podniků)

Při realizaci své činnosti používá Revoluční odborové hnutí prostředků, které jsou přísně účelovými prostředky, jejichž použití se řídí zásadami hospodaření základních organizací ROH. S pomocí prostředků ROH se uskutečňuje komplexní péče o pracující i jejich rodinné příslušníky mimo rámec zdrojů socialistické organizace, dotovaných z výsledků hospodářské činnosti.

Sociální politika zemědělského podniku je organickou součástí celkové sociální politiky socialistického státu. Směřuje k formulování určitých cílů, jejichž dosažení má vést k uspokojení potřeb lidí. K naplňování cílů sociální politiky nemůže ovšem dojít okamžitě, bezprostředně a automaticky, ale jejich dosažení a s tím spjaté uspokojení lidských potřeb je dynamickým procesem. Postupné naplňování dlouhodobých a krátkodobých cílů sociální politiky přináší zároveň s sebou určité změny a vývoj samotné sociální politiky podniku.

Poznání potřeb pracovníků zemědělských podniků v souladu s celospolečenskými zájmy — formulování cílů — naplňování cílů — uspokojování potřeb, to je pravidelný cyklus činnosti, který se v procesu realizace sociální politiky neustále opakuje a znovu uskutečňuje v nových, změněných podmínkách.

Sociální plánování, které představuje významný nástroj rozvíjení sociální politiky zemědělského podniku, směřuje k dosažení souladu mezi sociálním rozvojem a technicko-ekonomickým rozvojem podniku. To se výrazně projevuje v průběhu cyklu dosahování jeho cílů, ve kterém lze vymezit tři základní fáze:

V první fázi sociální politiky spočívá role společenských a hospodářských orgánů předně v objektivním poznávání potřeb a zájmů lidí a jejich kolektivů a skupin; za druhé v objektivním poznávání představ a názorů lidí o sociálním rozvoji jejich podniku; za třetí ve zjištění možností, zdrojů a prostředků pro uspokojování sociálních potřeb, zájmů a cílů pracujících; za čtvrté zde dochází na základě zhodnocení potřeb, zájmů a názorů lidí k formulování zobecněných potřeb, názorů a cílů sociálního rozvoje, kterého je třeba dosáhnout v souladu s celospolečenskými zájmy.

Již v tomto období získávání poznatků a formulování představy se vytvářejí předpoklady pro překonávání určitých subjektivistických představ a názorů i pro objektivní stanovení sociálních cílů. Zobecněná optimální představa o dalším sociálním rozvoji zemědělského podniku umožňuje stanovit rámcový záměr, jak dosáhnout hlavních cílů.

Tento výchozí materiál může být vypracován jako sociální program (koncepce) zemědělského podniku a jeho další konkretizace předpokládá rozpracování do perspektivních, krátkodobých a prováděcích plánů.

Druhá fáze cyklu dosahování cílů sociální politiky předpokládá získat pracující pro stanovení cíle a zapojit jejich síly směrem

k jeho zabezpečení. Jde tedy o objasnění smyslu sociální politiky, získání pracujících pro tuto politiku, tedy o masově politickou činnost po linii hospodářské a politické. Znalost nástrojů, jimiž působíme na myšlení lidí, a jejich účinné uplatnění v ekonomické činnosti má ten význam, že člověk může mít různý vztah k podniku, v němž pracuje, a k jeho celkové, perspektivní i sociální politice (pozitivní, negativní, lhostejný). P o m ě r k vlastnímu podniku a jeho rozvoji je podmíněn řadou faktorů, jejichž intenzita působení se v čase mění, takže tento vztah (= moment souvislosti mezi pracujícími a socialistickým zemědělským podnikem jako hospodářskou organizací, poskytující jim pracovní příležitost a sociální, existenční jistotu) má relativní povahu. Sepětí pracovníka s podnikem, dané jeho začleněním do sociálního systému podniku, vědomím jeho příslušnosti k podniku a sounáležitosti s ním a způsobem, jakým se stupeň začlenění i vědomí příslušnosti k podniku projevuje v reálné pracovní a jiné činnosti, tvoří problematiku identifikace pracovníků s podnikem. V řídicí činnosti podniků je proto nutné poznávat nejen p o t ř e b y a z á j m y pracujících, m o ž n o s t i a z d r o j e jejich uspokojování, ale i n á z o r y pracujících na individuální a skupinové potřeby, p ř í č i n y těchto názorů a představ, které případně narušují ztotožnění, identifikaci individuálních, skupinových cílů s cíli podnikovými a společenskými. To znamená znát a účinně využívat ty nástroje, jimiž působíme na překonávání těchto nežádoucích příčin a na myšlení člověka v zájmu rozvoje jeho osobnosti. Jde o vypracování účinného motivačního systému k získání pracujících pro záměry podniků.

V této fázi rozvíjení sociální politiky je potřebné získat podporu pro uskutečňování jejich cílů nejen mezi pracovníky vlastního zemědělského podniku, ale i od mnohých mimopodnikových institucí, organizací a orgánů. Mnohé sociální problémy, např. způsob života, racionální využití volného času, regulaci pohybu pracovníků mezi podniky, ochranu přírodního prostředí a ovzduší atd., nebude moci úspěšně řešit pouze jeden zemědělský podnik v rámci svého působení a pouze svými silami.

Řešení některých cílů sociální politiky podniku bude závislé do značné míry na součinnosti a spolupráci hospodářských organizací. Přitom je třeba vycházet ze stranických usnesení, zvláště XIV. sjezdu KSČ. V souvislosti s tím pak vystupuje do popředí úloha stranických, státních, družstveních, resp. odborových orgánů a řady dalších společenských organizací. V této fázi sociální politiky orientujeme tedy její zaměření jednak směrem do vnitřní struktury, jednak do vnějšího prostředí zemědělského podniku.

T ř e t í f á z e c y k l u dosahování cílů sociální politiky je již spjata s vlastní realizací stanovených cílů a s postupným uspokojováním sociálních potřeb a zájmů pracujících a jejich kolektivů. V této fázi v podstatě probíhá rozpracování perspektivního plánu, jeho dlouhodobých cílů a úkolů do plánů střednědobých a krátkodobých.

S plánovací činností je spojeno organizování sil a prostředků, aby bylo možno přistoupit k přímé realizaci stanovených úkolů. Dochází k uskutečňování operativního řízení, koordinování. Realizace cílů sociální politiky zemědělského podniku, jejich postupné korigování vyžaduje, aby se v tomto procesu realizace uplatnila i účinná kontrola.

Funkce, které sociální politika podniku plní, mají v jednotlivých fázích jejího uskutečňování různou váhu a intenzitu.

V první fázi vystupuje výrazně do popředí poznávací funkce a funkce koncepční – naznačení optimálního směru dalšího sociálního rozvoje.

V druhé fázi je to pak funkce motivační a integrační – získat a sjednotit pracovníky.

Ve třetí fázi se výrazně projevuje funkce realizační – dosáhnout naplnění daných cílů a tím uspokojení potřeb pracujících.

Všechny tři fáze sociální politiky tvoří ve vzájemné kontinuitě stále se opakující cyklus, který se uskutečňuje v nových změněných podmínkách sociální reality podniku. Postihuje tedy kvalitativní a kvantitativní změny sociálních činitelů v souladu s odpovídajícími změnami technicko-ekonomických činitelů zemědělského podniku.

SOUHRN

Závěry XIV. sjezdu KSČ vytyčují program dalšího rozvoje naší socialistické společnosti a vymezují zde důležité místo zemědělství a potravinářskému průmyslu.

Ukazuje se, že nesporný vliv lepšího materiálního vybavení zemědělských podniků, organizační změny i využívání vědeckotechnického pokroku působí na změny v sociální sféře kolektivů pracujících. Tyto změny je nutno řešit plánovitě a vycházet z prognóz, koncepcí i dlouhodobých plánů.

K pochopení a odhalení podstaty probíhajících změn přispívá rychlý rozvoj věd ve všech oblastech lidského bádání. Současný vývojový stupeň v existenci lidské společnosti je velmi složitý a předpokládá průnik různých věd při řešení určitého problému.

Rovněž politická ekonomie i odvětvové ekonomiky musí stále více využívat při získávání podkladů a informací pro řízení složitých procesů výroby, směny, rozdělování a spotřeby poznatků psychologie a sociologie, které specifickým způsobem zkoumají základní článek výrobních sil – pracovní sílu. Pozornost těchto vědních oborů se neomezuje jen na sféru pracovního života, ale zkoumají všechny stránky lidského života a tímto způsobem dochází k syntéze pracovních i mimopracovních vlivů, postojů a reakcí. Touto spoluprací vědních disciplín se dostává politická ekonomie, odvětvové ekonomiky, sociologie a disciplíny, které se zabývají člověkem, do vyšší polohy a vytvářejí si novou bázi pro svůj rozvoj a praktické uplatnění v životě společnosti.

Literatura

- JIRIČKA, M.: Sociologické aspekty kooperačních vztahů v odchovu a výzkumu prasat. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVŽ 1972.
LUZANOV, P. P.: Plánování sociálního rozvoje výrobního kolektivu. Moskva, Akademie spol. věd při ÚV KSSS 1972.

Došlo dne 10. 1. 1975

Adresa autora:

Ing. Miroslav Jiříčka, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Dlážděná 6, 110 00 Praha 1

Podle směrnic k pětiletému plánu rozvoje národního hospodářství na léta 1971–1975 má být vzestup životní úrovně pracujících při trvalém růstu osobní spotřeby výrazněji orientován na zlepšování pracovních a životních podmínek. Přímou v podnicích a organizacích mají být vytvořeny předpoklady nejenom pro efektivnější práci, ale i k tomu, aby se pracující rozvíjeli v aktivní členy socialistické společnosti.

Vliv podniků a organizací se má uplatnit i při vytváření socialistického životního způsobu a kladných postojů k socialistické společnosti, k práci a ke společenskému majetku.

Péče podniků a organizací o současné i bývalé pracovníky a jejich rodiny má být zajišťována v součinnosti s národními výbory, s orgány odborového hnutí, se zdravotnickými zařízeními, se sociálními institucemi a společenskými organizacemi, má je doplňovat nebo na ně navazovat při hlavní orientaci na činnost a na opatření, která by vycházela ze specifických podmínek podniků a organizací a nemohou být zajišťována jinými orgány.

Péče o pracovníky prostřednictvím socialistických podniků a organizací je chápána jako důležité sociálně politické poslání. Spolu s růstem životní úrovně a sociálních jistot pracujících představuje významný faktor rozvoje výrobních sil společnosti a všestranného rozvoje obyvatelstva.

Zatím však je v podnicích a organizacích realizována bez dlouhodobějšího přístupu a bez potřebné návaznosti na úkoly výrobních a ekonomických plánů. Je většinou nekomplexní a nesoustavná. Její úroveň a celkové zaměření se řídí hlavně tím, zda vedení zemědělských podniků má pro potřeby pracovníků pochopení a zda dovede ocenit jejich význam. Záleží také na tom, zda péči o pracovníky zemědělským podnikům ukládá nadpodniková sféra řízení, zda ji vyžaduje a kontroluje. Úroveň péče o pracovníky a zájem o ni se liší v podnicích s různou úrovní hospodaření. Vcelku lepší stav, jak vyplývá ze současných šetření (Horáková a kol. 1973), je např. v podnicích zapojených do kooperace a integrace – tzn. v podnicích výrobně i ekonomicky vyspělejších, s lepší úrovní organizace práce a řízení výroby, s větší celkovou stabilizací a konsolidací. Ani v předních zemědělských podnicích by se však nevyvíjela v souladu s potřebami výroby, ekonomiky a společnosti, pokud by byla ponechána pouze v kompetenci podnikové sféry, bez zajištění potřebné soustavnosti, komplexnosti a koncepčního přístupu na základě centrálních zásahů.

Tento kvalitativní obrat zabezpečuje usnesení vlády ČSSR č. 66/73, které ukládá po provedení rozboru dosavadního stavu vypracovat opatření k postupnému odstraňování závad a ve vybraných podnicích přikročit k experimentálnímu ověření komplexně zaměřených programů, které mají být postupně rozšířeny do všech podniků spolu se sociálním plánováním, sociálním řízením a systematickým prováděním sociálních analýz na základě širokého využívání poznatků věd o člověku.

K tomu jsou v zemědělství nezbytné některé organizační předpoklady – především obeznámení vedoucích pracovníků zemědělských podniků se sociální problematikou zemědělské velkovýroby a zajištění potřebného počtu kvalifikovaných odborníků pro sociální otázky tak, aby nejpozději do roku 1980 mohly být plány sociálního rozvoje i v zemědělských podnicích integrovány s ostatními podnikovými plány na základě jednotné metodiky.

Komplexní, centrálně řízený přístup by umožnil v krátké době dořešit některé sociální problémy zemědělské velkovýroby, a to na úrovni parity s řešením analogických problémů u ostatního obyvatelstva a v ostatních odvětvích národního hospodářství.

Spolu se strukturální přestavbou na základě slučování a kooperačních a integračních procesů by se i v zemědělství uvolnily síly a prostředky pro všestranný rozvoj pracujících a jejich „lidských“ sil.

V zemědělských podnicích však nejsou tč. specializované složky ani pracovníci, kteří by se sociální problematikou a péčí o pracující zabývali soustavně a na potřebné profesionální úrovni a ve spolupráci s vedením zemědělských podniků sledovali pracovní a životní podmínky, odstraňovali nežádoucí okolnosti a vlivy a soustavně spolupracovali s mimopodnikovými institucemi a se správními orgány. Takové složky nejsou v současné době ani v zemědělských orgánech okresů nebo krajů.

Zapojení sociálních odborníků je předpokladem k tomu, aby péče o pracující zemědělských podniků a o jejich rodiny byla zabezpečována kvalifikovaně, komplexně, se znalostí konkrétní sociální situace a na vědeckých poznatcích založenými způsoby řešení. Ve většině podniků chybí jak výchozí sociální analýza, tak zejména sociální diagnóza, která by formulovala sociální problémy a jejich řešení ve variantním vyjádření a s návrhy na opatření v sociálním programu podniku a v sociálním plánu.

SOUCASNÝ STAV

Péče o pracovníky a jejich rodiny, organizovaná v současné době zemědělskými podniky, je poměrně rozsáhlá a vcelku zaměřená jak na nejdůležitější otázky, tak na perspektivní profesní a sociální skupiny. V kooperujících podnicích má relativně vyšší úroveň než v tradičních podnicích nezapojených do kooperace a integrace.

Nejsoustavněji je zabezpečována péče, která přímo navazuje na činnosti organizované státními orgány nebo tyto činnosti doplňuje. Je to zdravotní a léčebná péče, zabezpečení v nemoci a ve stáří, péče o těhotné ženy, matky a děti a péče o mladé rodiny s dětmi. Na doplňkové zdravotní a sociální výpomoci jsou v zemědělských podnicích vynakládány značné částky z fondu kulturních a sociálních potřeb, zejména v JZD.

Centrálně řízená je péče o pracovní úrazovost, která stejně jako nemocnost — zvláště pro nemoci z povolání — má podle statistik i v zemědělství klesající trend.

Ve spolupráci s orgány Revolučního odborového hnutí a Svazu družstevních rolníků jsou celkem účinně zabezpečovány různé oblíbené druhy rekreace včetně rekreačních zájezdů, podporované značnými částkami z fondu kulturních a sociálních potřeb. Větší pozornost je třeba věnovat jejich výchovnému účinku.

Oblastí, ve které se péče o pracující bezprostředně dotýká vlastní zemědělské práce a jejího průběhu, je charakter práce, technická úroveň, časový režim, prostředí ve kterém je práce vykonávána, zejména nepříjemné a zdraví škodlivé vlivy, hygienické podmínky, „společenské“ vybavení, bezpečnost a ochrana zdraví při práci. V péči o pracovní prostředí, o hygienické vybavení pracovišť, o „společenské“ vybavení a o zdravotně hygienickou prevenci jsou mezi zemědělskými podniky velké rozdíly. Vyskytují se značné závady, přestože jde o otázky, které většinou lze řešit přímo v pravomoci samotných zemědělských podniků.

Závažné a pravomoc zemědělských podniků do velké míry přesahující jsou naproti tomu otázky zlepšování podmínek zemědělské práce, úrovně, charakteru a rovnoměrnosti technického vybavení, zavádění technologických postupů a racionalizačních opatření nejenom podle výrobních, technických a ekonomických, ale také podle sociálních kritérií.

V projektech zemědělských strojů, zařízení a objektů, při jejich instalaci a výstavbě, při navrhování technologických postupů, při vlastní organizaci práce a při úpravě pracovišť se v zemědělství zatím jen ojediněle prosazuje směr, který by soustavně sledoval nejenom technickou, výrobní, a ekonomickou, ale i sociální efektivnost s ohledem na potřeby člověka. Také při posuzování racionalizačních opatření, při inženýrských a ergonomických rozborech jsou uplatňována jenom hlediska technická, výrobní a ekonomická s ne zcela dostačujícími ohledy na možnosti, potřeby a předpoklady pro rozvoj pracujících (G v i š i a n i 1973).

Mnoho sociálních problémů je spojeno s organizováním časových režimů práce, směnnosti, rovnoměrného pracovního dne, rovnoměrné práce během roku, souvislého pracovního volna, dovolené na zotavenou a způsobu čerpání, a to především s ohledem na požadavky zaměstnaných žen, ale i na paritu s ostatními odvětvími národního hospodářství a na socialistický způsob života, který je nutno umožňovat především mladým kvalifikovaným pracovníkům v perspektivních profesích a s výhledem trvalé práce v zemědělském podniku na základě pracovního, platového i kvalifikačního postupu. Jde většinou o otázky, řešitelné v pravomoci jednotlivých zemědělských podniků a v rámci zákonných nařízení.

Vysoká zaměstnanost žen je ekonomickým základem jejich zrovnoprávnění a společenského uplatnění. Přináší však řadu specifických problémů, jejichž řešení je v zájmu zemědělských podniků i společnosti. V žádném případě je nemohou řešit ženy samy anebo dokonce ženy na zemědělských pracovištích jako jednotlivci. Přestože tyto nedostatky nemají obecné rozšíření, za nejzávažnější lze považovat:

- rozdílný přístup k ženám a k mužům při zařazování na odpovědnější práci a na vedoucí místa v zemědělském podniku;

- velmi malý podíl žen ve funkci organizátorů zemědělské výroby;

– malý zájem zemědělských podniků o umisťování absolventek odborných škol, o zabezpečení jejich nástupní praxe a dalšího odborného růstu, o vysílání schopných žen do různých forem školení a studia;

– rozdílný přístup k odměňování stejné práce mužů a žen a k odměňování a uznávání žen, které dosahují mimořádné pracovní výsledky;

– nedostatečné zajišťování celoroční práce a vhodné náhradní činnosti;

– nerespektování fyzických možností, zařazování na práce, které se pro ženy nehodí anebo dokonce jsou výslovně zakázané;

– nízký stupeň mechanizovanosti ženské práce, malá péče o úpravy strojů a zařízení podle fyziologických možností žen;

– časný ranní nástup do práce v kravínech, který je prakticky nočním nástupem;

– manipulace s břemeny a porušování váhových limitů v rostlinné výrobě, prašnost a zdraví škodlivé prostředí, nevyřešená doprava na pracoviště a zpět, možnost očisty při práci a po práci, ochrana před nepříznivými klimatickými vlivy, stravování během pracovní doby;

– malá pozornost k úpravě pracovních podmínek pro těhotné ženy a matky s malými dětmi;

– nedostačující informovanost o konkrétních opatřeních a o základních předpisech týkajících se práce žen.

Stejně důležité jako vlastní pracovní podmínky jsou podmínky života mimo práci, zejména v malých obcích a zvláště pro ženy s dětmi. Pokud nejsou zajištěny, mohou mít dokonce větší váhu než vlastní pracovní podmínky. Je třeba mnohem účinněji řešit zařízení k ulehčení úlohy žen v domácnosti (hlavně závodní stravování) a při výchově dětí (zvláště jesle a mateřské školky), ale i vybavení sídlišť občanskými a technickými zařízeními (snadno dostupnou a fungující prodejní sítí a službami pro obyvatelstvo).

Obyvatelstvo venkovských obcí je při obstarávání spotřebního zboží a služeb, v nemoci, při rekreaci, zábavě, sportu a kultuře mnohem více závislé na občanském vybavení obcí než obyvatelstvo ve městech.

Otázka občanského vybavení a služeb se posouvá na přední místo při motivování k práci v zemědělství, zejména u mladých lidí s odbornou kvalifikací a s možností volby mezi různými podniky, různými odvětvími národního hospodářství s rozdílnými materiálními výhodami a s rozdílným pracovním a životním prostředím.

Řešení těchto otázek je možné především na základě plánovitého celostátního zásahu, tím spíše, že poroste význam venkovských obcí pro nezemědělské obyvatelstvo a pro nezemědělské činnosti, zejména pro rekreaci a pro trávení volného času. Zemědělské podniky mohou své vlastní prostředky vhodně spojovat s prostředky společenských organizací a národních výborů, a to nejenom při výstavbě zařízení, ale zejména při organizování jejich provozu.

Se zvětšováním zemědělských podniků a s tendencemi k oddělování bydliště od pracoviště v souvislosti s kooperačními a integračními procesy jsou i v zemědělství aktuální otázky dopravy do zaměstnání. V současné době se začínají řešit organizováním společné podnikové dopravy při ná-

stupu a při ukončení směny, což příznivě ovlivňuje využívání pracovní doby, pracovní výkon a jeho stabilizaci a mimopracovní (zvláště volný) čas.

Větší koordinaci s národními výbory vyžaduje péče o bydlení a o vhodné prostředí pro sport, kulturu a zábavu, zejména pro mladé věkové skupiny s odbornou kvalifikací a pro jejich rodiny.

Ve využívání volného času je v současné době patrná tendence k preferování soukromého konzumu, k poslechu televize, k oddechu v přírodě, k chataření, k automobilismu a cestování, k manuálnímu kutilství, k trávení konce týdne mimo město, k trávení dovolené na zotavenou mimo domov. Všeobecně roste disproporce mezi množstvím a strukturou volného času a kapacitou zařízení pro volný čas.

Změny v zemědělské výrobě, v charakteru zemědělské práce a v její organizaci povedou k dalšímu zkrácení pracovní doby. Prodloužení volného času nastane i v důsledku lepší mechanizace domácnosti, lepší úrovně služeb, rozšiřování prodejní sítě a její lepší organizace. Zatížení z pracovního procesu bude třeba kompenzovat zkvalitněním příležitostí pro vhodný oddych a pro všestranný růst.

V souladu s tím bude třeba doplnit vybavení venkovských obcí, zkvalitnit materiální základnu krátkodobého i dlouhodobého oddechu a zlepšit veřejnou dopravu.

Mladé lidi je zároveň třeba více ovlivňovat, aby volného času využívali v souladu se zásadami socialistického způsobu života. Mnohem více je třeba oceňovat ekonomickou, profesní a společenskou aktivitu mladých pracovníků, jejich participaci a iniciativu.

Opatření pro mladistvé by se především měla týkat zkvalitnění přípravy na budoucí povolání, zlepšení péče o pracovní podmínky a dodržování předpisů o práci mladistvých, podpory kulturní, sportovní a zájmové činnosti ve volném čase, prohloubení politicko-výchovného působení, výchovy k angažovanosti a zvláště péče o mladistvé s neukončeným základním vzděláním, o mládež z obcí se ztíženými životními podmínkami, o dívky nastupující do pracovního poměru bez učebního oboru.

Pro mladé lidi s odbornou kvalifikací, které je třeba trvale udržet v zemědělství, je aktuální sjednocení pracovně právních vztahů s ostatními odvětvími národního hospodářství (v systému odměňování, v důchodovém zabezpečení, v časových podmínkách práce aj.).

Bez nedostatků není ani péče o nejstarší věkové skupiny v poproduktivním věku a o bývalé pracovníky zemědělských podniků, zejména o přiměřené sociální zabezpečení bývalých zakladatelů zemědělských družstev.

SOCIÁLNÍ PODMÍNKY PRÁCE VE VELKOVÝROBNÍCH PODNICÍCH V ZEMĚDĚLSTVÍ A SOCIÁLNÍ ŘÍZENÍ

Kromě podmínek, ve kterých se uskutečňuje vlastní výrobní a pracovní proces a které souvisejí s vlastnostmi pracovního předmětu, pracovních prostředků, pracovního prostředí a kromě podmínek života mimo práci, je s prací v zemědělství spojena celá řada okolností sociálních. Vyplývají z toho, že práce v zemědělském podniku je vykonávána v pracovních skupinách a ve společenském prostředí, které je v zásadě formováno orga-

nizačním a sociálním systémem podniku a ovlivňováno sociálním řízením (Pilišek 1973).

Patří sem v první řadě problematika začleňování do pracovního procesu, získávání nových pracovníků, výběr a přijímání, zařazování na funkce a na pracoviště podle potřeb podniku, s ohledem na optimální využívání znalostí, schopností a dovedností pracovníků a na jejich aspirace a s uplatňováním zásad vědeckého vytváření soudržných a vysoce výkonných pracovních skupin.

Tyto funkce jsou v zemědělských podnicích plněny hlavně administrativně a evidenčně, bez koncepčního, dlouhodobějšího přístupu, bez snahy vytvářet účinný systém práce s lidmi na základě využívání v podstatě již známých a zkušeností ověřených zásad a poznatků věd o člověku. Vzhledem k velké fluktuaci pracovníků v některých podnicích a na některých výrobních úsecích — např. ve státních statcích v pohraničí — je význam těchto činností pro stabilizaci zemědělských podniků a pro jejich efektivní fungování podstatný.

S tím souvisí i zabezpečování všeobecné a odborné přípravy pracovníků a jejich výchovy, vytváření kádrových rezerv pro důležité pracovní funkce a výrobní úseky, péče o politický a morální růst, o výhled uplatnění v podniku pro každého jednotlivce. Tyto otázky vystupují v zemědělských podnicích do popředí zejména v důsledku probíhající obměny věkové struktury a v souvislosti s novými činnostmi a profesemi, které vyžadují zvýšené, často i speciální nároky v důsledku změn v technologii a v organizaci zemědělské velkovýroby.

Zemědělské podniky také málo sledují otázky sociální adaptace, a to nejenom adaptaci pracovníků na podnik jako celek a identifikaci s jeho cíli, ale i na pracovní zařízení, na pracovní prostředí a na pracovní skupinu, která usnadňuje dosažení organizační stabilizace, nezbytné k realizování podnikových úkolů.

Nejzávažnější otázkou sociálního řízení je motivování k práci, ovládnutí a využívání stimulačních činitelů různého druhu. Předpokládá velkou znalost konkrétních faktorů, které působí na postoje a na chování jednotlivců a pracovních nebo sociálních skupin v podniku, a neustálou analýzu těchto činitelů nejenom na základě individuálních vlastností jednotlivých pracovníků, povahy pracovních a výrobních úkolů a pracovních podmínek, ale také sociální skladby podniku a sociálních charakteristik pracovních skupin.

Předpokladem úspěšného sociálního řízení je rozšíření přípravy vedoucích pracovníků zemědělských podniků o psychologické a sociologické poznatky. Práci v zemědělské velkovýrobě je zásadně třeba posuzovat jako společenskou činnost, ve které člověk participuje nejenom jako jedinec, ale jako součást pracovní skupiny a celopodnikového kolektivu. Výkon, ale i uspokojení v práci, v podniku a na pracovišti závisí do velké míry na společenských podmínkách práce, které jedinec nachází v podniku a na pracovišti a které ovlivňuje nejenom celá společnost a její politické a ekonomické zřízení, ale i každý podnik a každý vedoucí pracovník podniku prostřednictvím vedení jednotlivců a pracovních skupin.

Při postupném zdokonalování materiálních, pracovních a mimopracovních podmínek v zemědělství budou mít sociální podmínky práce a kvalita sociálního řízení stále větší váhu. Je nezbytné, aby zemědělské pod-

niky přistoupily k sociálnímu plánování, které je velkou šancí zemědělské velkovýroby za socialismu. Jeho prostřednictvím mají totiž zemědělské podniky možnost řešit sociální problémy práce a její sociální podmínky perspektivně a soustavně, nikoli jako izolované řešení, ale jako rovnocennou součást, spoluurčující efektivnost řešení technických, výrobních a ekonomických s cílem vytvořit předpoklady pro všestranný rozvoj člověka v návaznosti na rozvoj výrobních sil, harmonizovat vývoj technické, ekonomické a sociální sféry a působit ke zmenšování sociálních rozdílů a ke sblížování sociálních skupin nejenom v charakteru práce, ale i v životních podmínkách a v celkovém způsobu života.

ZÁVĚR

Péči zemědělských podniků o pracovníky a o jejich rodiny nelze považovat za odpovídající současným požadavkům a za komplexní, jestliže se přímo v zemědělských podnicích nepřistoupí také k soustavnému zlepšování vlastních sociálních podmínek práce.

Pro socialistickou zemědělskou velkovýrobu je třeba vypracovat a do praxe co nejdříve zavést odpovídající systém práce s lidmi, jehož zásady by si osvojili a které by realizovali vedoucí pracovníci na všech stupních řízení zemědělství. Spolu se soustavně prováděnou péčí o pracovníky zemědělských podniků a o jejich rodiny by tvořil nejdůležitější součást sociálního řízení.

Praktickým vyústěním by bylo sestavování plánů sociálního rozvoje jako integrální součásti výrobních, technických a ekonomických plánů podniků a organizací, které by zároveň byly nejdůležitějším nástrojem k prosazování socialistického způsobu v práci i v mimopracovním životě a ke zmírňování sociálních rozdílů.

Literatura

GVIŠIANI, D. M.: Organizace a řízení. Praha, SZN 1973.

HORÁKOVÁ, E. a kol.: Socioprofesionální struktura pracovníků dělnických povolání v zemědělství a technicko-technologický rozvoj. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZV 1973.

PILÍSEK, V. a kol.: Jak zvyšovat účinnost řízení a řídicí práce v zemědělství. Praha, SZN 1973.

Prognóza pracovních podmínek a životního prostředí pracovníků v zemědělství v návaznosti na strukturální přestavbu zemědělství. [Výzkumná zpráva.] Praha, FMZVŽ — Středisko prognóz zemědělství a výživy 1974.

Rozbor současného stavu péče o družstevní rolníky v ČSR. Praha, ÚV Svazu družstevních rolníků 1974.

Došlo dne 10. 1. 1975

Adresa autorky:

Eva Horáková, Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Dlážděná 6, 110 00 Praha 1

Zemědělská ekonomika č. 7/1975

**PROHLUBOVÁNÍ KOOPERAČNÍCH VZTAHŮ MEZI ZEMĚDĚLSKÝM
A POTRAVINÁŘSKÝM PRŮMYSEM**

obsahuje tyto práce:

K u n c J.: Úvod

K u r s k ý L.: Prohlubování spolupráce v rámci zemědělsko-
potravinářského komplexu

K u r s k ý L., R o z t o č í l O.: Rozvoj kooperačních a integrač-
ních vztahů v drůbežnické výrobě

B e z v o d a F.: Vztahy a vazby mezi zemědělskými podniky
a cukrovary

M a š e k J.: Spolupráce mezi zemědělskými podniky a škrobá-
renským průmyslem

P o l á k M.: Prohlubování vztahů mezi zemědělskými podniky
a mlékářským průmyslem

J a n e č e k J.: Prohlubování vztahů mezi zemědělskými pod-
niky a masným průmyslem

K u r s k ý L., C i g l e r o v á V.: Výroba, zpracování a odbyt
ovoce a zeleniny

Z vědeckého života

B r č á k J.: Rozvoj kooperace formou společných zemědělských
podniků

Ze zahraničí

R o s a J.: Světová konference o potravinách OSN

Zemědělská ekonomika č. 7/1975 stojí 10,— Kčs. Objednávky
přijímá Ústav vědeckotechnických informací, Slezská 7, 120 56
Praha 2 a Poštovní novinová služba, Jindřišská 14, 110 00 Praha 1

Jednou z hlavních předností socialismu je plánovitě řízení národního hospodářství. V podmínkách vědeckotechnické revoluce dochází ještě k podstatnému zesílení významu principu celospolečenské plánovitosti. Pro dosavadní plánování bylo příznačné, že se soustřeďovalo především na plánování výroby, zatímco do mimoekonomických procesů zasahovalo spíše zprostředkovaně. V současné době je nezbytné transformovat tento systém v systém socioekonomického plánování, v němž výrobní optimalita je podřízena celospolečenské optimalitě. K dosažení a k formování těchto cílů má pomoci i široký rozvoj sociálního plánování, které v praxi využívá řadu poznatků i technik sociálně ekonomických věd, z nichž jedním okruhem je i problematika a zákonitosti fungování malých skupin.

Rovněž i současný proces koncentrace, specializace a intenzifikace zemědělské výroby představuje významné změny výrobních vztahů a napomáhá k rozvoji sociálního plánování v zemědělství. Tyto změny umožňují uplatnění progresivních výrobních sil, a to především jejich nové části – vědy. Nejdůležitější součástí výrobních sil přesto zůstává a musí vždy být člověk – producent i konzument veškerých vyrobených užitných hodnot. Zvláště zřetelně se tato priorita projevuje v socialistických výrobních vztazích. Problematika lidského činitele ve výrobním procesu se zde rozšiřuje i na sféru mimovýrobní a tento komplexní přístup nachází své konkrétní ztvárnění rozvojem socioekonomického plánování v zemědělských podnicích.

Malé skupiny a jejich studium představují důležitý okruh problémů. Praktické zkušenosti z rozvoje koncentrace a specializace zemědělské výroby ukazují, že malé skupiny nabývají stále větší význam a řešení některých vnitroskupinových i mimoskupinových problémů je jedním z předpokladů, abychom výhod kooperace využívali racionálně i v souladu s potřebami a názory lidského činitele. *Kooperace není pouhou koncentrací výrobních prostředků, ale dochází i ke koncentraci a centralizaci pracovních sil.* V našem zemědělství došlo k první centralizaci pracovních sil v období kolektivizace, kdy původně izolovaní rolníci spojili své síly v zemědělská družstva. V těchto podmínkách si většina zemědělských profesí zachovala svůj převážně individuální a nespecializovaný charakter. O malých pracovních skupinách můžeme v této době hovořit hlavně u pracovníků živočišné výroby. *Kooperace na rozdíl od kolektivizace není doprovázena pouhou centralizací pracovních sil, ale dochází k jejich koncentraci, která se*

projevuje především specializací profesí a růstem vzájemné závislosti jednotlivých činností, což vede ke vzniku malých skupin.

Nové a specifické malé pracovní skupiny vznikají zejména ve společných zemědělských podnicích, převážně při výrobě vajec a vepřového a drůbežího masa. V chovu skotu prozatím nedošlo v celostátním měřítku k výrazným změnám v oblasti pracovních sil, ale první specializované farmy ukazují, že i zde bude úloha malých pracovních skupin vzrůstat. Zcela nové jsou pracovní skupiny v rostlinné výrobě, kde dosud existovaly převážně pracovní skupiny žen, u kterých převažovala ruční a nekvalifikovaná práce. Nyní v procesu kooperace dochází k spojování práce traktoristů a k vytváření komplexně mechanizovaných brigád. *Strukturu každého kooperačního seskupení budou z hlediska sociálního tvořit především malé pracovní skupiny.* Z toho vyplývá, že znalost základních charakteristik malých skupin, zkoumání jejich úlohy v kooperačním seskupení a jejich podílu na tvorbě formální a neformální struktury se stává v současném období důležitým úkolem všech řídicích pracovníků v zemědělství, a to především na podnikové úrovni.

I sociální plánování musí vycházet z předpokladů vzrůstajícího významu vnitroskupinových i meziskupinových vztahů a z charakteristik a obecných zákonitostí fungování malých skupin. Tyto skutečnosti a tendence jsou poměrně málo známé a právě úkolem tohoto příspěvku je jednak obecně vytyčit hlavní sociálně ekonomické charakteristiky malých pracovních skupin a dále ukázat, jakým způsobem se konkrétně projevují v zemědělských podnicích a možnost jejich usměrňování a řízení pomocí sociálního plánování.

SOCIÁLNĚ EKONOMICKÁ CHARAKTERISTIKA MALÝCH SKUPIN

Malé skupiny se nazývají někdy též prvotními skupinami, protože v nich vznikají základní vlivy, utvářející lidskou osobnost. Skupinou nazýváme tedy určité množství osob, které se bezprostředně stýkají a nejde o krátkodobý a nahodilý styk. *Skupinu tvoří lidé, kteří jsou vůči sobě ve víceméně vymezených pozicích a rolích, kteří uznávají určitý systém ve svém jednání.*

Je pochopitelné, že malé skupiny nesmíme vytrhávat z celku. Teprve pohled na malé skupiny v okruhu působení obecných sociálních zákonů nám může odhalit jejich specifické zvláštnosti a využít je k racionalizaci práce a zvýšení produktivity a intenzity výroby. Přitom ovšem je třeba mít vždy na zřeteli, že cílem všeho snažení je větší míra uspokojování potřeb pracovníků, a to nejen jak se to v současném období převážně uskutečňuje jen v materiální sféře, ale také ve vytváření dobrého sociálního klimatu a životních a pracovních podmínek jak na pracovišti, tak i v soukromém životě.

Člověk není ve skupině izolovanou bytostí, ale je především vázán na další členy kolektivu. Není jen pasívním jednotlivcem, nýbrž sám ovlivňuje skupinu. Právě vzájemné vazby, družba a vzájemná úcta jsou neodmyslitelnými faktory skupiny. Z hlediska struktury zaujímá malá pracovní skupina postavení mezi formální a neformální organizací. Ráz prvé určuje především organizační rámec, pracovní předpisy a kompetence. Ráz ne-

formální struktury tvoří soudružství, záliby, zájmy a společenská atmosféra kolektivu.

V průběhu společné činnosti si malé pracovní skupiny utvářejí své myšlení. K tomu patří společné přesvědčení, společné hodnoty a normy. Vytváří-li se společné myšlení, pak se zmenšují rozdíly v chování členů, dané jejich odlišnými potřebami.

Významnou otázkou je velikost skupiny. Byly již provedeny výzkumy mnoha set pracovních skupin a ukázalo se, že nelze obecně určit optimální velikost skupiny. *Zdá se, že pro každý úkol existuje určitá nejvyšší hodnější velikost skupiny, kdy se dosahuje nejvyšší efektivity.*

Vedle kladného ovlivňování může skupina vykonávat i záporný vliv na jednotlivce. Skupina se může dostat do rozporu se správnými cíli a zájmy podniku. Proto je nutná systematická veřejná kontrola, co nejširší a neformální uplatnění demokracie a prostor pro kritiku.

Na jednání skupiny a na její efektivnost značně působí typ pracovníka, který stojí v čele skupiny. Skupina, která má v čele aktivní osobu, je daleko efektivnější než ta, kde je v čele pouhý pozorovatel nebo administrátor. S otázkou typu vedoucího úzce souvisí i způsob a formy řízení skupiny.

K pochopení vlastní podstaty řídicího procesu je zapotřebí vycházet z poznatků o přenosu a uchování informace. Význam dobré komunikace informací ve skupině má vliv na rozvoj pracovní iniciativy a pracovní motivace. Výzkum ukázal, že informace je v přímém vztahu k produktivitě práce. U skupin s vysokou produktivitou práce byli pracovníci daleko lépe a více informováni o všech otázkách souvisejících s výrobou než pracovníci těch skupin, které měly nízkou produktivitu práce.

U každé skupiny rozeznáváme komunikaci mimo skupinu a uvnitř skupiny.

Komunikační systém musí vyhovovat určitým předpokladům. Kanály, kterými jsou vedeny zprávy, musí být definitivně známé a musí směřovat ke skupinám a od nich ke všem členům a přenos informací nesmí být rušen.

Poznání znaků a problémů každé skupiny a na základě poznání odstranění nedostatků a zavedení racionálního systému řízení lze provést kombinací těchto dvou způsobů:

- a) sociometrickým pozorováním,
- b) sociometrickým šetřením.

Sociometrické pozorování znamená sledovat interakce mezi členy skupiny a hodnocení provádíme na základě vnějších projevů chování jednotlivých členů. Členové skupiny se subjektivně vyjadřují ke vztahům ve skupině zcela náhodně. Toto pozorování i hodnocení provádí částečně nevědomky každý vedoucí i řadový pracovník a výsledky tohoto subjektivního hodnocení působí zpětně na chování jednotlivců a na jejich vzájemné vztahy.

Chceme-li provést důkladný a objektivně podložený rozbor, musíme přikročit k sociometrickému šetření. Sociometrické šetření se odlišuje od pozorování hlavně tím, že nezůstává jen u pozorování vnějších interakcí ve skupině, ale snaží se odhadnout názory a postoje členů, vztahy uvnitř

skupiny a na základě toho docházet k určitým závěrům. Vlastní sociometrické šetření je dosti složité a vyžaduje citlivý přístup.

Šetření se provádí dvěma způsoby:

- a) osobním rozhovorem,
- b) písemným vyplněním předloženého dotazníku.

Otázky musí být správně formulované, aby jednoznačně odhalovaly postoje a názory členů skupiny.

Po fázi šetření je nutné získané materiály interpretovat, a to vždy veškeré faktory v komplexu, abychom získali o skupině ucelený přehled. Vlastní zpracování se skládá:

1. z matematicko-statistického zpracování,
2. z grafického zpracování,
3. ze slovní interpretace matematického a grafického zpracování.

Základem statistického zpracování je vytvoření sociometrické matice. U méně početných skupin je možné vytvořit jednu složitou matici. U početnějších skupin a při hlubší analýze je vhodnější vytvářet sociometrické matice pro jednotlivé otázky. Na příkladu v tab. I uvádíme zpracování otázky o posouzení kvality vykonávané práce.

Při grafickém zpracování lze buď názorným způsobem vyjádřit již zjištěné matematicko-statistické údaje, anebo přímo interpretovat některé

I. Vzor sociometrické matice pětičlenné skupiny (hodnocení kvality vykonané práce)

Členové skupiny	1	2	3	4	5	Součet hodnocení
1	2	1 2	4 4	2 1	3 3	10 10
2	1 1	2	3 4	2 2	4 3	10 10
3	1 1	3 3	3	4 2	2 4	10 10
4	1 1	3 3	2 2	2	4 4	10 10
5	2 2	1 1	4 4	3 3	2	10 10
Součet hodnocení	5 5	8 9	13 14	11 8	13 14	50 50
Pořadí dle názoru jednotlivců	1	2	4-5	3	4-5	—
Pořadí dle názoru skupiny	1	3	4-5	2	4-5	—

výsledky. Nejčastěji se používá individuálních nebo skupinových sociogramů, jejichž konstrukce vychází ze sociometrické matice. Konstrukce sociogramu je buď formální (podle funkcí a rolí na pracovišti), anebo využíváme prostorové znázornění pomocí osy x a y , kdy na osu x vynášíme jednotlivé členy a na osu y dosažené hodnoty. *Statisticko-matematické a grafické vyhodnocení potom interpretujeme slovně a zároveň vyvozujeme opatření ze zjištěných údajů.*

V našem případě hodnotíme pětičlennou pracovní skupinu, kdy každý člen skupiny sestavil pořadí spolupracovníků podle kvality vykonávané práce, a to jednak podle svého názoru, dále jak toto pořadí podle jeho názoru sestaví spolupracovníci a nakonec subjektivně ohodnotil své postavení ve skupině. V matici jsou jednotliví členové označeni čísly 1 až 5 v prvním vodorovném a svislém sloupci. Výrazné číslice udávají vlastní ohodnocení a v příslušných polích vodorovným směrem ohodnocení spolupracovníků, přičemž v levé části pole je pořadí podle vlastního mínění pracovníka a v pravé části jak hodnotí názor skupiny. Svislé součty nám dávají součet umístění jednotlivých pracovníků (např. první pracovník má umístění 5, tzn. že byl třikrát hodnocen jako první a jedenkrát jako druhý) a pořadí je uvedeno v posledních dvou vodorovných řádcích.

Z tabulky lze zjistit, že nejlépe je hodnocena kvalita práce prvního pracovníka a nejhůře třetího a pátého pracovníka. Přitom např. čtvrtý pracovník si myslí, že kvalita práce třetího pracovníka je na druhém místě, a ten naopak dává čtvrtého pracovníka až na poslední místo, ačkoliv si myslí, že ostatní jej umístí na místo druhé. Pracovník druhý je jednotlivci hodnocen jako druhý nejlepší, ale očekává se, že ve výsledném hodnocení skončí hůře, opačná je situace čtvrtého pracovníka. Dalším rozбором lze získat ještě řadu zajímavých údajů, ovšem tento příklad je jen ukázkou, neboť údaje lze hodnotit jen ve vztahu a v souvislosti s ostatními zjištěnými materiály. Zajímavé je vždy i subjektivní hodnocení. Většina pracovníků se hodnotí jako průměr, ale u některých zjistíme náznaky sebedůvěry, u druhých naopak určité podceňování.

Nejdůležitějším úkolem je vystihnout při analýze podstatné souvislosti, zjistit objektivní situaci a na základě toho provést opatření k odstranění nedostatků ať již v organizaci a řízení, či v mezilidských vztazích.

Při rozboru malé skupiny nesmíme zapomenout, že sociometrický test nám poskytne statistický průřez jen určitého momentu skupinového života. Při komplexním rozboru je třeba stanovit vztahy mezi současností a minulostí a z funkcí současnosti a minulosti vyslovit hypotézy pro budoucnost.

PRAKTICKÉ POZNATKY O FUNGOVÁNÍ MALÝCH PRACOVNÍCH SKUPIN

Proces specializace a koncentrace zemědělské výroby probíhá v našem zemědělství v podstatě třemi cestami:

I. výroba vajec, vepřového a drůbežího masa se soustřeďuje do SZP. Podobný charakter mají i první specializované podniky pro chov skotu;

II. rostlinná výroba se rozvíjí na bázi užší nebo širší spolupráce a výslednou organizační formou je společná rostlinná výroba;

III. přímá integrace — sloučení podniků.

Tyto tři odlišné organizační formy musíme respektovat i při charakteristice malých pracovních skupin v kooperačních útvarech a při využití těchto charakteristik v sociálních plánech. *Pro zobecnění lze typologicky charakterizovat hlavní znaky malé skupiny ve SZP a jako druhý typ charakterizovat pracovní skupinu v rostlinné výrobě.* Při hlubším studiu bychom zjistili, že v rámci těchto skupin lze nalézt další, které mají určité specifické znaky a problémy (např. skupiny v pomocné a přidružené výrobě – především opravářské čety, pracovníci agrochemických podniků apod.). *Zvláštní okruh problémů představují skupiny vedoucích pracovníků v řídicích útvarech kooperace.*

Malé pracovní skupiny ve SZP

Dosažená koncentrace výroby při výrobě vajec a vepřového a drůbežího masa odpovídá skutečnosti, že pracovní kolektivy ve SZP jsou malými pracovními skupinami. Ve 42 SZP na výkrm prasat pracuje celkem 345 pracovníků, což je v průměru 8 až 9 pracovníků na jeden podnik. Větší koncentrace je u SZP na výrobu vajec, kdy v průměru pracuje v jednom podniku zhruba 40 pracovníků. Uváděná čísla jsou statistickým průměrem a je nutné počítat i s tím, že máme i větší podniky, v kterých lze vyčlenit i několik malých pracovních skupin.

Prvním okruhem otázek je vytváření pracovních skupin ve SZP. Dosavadní tendence naznačují, že *kádr pracovníků zde tvoří lidé, kteří většinou přicházejí z nezemědělských odvětví, nebo alespoň změni svoji profesi v rámci zemědělství.* Tento značný sociální pohyb v pracovní oblasti je nezřídká doprovázen i změnou bydliště.

Hlavní faktory, které působí na utváření pracovních i mimopracovních vztahů v rámci nově vznikajících pracovních skupin, lze rozčlenit na:

- I. **p e v n é** (dané především technicko-organizačními prvky)
 - a) úroveň výrobní technologie
 - b) pracovní a životní prostředí
 - c) typ organizace práce
- II. **p r o m ě n l i v é** (dané především „lidským faktorem“)
 - a) profesní, kvalifikační a věková struktura pracovních sil
 - b) motivace pracovníků
- III. **k o m p l e x n í** (jsou výsledkem působení první a druhé skupiny)
 - a) dosažená produktivita práce – společenský požadavek
 - b) úroveň odměňování – individuální požadavek

Pro další úvahy můžeme obecně brát první faktor za optimální, tzn. že vybudované podniky jsou vybaveny nejdokonalejší soudobou technikou a technologií. S tímto prvním faktorem souvisí do jisté míry i faktor pracovního a životního prostředí, který je dále ovlivňován místním a oblastním umístěním podniku. Zkušenosti z výstavby SZP ukazují, že skutečně jsou budovány podniky s nejmodernějšími výrobními parametry, které splňují i ty nejpřísnější požadavky na pracovní prostředí. Plánovitá výstavba SZP přispívá i k zlepšení životního prostředí a celkové úpravy obcí. Výstavba těchto podniků je prováděna komplexně i s příslušným bytovým fondem.

Tyto činitele teoreticky vytvářejí příznivé podmínky pro fungování pracovních skupin ve SZP. Prakticky se mohou ovšem projevit jen jsou-li v souladu s proměnlivými faktory. Nové technologie do určité míry zvětšují odpovědnost pracovníků a tím i nároky na kvalifikaci. Pracovní síly přicházející do SZP většinou mění svoji profesi, takže praxe v profesi je u nich poměrně malá. Dosažené vzdělání je velmi rozmanité a práci ošetřovatele vykonávají pracovníci se středoškolským vzděláním, ale rovněž i pracovníci jen se základním vzděláním (Jiříčka 1972). Profesní a kvalifikační struktura je v každé skupině dokreslována věkovým složením, které je v průměru ve SZP příznivější než v ostatních zemědělských podnicích.

Kvalita pracovních skupin je výrazně ovlivňována motivem příchodu jednotlivých pracovníků do SZP. I když u většiny pracovníků převažuje jako hlavní stimul hmotná zainteresovanost a získání bytu, významné místo zde zaujímají i pracovní a sociální přednosti SZP proti tradičním zemědělským podnikům. Jedná se především o zvyšování hygieny a bezpečnosti práce, směnný provoz a možnost lepšího čerpání dovolené. Skupiny, u kterých převažují pracovníci, kteří udávají tyto důvody, jsou vcelku stabilnější a je u nich nižší fluktuace než u skupin, kde hlavním a jediným stimulem je maximální odměna.

Je pochopitelné, že vysoká úroveň produktivity práce je hlavním společenským požadavkem a ve vázanosti na výši odměny je i hlavním cílem všech pracovníků SZP. Tyto faktory jsou ale výslednicí působení pevných a proměnlivých faktorů. Jestliže pevné faktory můžeme považovat do určité míry za dané, vidíme, že hlavní oblastí, kterou můžeme ovlivňovat, jsou proměnlivé faktory. Z této skutečnosti je vidět význam a možnost uplatnění sociálních plánů ve SZP.

Vcelku lze pracovní skupiny ve SZP hodnotit jako atraktivní, do jisté míry autonomní a velmi často silně participované na zájmech podniku. Sociální plány musí směřovat k tomu, aby pracovní skupiny ve SZP byly silně flexibilní, mírně homogenní, propustné a stabilní.

Malé pracovní skupiny v rostlinné výrobě

Tyto skupiny mají některé zvláštnosti proti pracovním skupinám ve SZP. Odlišným způsobem vznikají a dále mají některé zvláštnosti, které vyplývají z charakteru jejich pracovní náplně. Zatímco pracovní skupina se ve SZP tvoří převážně z pracovníků, kteří přicházejí nově buď do zemědělství nebo do zemědělského podniku, anebo mění profesi, pracovní skupiny v rostlinné výrobě vznikají na základě organizačních změn a specializace pracovníků. Proces koncentrace rostlinné výroby je v podstatě doprovázen určitou restrukturalizací pracovních skupin i jednotlivých pracovníků. Základním pracovníkem se stává traktorista - mechanizátor, původně při své práci izolovaný, který začíná nyní pracovat ve skupině a zde vzniká jeden z největších sociálních problémů (Jiříčka 1973). Nejde tedy jen o problémy po stránce pracovní, ale jde zde i o sociální postavení a roli jednotlivých pracovníků ve vzniklých pracovních skupinách, o problémy komunikace informací ve zvětšujících se informačních soustavách. Současně se vznikem nových pracovních skupin dochází k rozpadu a praktickému zániku tradičních skupin žen, vykonávajících v rostlinné výrobě doposud jednoduchou a nekvalifikovanou manuální práci.

Proudový způsob práce v rámci pracovních skupin zvyšuje psychické a kvalifikační nároky. U kvalifikace se předpokládají nejen teoretické znalosti, ale zvláště vzrůstají požadavky na praktické dovednosti. Skupinové nasazení strojů a vytvoření opravářských čtí vytváří předpoklady pro to, aby opravy vykonával specialista-opravář, obdobným způsobem jako v průmyslu vykonávají tuto práci mechanici, seřizovači a údržbáři. Tato specializace funkcí umožní soustředit profesní výchovu traktoristů-mechanizátorů na dokonalé ovládání techniky a kvalitu a produktivitu prováděných prací.

Řízení současné techniky zvyšuje prudce požadavky kladené na intelektuální, emocionální a volní sféru osobnosti člověka. Práce ve složitých a odpovědných situacích vyžaduje značně rozvinuté sebeovládání, umění nepodléhat působení nejrůznějších objektivních a subjektivních faktorů, schopnost rychle analyzovat a rozhodovat. *Hlavním předpokladem splnění těchto požadavků je adaptace pracovníků v pracovním procesu a v pracovní skupině.* Adaptace, jako mnohoúrovňový proces probíhající mezi člověkem a jeho prostředím, je doprovodným znakem rozvoje kooperačních vztahů. Adaptace úzce souvisí i s výkonností člověka a je předpokladem rozšířené reprodukce pracovní síly.

Za hlavní faktory narušující adaptaci pracovníků v kooperačních skupinách rostlinné výroby lze považovat tyto:

- zvětšování vzdálenosti pracoviště a bydliště,
- zaostávání kvalifikace (problém zvláště starších pracovníků),
- ztráta pocitu osobního uplatnění,
- ztráta oblíbených spolupracovníků a špatné vztahy v nově vzniklé pracovní skupině,
- nepříznivé změny mzdového systému,
- zhoršení řízení a organizace práce (s tím souvisí i snížení informovanosti a pokles motivace),
- zhoršení pracovního režimu,
- ztráta přehledu o vztazích mezi výkonem a odměnou,
- omezení sociálních výhod,
- nejasná pracovní perspektiva,
- nespokojenost s vedoucími pracovníky.

Každý tento faktor představuje samostatný okruh problémů, jejichž řešení přesahuje rámec studia problematiky malých pracovních skupin, ale vymezuje konkrétní úkoly pro sociální plány. Tyto faktory a jejich úspěšné řešení je předpokladem identifikace pracovníků s prací a se spolupracovníky ve společné rostlinné výrobě a předpokladem dobrých pracovních podmínek, nezbytného faktoru zvyšování produktivity práce.

Pracovní skupiny na úseku řízení

Vědecké řešení otázky efektivní interakce člověka a řízeného systému vyžaduje cílevědomý přístup.

V kooperaci vznikají při řízení dva typy skupin:

- a) řídicí – jde o volené orgány zastupující členské podniky;
- b) operativně technické řídicí skupiny – skupiny zaměstnanců, které provádějí vlastní organizátorskou a řídicí činnost.

Mezi řídicí skupiny patří především kooperační rady, sbory zástupců, představenstva a revizní komise. Do těchto skupin jsou pracovníci delegováni členskými podniky a ve většině případů tak získávají neplacenou funkci, kterou vykonávají navíc mimo svou normální pracovní činnost.

K operativně technickým řídicím skupinám patří ředitelé SZP a agrochemických podniků se svým odborným a administrativním aparátem, vedení společné rostlinné výroby a ostatní i dočasně utvořené řídicí skupiny.

Do těchto operativně technických řídicích skupin jsou pracovníci delegováni členskými podniky. Delegovaní pracovníci mohou být buď zcela uvolněni mateřským podnikem pro výkon funkce v kooperaci, anebo část pracovního úvazku plní v mateřském podniku a část v kooperačním orgánu. V těchto výkonných orgánech řídicí pracovníci zastupují jednak zájmy členů svých podniků a za druhé sami získávají novou funkci. Je pochopitelné, že tato osobní mobilita nemůže být vždy v souladu s přáním některých vedoucích pracovníků. *Ukazuje se, že plán rozmístění řídicích kádrů je v současných podmínkách nezbytné řešit na okresní úrovni, aby došlo skutečně k racionálnímu rozmístění kádrových rezerv.* Při zastupování zájmů členských podniků se u některých vedoucích pracovníků projevuje přílišná identifikace s mateřským podnikem, často i proti společenským zájmům.

V nově vzniklých řídicích skupinách dochází u některých pracovníků k relativnímu snížení jejich postavení v pyramidě řízení. Tato změna je nejčastěji zapříčiněna tím, že v nových řídicích skupinách vzrůstá pracovní a odborná úroveň spolupracovníků. Řídicí skupiny v souladu se zvětšujícím se rozsahem podniku mají i větší počet pracovníků, neboť vznikají funkce, které nebyly doposud pro zemědělský podnik typické.

Důležitý úkol stojí před každým pracovníkem, který má za úkol zabezpečovat kádrovou a personální práci. Úspěšný rozvoj každého zemědělského podniku závisí na tom, nakolik se podaří sladit cíle podniku a společnosti s osobními cíli pracovníků. I z tohoto hlediska nabývá na významu dokonalá sociální analýza současného stavu a vypracování plánů sociálního rozvoje.

SOUHRN

Současný proces koncentrace, specializace a intenzifikace zemědělské výroby představuje významné změny výrobních vztahů a vytváří podmínky pro rozvoj sociálního plánování v zemědělství. K zkvalitnění sociální analýzy podniků a tím i k vytvoření předpokladů pro vypracování sociálních plánů přispívá využití poznatků sociálně ekonomických věd. Ukazuje se, že s rozvojem kooperačních a integračních vztahů se soustřeďuje pozornost především na význam a úlohu malých skupin v celkovém organizačním systému, což vyžaduje i hlubší analýzu těchto skupin a respektování poznatých charakteristik v sociálních plánech.

Každá skupina je charakterizována určitými znaky, které se zjišťují nejčastěji kombinací sociometrického pozorování a sociometrického šetření. V zemědělství je třeba soustředit pozornost především na studium malých skupin ve SZP, v rostlinné výrobě a na skupiny řídicích pracovníků. Při analýze těchto skupin zjistíme, že vedle obecných problémů má každá tato

skupina své specifické problémy, které musíme respektovat v sociálních plánech. V sociálních plánech musí být uplatněna zásada, že člověk žije, pracuje a formuje se v kolektivu a sám působí zpětně na kolektiv. Proces styku v pracovních kolektivech, politická a morální aktivita jsou těsně spjaty s myšlením, názory a jednáním lidí, stupněm spokojenosti s prací.

Literatura

JIRÍČKA, M.: Sociologické aspekty kooperačních vztahů v odchovu a výkrmu prasat. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVŽ 1972.

JIRÍČKA, M.: Sociologické aspekty kooperačních vztahů v rostlinné výrobě a v chovu skotu. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVŽ 1973.

Došlo dne 10. 1. 1975

Adresa autora:

Ing. Zdeněk Krůček, Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Dlážděná 6, 110 00 Praha 1

Při zkoumání vztahu prognózování pracovních a životních podmínek a sociálního plánování je třeba uvážit některé určující trendy a charakteristické rysy společenského vývoje a rozvíjení společenských věd:

1. V ČSSR i v ostatních zemích socialistické soustavy byl vytvořen na současné úrovni socialistické společnosti spolehlivě fungující systém sociálních jistot a byla dosažena poměrně vysoká úroveň reálných příjmů obyvatelstva neustálým růstem průměrných mezd při stabilizaci cen.

2. Současně se otevírá široký prostor pro řešení problémů životního prostředí v socialistické společnosti, která nemusí překonávat bariéry soukromého vlastnictví, překážející kapitalistickým zemím v plánovitém řízení společnosti.

3. Vědeckotechnická revoluce od základu mění tradiční strukturu výrobních sil a materiální základnu lidského života a ve svých společenských a lidských souvislostech přeměňuje způsob života a staví člověka do zcela nových situací a dříve neznámých problematik. Ukazuje se, že jediné socialistické společnosti, která za cíl všeho snažení považuje člověka, neustálý růst uspokojování jeho potřeb a harmonický vývoj způsobu života, je schopna se vyrovnat s důsledky těchto civilizačních přeměn a plánovitě řídit průběh sociálního vývoje.

Na současné úrovni dosažené naší socialistickou společností se do popředí zájmu pracujících posunují otázky zlepšování sociálních podmínek práce, zejména zlepšování pracovního a životního prostředí a ostatních mimopracovních životních podmínek. S tím souvisí rozvoj sociálního plánování jako nástroje řízení sociální politiky a uplatňování sociální funkce podniků.

V procesu prohlubování vědeckého základu plánovitého řízení společnosti přikročila strana k vypracování komplexních prognóz vývoje jako podkladu pro tvorbu dlouhodobých plánů a koncepcí.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Některé základní prvky a metody sociální prognostiky

Předvídaní jako druh lidské myšlenkové aktivity je staré téměř jako civilizace sama. Teprve však od minulého století lze mluvit o vědeckém

předvídání, které v tomto století vedlo k formování nové vědní disciplíny – prognózování.

Moderní složitá společnost vyžaduje ve stále větší míře perspektivní řízení a dlouhodobé plánování ve všech oblastech společenského života. Sociální prognostika se vyvíjí opožděně za prognózováním v oblasti techniky a ekonomiky a naráží na specifické problémy jako je například neúplnost informačních systémů, obtížná kvantifikovatelnost některých základních sociálních faktorů a proto i omezená použitelnost exaktnějších metod. Dosud není dokonale ustáleno ani její pojmové vymezení. Přes jmenované nedostatky jejího současného vývojového stadia její význam roste a stává se nezbytnou součástí komplexních prognóz.

Sociální prognostiku lze posuzovat jako teoretickou disciplínu, zkoumající metodologické principy předvídání, vycházející z vědeckých kategorií marxistické dialektiky. Ostatně marxismus je již od svého vzniku první skutečně vědecký přístup ke zkoumání budoucnosti. Vědecký komunismus byl, daleko dříve než se začal uskutečňovat, vědeckou prognózou vycházející z analýzy objektivních zákonitostí vývoje kapitalistické společnosti.

Marxistická sociální prognostika vychází z dialektického chápání sociální skutečnosti jako objektivní reality, jako složitého systému vzájemných souvislostí a závislostí. Respektuje princip historičnosti sociálních procesů, který se prosazuje především v explorativním přístupu k budoucnosti. Rozlišuje míru stálosti a měnitelnosti jednotlivých prvků.

V praxi je dosud velmi nesnadné aplikovat exaktnější metody v sociální prognostice, kde u řady zvláště mimoekonomických faktorů lze jejich směr a sílu působení jen velmi přibližně odhadovat. Je běžné, že se při prognózování sociálních jevů používá vedle jedné určité metody i kombinování několika různých metod a značný prostor je ponecháván verbálnímu vyjadřování na úrovni předprognózy.

Vztahy mezi prognózami a plánováním

Vědecké předvídání vyjádřené formou prognóz se stává ve všech oblastech, včetně sociální, předpokladem pro plánovité řízení společnosti. Je třeba přitom zkoumat cesty, které vedou k uplatnění směrů a tendencí zjištěných v prognózách a především si ujasnit vztahy mezi prognózami a plánem.

Z řady formulací pro účel této úvahy bude patrně nejvhodnější přihlížet k definicím v pojetí Jiříčky a kol. (1974): „Prognóza je souborem výpovědí, jež jsou výsledkem teoretického šetření a závěrů o objektivně možných, potřebných a vědecky zdůvodněných trendech vývoje společnosti... Sociální plán je naproti tomu souborem opatření, jejichž plněním se zajišťuje realizace vědecky zdůvodněných prognóz.“

Vztah mezi prognózou a plánem je však možno chápat i poněkud odlišně. Vycházíme z předpokladu, že prognóza je koncipována jako soustava možných alternativ budoucnosti a může zahrnovat i možné varianty řešení jednotlivých alternativ.

Plán naproti tomu je fixace systému cílů a prostředků, které stanoví směr a způsob změny objektu při daných nebo předpokládaných podmínkách. Z toho plyne nezbytnost ještě jedné fáze myšlenkové činnosti, a to hodnotícího procesu, který nastupuje po vytvoření prognóz a před tvorbou plánu.

V praxi se ukázalo, že v prognózách týkajících se užšího prostoru jevů či jedné problémové oblasti je možné, aby byl hodnotící prvek zabudován již do samotné prognózy. Prognóza tedy může vyústit v podrobnější zkoumání alternativy, která se jeví jako nejvhodnější, naznačit i optimální směry a nástroje její realizace.

Význam prognóz v soustavě sociálního plánování v ČSSR

Široký a rychlý nástup sociálního plánování, který u nás probíhá v posledních letech (podle vzoru SSSR, kde prognózování a sociální plánování přešlo z teoretické roviny již v široké míře do roviny praxe), se uplatňuje nejen ve vědeckovýzkumné oblasti, ale současně také v centrálním řízení, především v resortu práce a sociálních věcí.

Usnesení vlád ČSSR č. 66/1973, ČSR č. 112/1973 a SSR č. 159/1973 ke zprávám o stavu péče o pracovníky uložila mimo jiná opatření organizovat experimentální ověřování programů komplexní péče o pracující ve vybraných podnicích ve všech hlavních odvětvích národního hospodářství.

Tato forma komplexně řízené péče je vlastně první etapou sociálního plánování. Předpokládá se, že v šesté pětiletce bude možno na základě upravených a podle odvětví diferencovaných metodik tento stupeň sociálního plánování uplatnit téměř všeobecně. Mezitím se v řadě výzkumných institucí i v řídicí sféře rozvíjejí práce na metodickém rozpracování systému sociálního plánování na vyšší úrovni. Tato cílová forma má podpořit sociální funkci podniku a v celé soustavě řízení zajistit komplexnost sociální politiky a zabudování jejího hlavního nástroje — sociálního plánu — do souhrnného plánovacího systému se zajištěním vazeb na ostatní části plánu. V některých odvětvích (v tom i v zemědělství) se již začíná s experimentálním ověřováním plánu sociálního rozvoje podnikových kolektivů. Období šesté pětiletky by mělo být věnováno přípravě a ověřování této formy tak, aby mohla nahradit programy komplexní péče o pracující všeobecně nejpozději v období sedmé pětiletky.

PROGNÓZA PRACOVNÍCH PODMÍNEK A ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ V ZEMĚDĚLSTVÍ V NÁVAZNOSTI NA STRUKTURÁLNÍ PŘESTAVBU ZEMĚDĚLSTVÍ

Význam úkolu a průběh prací

V soustavě prognóz zemědělsko-potravinářského komplexu byla vypracována mimo jiné také prognóza vývoje pracovních sil do roku 1990. Federálním ministerstvem zemědělství a výživy bylo uloženo doplnit tuto práci o prognózu pracovních podmínek a životního prostředí v návaznosti na strukturální přestavbu zemědělství. Práce na tomto výzkumném úkole probíhají od počátku roku 1973.

Během práce na úkole se projevila jeho obtížnost zejména v těchto směrech:

1. Neobyčejně rozsáhlá oblast této problematiky nebyla dosud s žádoucí odborností komplexně zkoumána.
2. Výsledky úkolu musily mít vypovídací schopnost pro řídicí sféru a vědecká hlediska ustupovala do značné míry do pozadí před praktickým pojetím, což odpovídalo společenské potřebě.

3. Zkoumaná problematika je velmi mnohostranná. Promítají se do ní vlivy pocházející z velmi různorodých oblastí, jež jí dodávají mnohadi-
menzní charakter, zejména sociální, ekonomický, politický, psychologický,
kulturní, ergonomický, urbanistický, ekologický aj.

Přístup k prognóze musil tedy mít multidisciplinární charakter. Tým
pracovníků se proto rekrutoval kromě řešitelů z VÚEZVŽ (resp. z býv.
SPZV) z externích expertů z jiných institucí a orgánů rozmanitého věd-
ního resp. pracovního zaměření, pracujících nejen v rozdílných vědních
oborech, ale i na různých rovinách zkoumání. V prvním stupni I. etapy
prací byly vypracovány dílčí studie, představující speciální a zatím oddě-
lené pohledy na zkoumanou problematiku. Tak vzniklo pět studií z aspek-
tů sociálně ekonomického, demografického, sociologického, urbanisticko-
ekologického a ergonomického. Výsledkem druhého stupně byla závěreč-
ná zpráva etapy, která se pokusila o kvalitativní přetvoření obsahu dílčích
studií do syntézy a má tedy relativně komplexní charakter.

Jako první sonda takového zaměření nemohla ovšem dosáhnout úrov-
ně požadované od monotematických vědeckých prognóz. Přejímala prvky
několika prognostických metod. Přitom byly brány v úvahu vnější prognó-
zované faktory a jejich působení jak vzájemně, tak i na zkoumanou pro-
blematiku pracovních a životních podmínek. Jde zde o převážně kvantifi-
kovatelné oblasti jako je zemědělská výroba, vědeckotechnický rozvoj, zá-
kladní trendy v ekonomice, v demografickém vývoji včetně vývoje osídlení
atd., kde jsou při prognózování použitelné explorativní a jiné metody, za-
ložené na matematické bázi.

Ve druhé etapě prací, zakončené závěrečnou zprávou v březnu 1975,
se přenáší těžiště zkoumání ještě více k uspokojování potřeb praxe (řídící
sféry) především v oblasti podnikové péče o pracující. Syntetická zpráva
se opírá opět o řadu podkladových monografických studií. Zpráva je do-
plněna o úvodní studie z některých oborů služeb zemědělství a potravi-
nářského průmyslu.

Poloha prognóz v metodikách sociálního plánování

Každá prognóza musí vycházet z hluboké analýzy existujícího stavu.
Běžný postup respektuje proto dialektickou jednotu analýzy a prognózy.
Konstruuji se očekávané trendy vývoje a v konfrontaci s prognózami vněj-
ších oblastí, zvláště ekonomiky a vědeckotechnického rozvoje, se formuje
cílový scénář – konstrukce dosažitelné úrovně sociálního rozvoje v pro-
gnostickém časovém horizontu (např. v letech 1990–2000).

Úloha prognóz při konstruování plánů sociálního rozvoje se zvyšuje
při plánování v makrostruktuře na nadpodnikové a zvláště centrální úrov-
ni. Toto plánování „musí být ve zvýšené míře koncepční a vycházet z pro-
gnostických proporcí budoucího vývoje“ (J i ř í č k a a kol. 1974). Mar-
xisticko-leninská prognostika musí být ovšem vědecká, třídní a komplexní.
Není samoúčelná a musí sloužit jako informační základna plánovací
činnosti.

V době, kdy je psána tato úvaha, byly již ve vědeckovýzkumné základ-
ně (VÚ PSV, VÚEZVŽ) vypracovány metodiky plánování socialistického
rozvoje podnikových kolektivů.

V práci Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí se zdůrazňuje význam tvorby „prognostického modelu“ (tj. cílového scénáře) v tom, že dává plánování sociálního rozvoje perspektivní cíl a smysl.

Při posuzování polohy prognóz v soustavě sociálního plánování je vhodné vycházet ze schématu pro vypracování sociálních plánů; v různých obměnách se v metodikách užívá pořad: 1. Analýza potřeb a současného stavu. 2. Určení očekávaných trendů sociálního rozvoje. 3. Stanovení perspektivních cílů. 4. Vlastní zpracování plánu sociálního rozvoje atd. Uvedené fáze č. 2 a 3 představují vlastně sociální prognózu.

Aktuální náměty využívání prognózy pracovních podmínek a životního prostředí v zemědělství v sociálním plánování

Předchozí vyličení prognostické výzkumné práce a základních poloh a cílů sociální prognostiky i sociálního plánování a jejich vzájemných vztahů ukazuje cestu, jak využívat poznatků, které tato výzkumná práce přinesla.

Ve své synopticky chápané konstrukci se snaží formulovat očekávané trendy a obraz dosažitelné úrovně sociálního rozvoje. Neklade si nároky na úplnost ani na jednoznačnost řešení. Zaměřuje se spíše na připomínání a charakteristiku otevřených problémů a v pokračování prací stále více na podnikovou péči o pracovníky.

Z těchto hledisek mohou být výsledky prací, ovšem kriticky přijímané, užitečné především v sociální politice centrálních a nadpodnikových orgánů a zvláště v sociálním plánování. Poslouží však také jako orientační pomůcka pro sociální plánování na podnikové úrovni, zejména pro usměrnění cílů v konfrontaci s vlastními představami.

Značná část tezí a závěrů ve výzkumné práci má charakter hypotézy; jinak než v rovině pravděpodobnosti ani sociální prognózy ostatně nemohou být formulovány. Při nedostatku kvantifikujících údajů, neúplnosti sociální statistiky a technické nemožnosti opatřovat si podklady vlastním širším empirickým výzkumem se musela výzkumná práce opírat o kusé a z jiných zdrojů přejímané podklady, což snižuje její výpověďací hodnotu. Tím významnější jsou ověřovací studie v mikrostruktuře, ať již přímo v rámci prací na tomto úkole, nebo paralelní experimentální plány sociálního rozvoje, které byly provedeny s metodickou pomocí vědeckovýzkumné základny (mj. v JZD Zemné, JZD Peruc a JZD Dvory n. Žitavou). Tyto práce sice potvrzují výsledky výzkumu, ale ukazují diferencovanost v místních objektivních podmínkách i subjektivních postojích a názorech, zvláště na pořadí významnosti potřeb a věcných okruhů péče o pracující.

Z velkého množství konkrétních řešených problémů a zkoumaných vývojových trendů ve zúženém prostoru této úvahy uvádíme několik aktuálních příkladů.

1. Ve sféře práce v zemědělství je blíže zkoumán měnící se charakter práce — přibližování zemědělství povaze průmyslových odvětví — vývoj socioprofesionální struktury, přetváření pracovního prostředí, růst prvků kolektivnosti práce v podmínkách vyšších forem velkovýroby.

2. Ve zkoumání společenských důsledků převratných změn v oblasti výrobních sil a výrobních vztahů v zemědělství a přeměn charakteru vesnických obcí je věnována pozornost sociologickým i psychologickým

aspektům: transformaci společenského statutu pracujících v zemědělství, posunu jejich postojů, názorů a způsobu myšlení, jejich mentální adaptabilitě, novému formování jejich potřeb, zálib a hodnotových systémů atd. S tím souvisejí zejména úvahy o průběhu zanikání zájmu o rezidua osobního hospodaření, dále úvahy o růstu významnosti nemateriálních potřeb, oceňování hodnoty volného času apod.

3. Další pozornost je věnována průběhu identifikace zájmů pracovníků se zájmy podniků a společnosti, rozvíjení socialistického vztahu k práci zvláště formami iniciativní participace na řízení a rozvojem socialistického soutěžení. S tím souvisí i průběh aktivního zájmu o růst vzdělanosti a rozvíjení kulturních zájmů a – v souladu s rostoucí náročností moderní zemědělské velkovýroby – o zvyšování odborné kvalifikace, stejně jako o politický růst.

4. Z mimopracovních životních podmínek jsou předmětem úvah z aspektů různých vědních oborů některé problémy bytové výstavby a občanské i technické vybavenosti vesnic různých velikostí a charakteru, zvláště pak problémy budoucnosti malých obcí a stárnutí jejich obyvatelstva. Přihlíží se k protisměrným migračním tendencím, zákonitě převládajícímu stěhování mladších lidí do měst a střediskových obcí. S tím souvisí úvahy o rozvoji rekreační funkce značné části vesnic.

5. V rámci pracovních a ostatních životních podmínek jsou předmětem úvah také perspektivy ochrany a tvorby životního a zvláště socialistického pracovního prostředí. Působí zde dopady všeobecného světového posunu problematiky životního prostředí do popředí zájmů společnosti.

6. V průběhu zmíněných prací se zájem postupně zaostruje na perspektivy vývoje společenské i podnikové péče o pracující.

Cílem studie je člověk nejen jako nositel pracovní síly, tedy ve své ekonomické funkci, ale současně jako cíl všeho úsilí socialistické společnosti. Proto se dospívá při rozpracování studie k centrální oblasti – péči o člověka. Protože jde o studii výrobního odvětví, zabývá se jen okrajově problematikou celospolečenské péče o vesnické resp. zemědělské obyvatelstvo a na základě předchozího zkoumání pracovních podmínek a životního prostředí se soustřeďuje na problematiku sociální funkce zemědělského podniku, tj. věcných okruhů podnikové péče o pracující jako logického vyústění celé práce.

Studie sleduje problémy nikoliv staticky, ale z hlediska perspektivního vývoje v průběhu prognostického období. Právě v tomto směru by mohly být výsledky práce orientační pomůckou, podmíněně použitelným vodítkem pro konkrétní programování péče o pracovníky a v současné době i pro sociální plánování ve střednědobých plánovacích cyklech. Právě v tak dynamicky všestranně se měnících podmínkách práce i života, jako je tomu v zemědělství, by mohlo docházet k velkým materiálním i morálním škodám, kdyby se oblast konkrétní péče o pracující a sociálního plánování v podnicích i v makrostruktuře neopírala o prognostický výhled, i když ten může být zatím jen podmíněný, nepřesný a neúplný.

V dalším vývoji prací by mělo být prognózování i plánování v sociální sféře rozvíjeno permanentně a ve vzájemně souvztažnosti, i když jde zatím o nově vznikající a dosud nedokonalé obory vědy a řízení.

Na dosažené úrovni socialistické společnosti se zvyrazňuje naplňování jedné z jejích základních předností v oblasti sociální – možnost určovat svůj další rozvoj.

V teorii i v praktické aplikaci v řídicí sféře se dotváří prognózování v této nejobtížnější předvídatelné oblasti. Současně se rychle konstruuje soustava sociálního plánování, která se začíná po etapách realizovat.

Prognózy jako vědecky konstruované předvídání možného vývoje v budoucnosti se v tomto vývoji stávají nezbytným podkladem pro sestavování sociálních plánů v makrostruktuře i v podnikové sféře.

V resortu zemědělství a výživy probíhají od roku 1973 práce na prognózách pracovních podmínek a životního prostředí pracovníků v zemědělství. Výsledky těchto výzkumných prací v řadě aktuálních problémů mohou být účelově využity v sociálním plánování.

Literatura

JIRÍČKA, M. a kol.: Problém sociálního plánování v makrostruktuře. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVŽ 1974.

Došlo dne 10. 1. 1975

Adresa autorů:

Dr. Jiří Šůra, prom. fil. Petra Prexlerová-Krčmářová, Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Dlážděná 6, 110 00 Praha 1

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA č. 8—9/1975

obsahuje tyto práce :

- Haspra R., Mach F.: Postoje vedoucích a řadových pracovníků k integračním procesům v polnohospodářství
- Burian J.: Příspěvek k pojetí soustavy plánování rozvoje socialistického zemědělství v ČSSR
- Glaserová J.: K vývoji diferenciací u zemědělských podniků hospodařících ve zhruba stejných přírodních podmínkách
- Matoušková J.: Diferenciace osobní spotřeby družstevních domácností v závislosti na výši ročních peněžních příjmů
- Nálevka B.: Možnosti řešení záměny plodin na meliorovaných půdách
- Seidenglanz J., Hýbl P.: Ekonomické vyhodnocení vybraných odchoven jalovic
- Hýbl P., Seidenglanz J.: Vlastní náklady a spotřeba živé práce v progresivních technologiích odchovu telat
- Vacek J.: Ekonomický význam a dynamika rozvoje světového a československého rybářství

Recenze

- Svoboda K.: Kooperace v rostlinné výrobě
- Pilíšek V.: Zemědělsko-průmyslové kooperování v SSR

Zemědělská ekonomika č. 8—9/1975 stojí 20,— Kčs. Objednávky přijímá Ústav vědeckotechnických informací, Slezská 7, 120 56 Praha 2 a Poštovní novinová služba, Jindřišská 14, 110 00 Praha 1

V souladu se záměry stranické a vládní politiky je v potravinářském průmyslu věnována v posledních letech zvýšená pozornost otázkám péče o pracovníky v pracovní i mimopracovní době. Článek je pokusem o zhodnocení podnikových a oborových programů této činnosti na léta 1972 až 1975.

SOCIÁLNÍ FUNKCE PODNIKU

Technický rozvoj a ekonomické poměry v současné společenské výrobě jsou provázeny i významnými změnami ve funkcích podniků samotných. Rostoucí význam mají sociální aspekty technického a ekonomického rozvoje výroby, přičemž v ekonomické činnosti je pocítováno stále výrazněji působení sociálních faktorů. Právem, neboť podniky jsou velkými výrobními a zároveň sociálně ekonomickými komplexy, v nichž jsou těsně spjaty výrobní i sociální funkce a činnosti.

Každý podnik má k dispozici účinné ekonomické nástroje pro ovlivňování sociálních podmínek práce a života kolektivů a jejich jednotlivých členů. Je otázkou, jak efektivně se těchto nástrojů užívá k usměrňování a řízení sociálních procesů, k vytváření optimálních podmínek pro nejdůležitější činitele výroby — pro pracovníky podniku.

Aktuálnost těchto otázek se odráží v současných úvahách a koncepcích plánování sociálního rozvoje, v přípravách komplexního ekonomicko-sociálního plánování, jež by umožňovalo programové změny v sociální struktuře výrobních kolektivů v souladu s ekonomickými možnostmi společnosti a podniku. Jde o postupné vytváření podmínek pro zmíněnou činnost.

Nezbytným předpokladem pro předvídaní nejen ekonomických, ale i sociálních trendů je znalost existující výchozí situace, zejména znalost výroby, techniky i člověka, aby optimalizací prvního a druhého ve prospěch třetího se celý výrobně ekonomický systém stal maximálně účelově funkční. A to je velmi složitý úkol, k jehož úspěšnému řešení musí být již dnes vytvářeny podmínky, zejména ve sféře sociální politiky a personálního řízení.

I v potravinářském průmyslu nabývají tyto otázky prvořadě důležitosti. Převratné strukturální změny v poválečném období, růst výroby a snaha maximálně uspokojovat kvalitou a kvantitou výrobků rostoucí potřeby obyvatelstva na úseku výživy, měly za následek zvýšený důraz na zvládnutí velmi složitých ekonomických, technických a organizačních problémů celého potravinářského resortu. Současně se vedle technických a ekonomických otázek dostávají do popředí problémy personálního řízení: struktura pracovních sil z hlediska věku, kvalifikace, vzdělání a podílu žen, problémy stabilizace, poklesu prestiže některých profesí, trvalého získávání středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaných pracovníků v řídicích a odborných funkcích, otázky moderního řízení a motivování lidí k práci. Zkoumání uvedených problémů, hledání příčin jejich vzniku, souvislostí a řešení, jakož i vytváření podmínek pro koncepční sociální politiku, event. pro postupný přechod na plánování sociálního rozvoje podnikových kolektivů, je proto prvořadou záležitostí na všech stupních.

Podniková péče o pracovníky se v potravinářském průmyslu postupně rozvíjí od samých počátků znárodnění. Zpravidla však měla vždy jen dílčí charakter. Ponecháme-li stranou činnost Revolučního odborového hnutí, jehož výsledky na úseku péče o pracovníky jsou mnohostranné a významné a jež se bude i v budoucnosti rozhodujícím způsobem podílet na všech podnikových akcích tohoto druhu, připomeňme zeměna komplexní prověrky bezpečnosti práce, plán ozdravných opatření, program rozvoje pracovního prostředí do roku 1980 — máme-li jmenovat jen ty nejdůležitější z poslední doby. Sociálními otázkami, péčí o pracovníky a podmínkami pro rozvoj osobnosti se do určité míry zabývaly i prognózy a technicko-ekonomické koncepce rozvoje národního hospodářství do roku 1990.

Prvé komplexnější informace o stavu a nejbližších záměrech v sociální politice potravinářského průmyslu poskytuje rozbor ucelených materiálů, vypracovaných v jednotlivých oborech potravinářského průmyslu v letech 1971–1972 na období 1972–1975. Vznikly na popud Ústředního výboru Českého odborového svazu pracovníků potravinářského průmyslu, který vymezil stručnou osnovou jejich obsahovou náplň. Tyto programy, nazývané jednou „Sociální program“, jindy „Koncepce péče o pracující“ nebo „Hlavní směry péče o pracující“ a podobně,¹⁾ měly především posoudit pracovní podmínky a pracovní prostředí, bezpečnost práce, ochranu zdraví při práci a některé další otázky péče o pracovníky a stanovit způsob a prioritu

¹⁾ Mezitím nadále pokračuje úsilí o vyjasnění základních pojmů. Uvedeme některé používané charakteristiky:

Sociální prognóza je charakterizována jako „objektivními metodami zjištěný pravděpodobný vývoj budoucích sociálních problémů, jevů a potřeb pracovníků v porovnání s technicko-ekonomickým rozvojem (např. sociální důsledky vědeckotechnického rozvoje, změny v profesionální a kvalifikační struktuře, změny ve struktuře sociálních potřeb, v pracovní motivaci, změny v sociálním chování apod.)“ (Návrh jednotných metodických pokynů federálního ministerstva práce a sociálních věcí a dalších institucí pro vypracování komplexních programů péče o pracovníky na léta 1976–1980. Praha, leden 1975.)

Sociální program je souhrnné a komplexní vyjádření cílů sociální politiky, tj. propracovaný výraz cílového řešení lidských problémů ve vzájemné vazbě souvislostí a podmíněností. Sociální program si zákonitě formuluje každý nositel sociální politiky a vyjadřuje v něm konkrétní záměry své cílevědomé politiky.“ (Tomeš, Plánování a strojírenství. Praha, 1972.)

odstraňování největších zjištěných nedostatků v období do konce páté pětiletky, tj. do konce roku 1975. Odpovědnost za vypracování programů měli generální ředitelé výrobních oborů a příslušné složky Revolučního odborového hnutí.

Pro posouzení současného stavu podnikové péče o pracovníky neexistuje podle našeho soudu na personálních a kádrových útvarech podobný komplexnější materiál, ani dílčí metodické pokyny či studie ze sféry personálního řízení. Podobně je tomu i v řídicí centrální sféře, s výjimkou otázek bezpečnosti a hygieny práce, které jsou periodicky a dobře systematicky centrálně sledovány. Dosavadní výsledky sociologických, psychologických, ergonomických a ekonomických šetření Výzkumného ústavu ekonomiky zemědělství a výživy v Praze sice přináší výsledky hloubkové analýzy, jsou však zaměřeny na vybranou oblast (závod či tematický okruh) a neposkytují zatím komplexní a vyčerpávající informaci o stavu péče o pracovníky v odvětví.

Použijeme proto k charakteristice současné úrovně podnikové péče o pracovníky zmíněných materiálů oborových ředitelství, které podle názvu a zhusta i podle úvodních slov měly být „koncepti“ („sociálním programem“) na úseku sociální politiky²⁾.

Komplexní program péče o pracovníky je označení sociálních programů sestavených v podnicích vybraných pro experimentální ověřování jednotné metodiky sociálního programování, vypracované federálním ministerstvem práce a sociálních věcí a dalšími institucemi v roce 1973 na období 1974–1975.

Sociální plán je komplexní plán, který umožňuje programové změny v sociální struktuře v souladu s ekonomickými možnostmi společnosti, promítanými do podmínek výrobních podniků. Vychází ze současného stavu ekonomiky a je těsně spjat s charakterem ekonomického plánování a stimulování (Metodika planirovanija socialnogo razvitiija kollektiva promyšlennogo predpriatija. Lenizdat, 1970).

Plán sociálního rozvoje kolektivu organizace je vyjádřením záměrů sociálního plánování v dané organizaci. Metodika jeho sestavování je v ČSSR experimentálně ověřována od roku 1974 v omezeném počtu podniků.

2) Předmětem našeho studia byly především tyto oborové materiály:

- Zpráva o současném stavu a koncepci zlepšení pracovních, hygienických, zdravotních, sociálních, stravovacích, ubytovacích a kulturních podmínek pracujících v cukrovarnickém průmyslu ČSR do konce roku 1975.

- Návrh koncepce tabákového průmyslu v péči o pracující do roku 1975.

- Hlavní směry péče o pracující v drůbežářském průmyslu a podnikové sociální programy na léta 1971–75.

- Výhledová koncepce péče o pracující masného průmyslu v ČSR do roku 1975.

- Sociální program péče o pracující mlékařského průmyslu v letech 1971–1975.

- Péče o pracující a sociální program v oboru mlýnů a pekáren na léta 1972–1975.

- Hlavní směry péče o pracující v mraziřském průmyslu.

- Zpráva o vytyčení hlavních směrů v péči o pracující ve výrobním oboru pivovarském, sladařském, vimařském a nealkoholických nápojů a o vypracování podnikových sociálních programů na léta 1971–1975.

- Koncepce oboru v péči o pracující oborového podniku Strojbal do roku 1975.

- Dlouhodobý plán k zajištění zvýšené péče o bezpečnost a ochranu zdraví pracujících, Potravinoprojekt.

- Koncepce oboru tukového průmyslu v péči o pracující do roku 1975, dodatek: upřesnění o sociální programy s uvedením termínů jejich realizace.

- Dlouhodobý plán zajištění péče o bezpečnost a zdraví pracujících v ústavu práce v zemědělství a potravinářském průmyslu, Praha-Řepy.

Mimo uvedené prameny jsme měli k dispozici některé další programy podnikové a závodní.

Obory a podniky se ve svých programech odvolávají na různá usnesení týkající se této oblasti, mezi jiným na usnesení vlády ČSR č. 181/71 a na usnesení II. sjezdu Českého odborového svazu pracovníků potravinářského průmyslu k zabezpečení zvýšené péče o pracující do roku 1972.

Sféra zájmů sociální politiky podniku jako součásti celostátní politiky státu nebyla vymezena jednoznačně. Obory do ní zpravidla zahrnovaly problémy zajištění práce, bezpečných a zdravých pracovních podmínek a pracovního prostředí, sociální a hygienické vybavenosti pracovišť, sociálně právní ochrany, péče o děti, výchovy, vzdělání, kulturního života, rekreace, sportu a turistiky zaměstnanců, případně jejich rodinných příslušníků, dále pak sociální služby šetřící mimopracovní dobu včetně sociálních služeb k využívání volného času. Nezřídka byla do oblasti sociální politiky organizace pojata i otázka odměňování práce.

Účinnost sociální politiky spočívá v tom, že vychází z hluboké znalosti individuálních potřeb jednotlivců a strukturovaných kolektivů (z hlediska profesí, vzdělání, kvalifikace, věku, délky praxe, sociálních poměrů atd.). Měla by být koncepční odbornou činností, respektující nejen ekonomické, ale i sociologické a psychologické aspekty, aby byla účinná, aby vedla k ovlivňování prožitků a jednání pracovníků, aby motivovala k pracovním žádoucím postojům, k pozitivnímu vztahu k práci, ke spolupracovníkům, k závodu. Znalost aktuální struktury potřeb, zájmů, hodnot pracovníků (různých v čase a záviselých na skupinových charakteristikách) a životních podmínek umožňuje i účinné politickovýchovné zaměření sociální politiky v socialistické společnosti, vytvářející optimální možnosti k participativnímu kritickému a iniciativnímu vztahu k pracovní situaci. Umožňuje řídit se skutečnou znalostí řízených subjektů.

Podnikovou sociální politiku považujeme za záměrné úsilí k dosažení stanovených cílů. V současné době jsou cíle této politiky shrnuty v sociálních programech, resp. v komplexních programech péče o pracovníky.

Jeden z podniků (Severomoravské pekárny a cukrárny, Ostrava-Martínov) formuloval v programu péče o pracovníky cíle své sociální politiky vcelku výstižně takto:

- příznivě ovlivňovat ty stránky života, na něž má podnik největší vliv – mezi ně patří pracovní podmínky, mezilidské vztahy na pracovišti, využití volného času, zvyšování kvalifikace aj.;

- vytvořit podmínky pro stabilizaci pracovních sil, motivovat pracovníky pro setrvání v podniku a pro jejich plnou pracovní a politickou angažovanost.

Obsah pojmu péče o pracovníky není zatím přesně vymezen. V zákoníku práce je použit poněkud zúženě, staticky, spíše pro označení soustavy sociálních institucí, sociální vybavenosti člověka při určitých činnostech a v určitém prostředí. Péče o pracovníky by však vedle toho měla být, vzhledem k významu tohoto fenoménu v současnosti a budoucnosti, spíše soustavou činností, systematickým pozitivním působením na člověka v pracovním prostředí. Soustava činností a soustava nástrojů těchto činností tvoří jednotu. Pripustíme-li ovšem hledisko soustavy činností, pak vystupuje do popředí dynamický vývojový aspekt.

U dosud vypracovaných „Koncepcí péče o pracovníky“ v potravinářském průmyslu převládá první, spíše statické chápání péče o pracovníky.

Rovněž dosud vypracované „Sociální programy“ zpravidla nebyly souhrnným a komplexním vyjádřením cílů sociální politiky, nebyly propracovaným systémem řešení lidských problémů ve vzájemné vazbě, podmíněnosti a souvislosti.

FORMÁLNÍ ZNAKY OBOROVÝCH STUDIÍ

Po stránce formální mají zmíněné oborové materiály některé společné rysy. Upozorňujeme především na nejednotnost formálního uspořádání a rozdílnou metodu zpracování, což se projevuje zejména:

- odlišnými názvy, jako např. návrh koncepce v péči o pracující, hlavní směry péče o pracující a podnikové sociální programy, plán zajišťování péče o bezpečnost a zdraví pracujících a další;
- různým rozsahem (10–80 stran);
- nejasným označením autora či autorů, kteří materiál zpracovali;
- nestejně vyjádřenou nebo vůbec nevyjádřenou osobní či kolektivní odpovědností za formulované úkoly;
- málo zřejmou součinností organizací ROH, KSČ a SSM při jejich zpracování;
- izolovaností od ekologických, místních resp. okresních problémů;
- nevyužitím výpočetní techniky při zpracování údajů;
- podceňováním významu chronologických řad, jež by naznačily, alespoň zpětně, určité rozdíly či tendence;
- elaboráty se neopírají o žádná výzkumná šetření (sociologická, ergonomická, ekonomická);
- ve všech se využívá výsledků získaných prověrkami bezpečnosti práce, šetření o pracích zakázaných ženám a mladistvým, o využívání ochranných pomůcek a někdy je hodnoceno i plnění plánu ozdravných opatření (jde přitom zejména o plnění výnosů MZVŽ č. 8/68, č. 11/69 a č. 16/69).

Srovnáme-li výsledky se záměrem z hlediska obsahového, zjišťujeme, že rozbor v první části není dostatečně hluboký a všestranný; druhá část bývá zpravidla soupisem investičních staveb, rekonstrukcí a oprav hygienických, sociálních, kulturních a sportovních zařízení rozepsaných na léta 1972–1975.

Je paradoxem, že doménou rozborů, hodnotících soudů a navrhovaných opatření je spíše věcná, materiální stránka: budovy, investice, pracovní podmínky, pracovní prostředí. Některé rozborů dokonce přímo začínají hodnocením úrovně základních fondů, sociálních zařízení, pracovního prostředí, bez jakéhokoliv kvantitativního a kvalitativního rozboru hlavních subjektů sociální politiky zaměstnanců. To potvrzuje naši úvodní charakteristiku statického pojetí péče o pracovníky, kteří jsou organizováni v určitou sociální strukturu a navozují sociálními funkcemi vymezené sociální činnosti, směřující ke splnění určitých sociálních cílů. Ani probíhající experimentální ověřování komplexního programu péče o pracovníky se zcela neoprostilo od některých z uvedených znaků.

Postup zpracování tematiky je v oborových materiálech rozdílný a v podstatě trojí:

a) oborové ředitelství určilo podnikům osnovu vyžádané zprávy a podnikové sociální programy poté sumarizovalo, kvantitativně zhodnotilo a komentovalo ze širšího pohledu (tak např. masný průmysl, mlýny a pekárny):

b) oborové ředitelství sumarizovalo investiční akce podniků, jež měly v různé míře přispět ke zlepšení péče o pracovníky — chybí vlastní rozborová a koncepční činnost oborového ředitelství (např. pivovary a sladovny);

c) rozbor péče o pracovníky byl zpracován v oborovém podniku (např. Strojbal).

Jak formální, tak i obsahová rozdílnost materiálů je zřejmě dokladem určité rozpačitosti, nedostačující koordinace a jen rámcového metodického zpracování osnovy ze strany řídicích orgánů.

Není bez zajímavosti, že co do formálního i obsahového zpracování jsou v relativním srovnání některé podnikové sociální programy na vyšší úrovni než materiály oborové.

ROZSAH A HLOUBKA ZPRACOVÁNÍ

Některé programy v úvodu vycházejí ze stručného nástinu vývoje průmyslového oboru po znárodnění, někdy uvádějí i jeho organizační členění. Jen zřídka dávají však tyto technické, technologické a ekonomické změny do souvislosti s komplexem otázek týkajících se člověka ve výrobě, s rozbohem nároků na řadového či řídicího pracovníka.

Znalost struktury podnikových kolektivů je však pro „strategii“ sociální politiky mimořádně významná. Jen v některých podnikových programech (např. Východočeské pekárny a cukrárny) se uvažuje o změnách ve struktuře pracovníků: početně se srovnávají odchody dělníků v základních profesích do důchodu a z fluktučních důvodů s nástupem nových lidí do práce (včetně učňů) a saldo se konfrontuje s očekávanou potřebou vzhledem k výrobním úkolům.

Je zřejmé, že rozbor těchto problémů by měl být adekvátní stupni řízení, podrobnější v závodních a podnikových plánech, koncepčnější se základními trendy v plánech oborových. Na všech stupních řízení však podobné rozborů zpravidla chybějí, s výjimkou některých podnikových plánů.

O užitečnosti socio-profesních a demografických rozborů svědčí některé z nich vyvozované závěry. Např. Východočeské pivovary rozboru zjistily povážlivě vysoký průměrný věk některých skupin dělníků a řídicích pracovníků: sladovník 49 let, mistr výroby 42 let, ekonom provozu 50 let. Jiný podnik — Východočeské pekárny a cukrárny — zjistil z podobných rozborů rozdílné trendy vývoje v některých profesích; např. po měrně vysokou stabilitu a příliv mladých lidí do profese cukrář a naproti tomu výrazný odchod vyučenců, zejména dívek, z profese pekař.

Není-li v rozboru ujasněn — pro potřeby sociální politiky — stav a výhled vývoje struktury pracovních sil, chybějí potom zcela zákonitě v programu péče o pracovníky záměry na zkvalitnění péče o socio-profesní

či demografické skupiny, které jsou pro funkčnost výrobní jednotky rozhodující. Není vyloučeno, že absence těchto typů rozborů svědčí o tom, že na přípravě programu neparticipovalo oddělení ekonomiky práce či jiný útvar, který se těmito otázkami zabývá.

S rozbohem, jací pracovníci jsou k dispozici z hlediska socio-profesního a demografického složení, souvisí jiná, pro sociální politiku nezbytná informace, jdoucí za toto pracovní ohrazení a týkající se jak životní úrovně pracovníků, tak struktury jejich sociálních potřeb. V některých materiálech nacházíme některé ukazatele individuální a kolektivní hmotné zainteresovanosti, zejména údaje o struktuře výdělků. O morálních či organizačních aspektech odměňování pracovníků není v programech vůbec zmínka.

Stručnými údaji o výdělku není ovšem ani zdaleka vyčerpána celá motivační sféra, jejíž pomocí soustava personálních činností ovlivňuje kladný poměr k práci u pracovníků závodu. Důkladný rozbor alespoň mzdové stimulace by nepochybně naznačil velmi aktuální vyslovené sociální problémy, např. žen živitelek rodin, rodin s různými celkovými příjmy či více dětmi, mladých manželů atd.

Dá se říci, že rozbor motivačního působení sociální politiky není v materiálech rozpracován. Jedním z důvodů může být skutečnost, že rozbor předpokládá znalost potřeb pracovníků, aby mohli být pozitivně ovlivňováni tím, že jejich potřeby budou uspokojovány. Chybí i výběr některých činností, kterými sociální politika pozitivně stimuluje vztah člověka k závodu.

V materiálech postrádáme i některé další faktické údaje, které rovněž souvisejí s pracovními a mimopracovními stránkami života, např. podrobnější přehledy o závodním stravování, bydlení, dopravě do zaměstnání, potřebě umístění dětí v jeslích a školkách, o rekreaci, sportu a komplexu zájmové činnosti vůbec. Pokud jsou k dispozici údaje z těchto oblastí, týkají se spíše příslušných zařízení, jejich výstavby, rekonstrukce, oprav a vybavení než jejich činnosti.

Uvedme několik příkladů. Až na výjimky (např. průmysl masný) není závodní stravování charakterizováno počtem strážníků, zmínkou o kvalitě jídel, o struktuře stravování vzhledem k rozdělení pracovníků ve směnách, o kultuře stravování a jeho celkové úrovni, případně o příčinách nízkého počtu strážníků, o personálu kuchyní apod.

Problematickou bydlení zaměstnanců se některé materiály nezabývají vůbec, jinde se uvádějí jen plánované stavební akce a formy pomoci organizace stavebníkům rodinných domků. Chybějí zpravidla základní informace o skutečné situaci a o jasně vymezené potřebě vzhledem k určitým socioprofesionálním či demografickým skupinám. Přitom nelze pominout, že řešení bytového problému je aspektem sociální politiky, který je v řadě oborů potravinářského průmyslu považován za jeden z důvodů zvýšené fluktuace mladých pracovníků, za aspekt, který se v poválečném vývoji nebral v úvahu v takovém rozsahu, jak by si byl zasloužil.

Nejednotně je řešena otázka zdravotní péče. Oborové materiály se zpravidla zmiňují o výstavbě, opravách nebo rekonstrukci zdravotnických objektů, event. o organizaci ordinačních hodin v provozech, kde nejsou zdravotnická střediska. Navíc se připojují některé ukazatele z obvyklých hlášení nemocnosti a úrazovosti. Důležitější by však byly rozborů nemoc-

nosti podle diagnóz, zdravotní stav některých skupin zaměstnanců, např. žen, mladistvých, starších a starých pracovníků, aby se z chronologicky sledovaných faktů usuzovalo na nutnost některých opatření preventivního charakteru k upevnění zdraví a zvýšení pracovní pohody a výkonnosti. Pokud se však v materiálech hovoří o prevenci, jde zpravidla jen o preventivní zdravotní prohlídky. Jen oborový podnik tabákového průmyslu se zabývá širěji zdravotní prevencí, zejména akcemi a opatřeními pro odpočinek zaměstnanců, rehabilitací a upevňováním zdraví. Nenašli jsme ani zmínku o tom, že by podniky využívaly mimopracovní doby svých zaměstnanců k péči o jejich zdraví. Jen v jednom programu bylo uvedeno, že pro ženy zaměstnávané nočními pracemi jsou pořádány desetidenní rekreační turnusy pro upevnění zdraví. Je politováníhodné, že nebylo v oblasti péče o zdraví pracovníků lépe využito stávajících informací, které mají podniky i obory k dispozici.

Všechny programy péče o pracovníky se zabývají problémem pracovních podmínek a pracovního prostředí, i když se tak děje s různou hloubkou, precizností a přístupem, pravděpodobně pro nedostatečné metodické rozpracování kritérií. Středem zájmu je především úrazovost, přesčasová a noční práce žen, práce ve ztížených podmínkách a používání ochranných pracovních pomůcek. Menší pozornost je věnována otázkám hygieny, sanitace a mikroklimatu.

Číselné údaje o uvedených jevech mají zřejmě k dispozici všechny organizace, ale jen výjimečně jich využívají k rozboru. V tomto směru je celá škála přístupů, začínající uvedením čísel bez rozboru a komentáře, až k relativně fundovanému posouzení charakteru práce, úrovně pracovníků a vytváření objektivních opatření k bezpečné práci (masný průmysl a některé podnikové programy). Těžiště rozboru bývá ve výčtu a časovém rozvržení investičních záměrů k ulehčení práce, ke snížení noční práce a zlepšení pracovních podmínek vůbec. Shledáváme se i s výstižným přehledem hygienických zařízení, vybavení pracovišť apod.

Z programů jednoznačně vyplývá, že ve většině potravinářských výrobních oborů existují vážné problémy a řídicí pracovníci jsou v nich stavěni do složitých vztahů, mají-li dodržet třeba jen základní bezpečnostní a jiné předpisy, např. zajistit ženám odpovídající práci, zabránit jejich přetěžování, převést těhotné ženy na adekvátní práci, zaměstnat pracovníky se změněnou pracovní schopností apod. Problémy se zaostřují, je-li používaná technologie zastaralá, pracovníků nedostatek nebo je-li pracovní kolektiv složen převážně z přestárлых pracovníků (sezónní pracovníci v cukrovarech). Nevyhovující poměry mají zpětnou vazbu a ovlivňují strukturu pracovníků, neboť vážne nábor mladých nových pracovníků při současném růstu fluktuace.

Potřeba investic, modernizace nebo rekonstrukce výrobních, sociálních, hygienických a dalších zařízení je tak silně pocitována, že zatlačuje do pozadí všechny aspekty ostatní. Systematické nedodržování určitých nařízení, předpisů a ustanovení zákoníku práce, výskyt přesčasů nad povolenou míru aj. je přiznáváno a vesměs zcela jednoznačně zdůvodňováno nevyhovující úrovní technického vybavení, event. nedostatkem pracovníků. I když jsou to faktory velmi významné a v některých případech nepochybně prvořadé, budou existovat i faktory další, o nichž není v materiálech zmínka. Nehovoří se např. o úrovni řízení a organizace práce, o účelném

rozmístění pracovníků, pracovní disciplíně, osvědčených úpravách pracovního režimu, o aktivitě pracovníků apod.

Oprávněnost nároků na zlepšení pracovních podmínek a pracovního prostředí by bezesporu vynikla, kdyby se rozbor situace opíral o soustavně prováděná, evidovaná a srovnávaná měření, a to alespoň těch nejproblematictějších a nejpůsobivějších vlivů pracovního prostředí, kdyby se postupně doplňovaly a využívaly potřebné podklady a sledovaly se v chronologii podle jednotné metodiky, kdyby se vliv pracovního prostředí a podmínek studoval nejen podle kategorií pracovníků, ale i podle jejich věku, pracovních režimů a jiných hledisek, v ekonomických souvislostech, případně v pocitové hladině (jak silně jsou pocítovány jako pozitivní nebo negativní).

Na tomto, ale i na jiných úsecích by měla být prováděna analýza odlišné hloubky a kvality podle stupně řízení, protože některé faktory nejsou ovlivnitelné na závodě ani na podniku, zatímco u jiných je situace opačná. Přestože se problém stavebního uspořádání a vybavení jeví v programech jako jeden ze základních problémů péče o pracovníky, nenašli jsme v oborových programech (až na jednu výjimku) návrhy na koncepční řešení kvality nově vznikajících zařízení vzhledem k vytváření optimálního pracovního prostředí a kultury práce. Programy nově vybudovaných závodů a kombinátů jsou dokladem o existujících nedostatcích v jejich projekci a výstavbě.

Všechny obory jednohlasně poukazují na nedostatek pracovníků, na jejich vysokou fluktuaci a na pokles atraktivnosti práce v potravinářském průmyslu. Zajisté jde o významné a také o složité sociální problémy, které jsou zřejmé i z jiných, ať už ekonomických nebo výzkumných materiálů. Přesto však oborové programy neobsahují:

- rozbor skutečného a plánovaného stavu pracovníků podle profesí;
- pohyb pracovníků uvnitř a vně uvažovaných výrobních celků (jací pracovníci přicházejí, kam odcházejí);
- sledované trendy nebo postřehy vztahující se k fluktuaci, které by ukazovaly na skutečné flukuační motivy, event. zamýšlená či realizovaná opatření stabilizační na úseku sociální politiky;
- nové prvky v organizaci práce, řízení, přijímání a rozmísťování pracovníků, které by znamenaly maximální efektivnost práce a potvrzovaly, že jde event. o skutečný nedostatek lidí.

V kontextu i podtextu programů se často poukazuje na zhoršující se kvalifikační a vzdělanostní strukturu pracovníků (nepodloženo čísly), ale odborně zjištěné důvody odchodu nejkvalifikovanějších skupin chybějí. Postrádáme i opatření, která by mohla pomáhat tuto složitou sociální situaci řešit. Rozbor vzdělávání, zvyšování kvalifikace jednotlivců i socio-profesních skupin, řadových i řídicích pracovníků i rozpracování otázek personálních činností buď vůbec chybí, nebo je jen velmi stručný. Zdá se, že se na něm nepodílely kádrové a personální útvary.

V žádném programu jsme nenašli zmínky o problematice socialistického vztahu k práci, o rozvoji společensko-politické aktivity, o pracovní iniciativě, účasti pracovníků na řízení a o opatřeních ke zvýšení prestiže a popularizaci výrobních oborů.

ZÁVĚR

Přes naznačené a některé další nedostatky jsou vypracované materiály důležitým krokem na cestě ke zdokonalování podnikové péče o pracovníky. Už jen skutečnost, že podniky a výrobní obory soustředily pozornost na tuto problematiku, je významná. Od doby, kdy materiály vznikaly, se postupně zvyšují nároky na tuto oblast a zvýšila se i její důležitost z hlediska státních, stranických a odborových usnesení. Ve zbývajícím roce pětiletky bude nutné zkvalitňovat rozborovou a kontrolní činnost a připravovat se na postupný přechod na komplexní programování péče o pracovníky ve všech oborech a podnicích potravinářského průmyslu.

SOUHRN

Současný vědeckotechnický rozvoj si vynucuje vzájemnou vyváženost technické (výrobní), ekonomické a sociální funkce podniku. Proto bylo začátkem páté pětiletky uloženo všem oborům potravinářského průmyslu vypracovat rozbor současného stavu péče o pracovníky a formulovat úkoly ke zlepšení situace do konce roku 1975. Přes některé nedostatky, na něž je v článku poukázáno, vyvolané především nedostatečným metodickým vedením, jsou vypracované programy důležitým a významným krokem v úsilí o postupné prohlubování a rozšiřování podnikové péče o pracovníky. Zároveň jsou nezbytnou etapou k přechodu na komplexní programování péče o pracovníky a později na plánování sociálního rozvoje pracovníků potravinářského průmyslu.

Došlo dne 10. 1. 1975

Adresa autora:

Ing. Jaroslav Kadlec, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy,
Dlážděná 6, 110 00 Praha 1

PROGRAMY PÉČE O PRACUJÍCÍ A SOCIÁLNÍ PLÁNY

V letech 1973–1975 probíhá ve vybraných národních podnicích základních hospodářských odvětví experimentální ověřování dlouhodobých komplexních programů péče o pracovníky. V rámci potravinářského průmyslu byl vybrán a tohoto experimentu se účastní Západočeský průmysl masný v Plzni (K a d l e c a kol. 1974). Dlouhodobé komplexní programy péče o pracovníky jsou sestavovány na základě jednotných směrnic ministerstva práce a sociálních věcí, které byly přizpůsobeny specifickým potřebám jednotlivých resortů.

Směrnice se týkají osmi oblastí, které je třeba zpracovat. Každý komplexní program péče o pracovníky obsahuje rozbor současného stavu včetně dokumentace a vlastní program, který musí být konkrétní, s udáním potřebných kapacit a reálný. Plnění programů jednotlivých vybraných národních podniků se bude pečlivě kontrolovat a podle dílčích výsledků a poznatků budou programy zkvalitňovány a případně doplňovány.

Na základě zkušeností z experimentu jsou vypracovány upřesněné směrnice, které budou určeny pro všechny organizace v ČSSR. Podle nich budou na období příštího pětiletého plánu (roky 1976–1980) zpracovány dlouhodobé komplexní programy péče o pracovníky ve všech organizacích a bude tak podstatně zlepšena oblast všestranné péče o pracujícího člověka.

Tyto dlouhodobé komplexní programy péče organizací o pracovníky ovšem tvoří pouze první část nebo fázi rozsáhlé činnosti v oblasti lidského činitele ve výrobě. Perspektivním cílem je vytvoření zcela nové kvality – uskutečnění sociálního plánování rozvoje kolektivu pracujících, kde se počítá i s cílevědomým rozvojem osobnosti pracovníků. Realizace sociálních plánů vysoké úrovně znamená utváření a výchovu nového člověka a podstatné zvětšení výrobních sil naší socialistické společnosti. Bude působit nejen na rozvinutí tvůrčích sil, schopností a dovedností pracovníků, ale sehraje též významnou roli při zvyšování pracovní motivace, při růstu životní úrovně obyvatel i při uplatňování socialistického způsobu života.

ČLOVĚK A PRACOVNÍ PROSTŘEDÍ

Při hodnocení výsledků lékařských, psychologických i sociologických výzkumů, jakož i podle vyjádření pracujících se v současné době stále výrazněji ukazuje, jak velký a mnohostranný význam mají dobré pracovní

podmínky a z nich na předním místě pracovní prostředí. Proto se stále více projevuje nutnost, aby se tvorbě a ochraně kvalitního pracovního prostředí věnovala prvořadá pozornost (Blažek, Brzobohatý 1969). Proto také dosažení co nejlepšího pracovního prostředí musí být neoddelitelnou součástí všech sociálních plánů i komplexních programů péče o pracovníky.

Podle Kohouta, Růžicky a Malaniuka (1971) lze pracovní prostředí chápat jako část životního prostředí, v níž se uskutečňuje společenské pracovní zařazení člověka. V průmyslově vyspělých státech je pracovní prostředí velmi rozmanité v souhlasu s mnohotvárným pracovním zařazením lidí. Pracovní prostředí určují především tyto znaky: charakter práce, technologie výroby a technické vybavení, pracovní prostor (pracoviště, pracovní místo), fyzické a společenské znaky, požadované vědomosti a dovednosti a vzájemná interakce pracovníků.

Až do nedávné doby byla hlavní pozornost věnována především problémům techniky a technologie výroby a ekonomickým hlediskům a teprve v posledních desetiletích se důsledně řeší otázky pracujících lidí.

Pracovní prostředí, které má velmi úzké vztahy k pracujícím lidem, je tvořeno a ovlivňováno jednak faktory, které jsou objektivně měřitelné a hodnotitelné, a dále faktory, které jsou doposud těžko exaktně postižitelné a kvantifikovatelné (Kohout, Růžicka, Malaniuk 1971).

Do první skupiny patří fyzické okolní pracovní prostředí (např. mikroklima, osvětlení, barevná úprava, hluchnost, výskyt chemických škodlivin), pracoviště (výstavba budov, uspořádání a organizace pracovních míst apod.), technologie (výrobní postupy), pracovní prostředky (technické vybavení, stroje a zařízení), ekonomika (ekonomické ukazatele a hlediska) a způsob řízení.

Do druhé skupiny, doposud obtížněji kvantifikovatelné, patří zejména sociální pracovní podmínky (sociální prostředí, sociální resp. společenské klima) a úroveň řízení.

Faktory první skupiny lze poměrně snadno a dostatečně přesně změřit a lze vypracovat normativní nařízení, předpisy nebo doporučení. Naproti tomu faktory druhé skupiny se dají hodnotit podstatně obtížněji a normy prozatím nejsou k dispozici.

V této práci bude hovořeno o fyzických podmínkách pracovního prostředí a vzájemných souvislostech se zaměřením na potravinářský průmysl a otázky sociálního prostředí, sociálního klimatu budou až na nepatrné výjimky úmyslně ponechány stranou. Pod pojmem „pracovní prostředí“ v této práci tedy rozumíme „souhrn věcných podmínek práce a zevních přírodních sil, v jejichž středu člověk na pracovišti vynakládá při práci svoje pracovní schopnosti i svou pracovní sílu, kterými je při práci ovlivňovaný a na které zpětně působí tím, že ovlivňuje jejich úroveň a rozvoj“ (Blažek 1969).

Lze říci, že průmysl neprodukuje pouze výrobky, ale při výrobě mohou také vznikat různé nežádoucí vlivy, faktory nebo odpadové produkty, které mohou mít negativní vliv na pracujícího člověka. Působení na člověka může být indiferentní, obtěžující, dráždivé nebo vysloveně lidskému zdraví škodlivé. Naopak některé faktory mohou mít pozitivní vliv na pracujícího člověka. Nejrozličnější kombinace jednotlivých faktorů v rozmanitých kvalitativních i kvantitativních poměrech právě vytvářejí různorodost pracovního prostředí.

Pracovní prostředí má být optimální. Vycházíme-li z ohledu na pracujícího člověka a prosazují-li se zásady humanizace práce, je třeba považovat za optimální takové pracovní prostředí, které podle současných poznatků vědy poskytuje nejlepší pracovní pohodu, neohrožuje lidské zdraví a nejvíce prospívá pracujícímu člověku (Blažek 1969). Výsledky mnohaletých výzkumů, které prováděli vědečtí pracovníci v mnoha zemích světa, dovolují ve většině případů stanovit a doporučit takové hodnoty jednotlivých faktorů pracovního prostředí, které se co nejvíce blíží představám o optimálním prostředí pro člověka.

Jak již bylo uvedeno, vzájemné působení mezi pracujícím člověkem a pracovním prostředím objektivně existuje a je zprostředkováno pracovními postupy a pracovními prostředky. Lidská společnost je schopna a v zájmu svého zdravého rozvoje i povinna aktivně ovlivňovat pracovní prostředí. Existuje tedy možnost vytvářet kvalitní pracovní prostředí, dále je zlepšovat a udržovat na vysoké úrovni.

Naproti tomu vytvoření a dosažení skutečně optimálního pracovního prostředí bývá většinou značně náročné a nákladné a mohlo by vyvolat určité námitky u vedoucích pracovníků z oboru techniky, technologie a ekonomiky. K dosažení optimálního pracovního prostředí je totiž zapotřebí uplatňovat náročnější řešení konstrukce strojů a zařízení, je nutno postupně odstraňovat hygienicky škodlivé výrobní procesy (např. hlučné, prašné, používající zdraví škodlivé látky) a nahrazovat je jinými nezávadnými postupy. Vytváření optimálního stavu prostředí může být spojeno se značnými náklady. Náročná je i ochrana a udržení optimálního pracovního prostředí.

Proto za nynější úrovně rozvoje vědy a techniky bude většinou docházet k určitému kompromisu a pouze v některých případech se podaří vytvořit po všech stránkách optimální pracovní prostředí. V řadě případů bude pravděpodobně dostupné pouze více či méně se přibližovat ideálnímu stavu. Do budoucna lze očekávat, že pracovní prostředí se bude postupně zlepšovat a neustále přibližovat optimálnímu stavu. V současné době je možno realisticky a oprávněně za optimální pracovní prostředí považovat již takové prostředí (Blažek 1969), které nejlépe vyhovuje potřebám a možnostem pracujícího člověka při zachování vysoké efektivnosti výroby, kdy souhrn všech dosažených výhod bude nejvíce převyšovat souhrn nedostatků, ovšem při odstranění vlivů ohrožujících zdraví pracujících.

Dobré pracovní prostředí patří mezi základní faktory, které vytvářejí pohodu na pracovišti, umožňují plné využití schopností a výkonnosti pracovníků bez poškozování jejich zdraví, přispívají k prodloužení produktivního věku a ke zlepšení jejich životní spokojenosti.

Naproti tomu špatné pracovní prostředí se výrazně podílí na snižování výkonnosti pracujících, na zhoršování kvality práce a zvyšování procenta zmetků, na poškozování zdraví různými nemocemi i na vzniku části pracovních úrazů. Mnohdy bývá spoluzodpovědné za předčasný odchod pracujících do důchodu.

Proto je nezbytné cílevědomě, aktivně, soustavně a komplexně vytvářet co nejlepší pracovní prostředí už při projekci, výstavbě a vybavování nových závodů. V projektu je třeba vždy vypracovat a posoudit samostatnou část, která řeší otázky pracovního prostředí, bezpečnosti a hy-

gieny práce, odstranění nadměrné pracovní zátěže. Zároveň je nutné nepřetržitě udržovat a zlepšovat pracovní prostředí i ve stávajících závodech a během provozu. K tomu směřuje modernizace závodů prováděním rekonstrukce, za pomoci metod komplexní socialistické racionalizace, socialistickým soutěžením, zlepšovateľským hnutím pracujících. Vždy je třeba přitom široce využívat a uplatňovat poznatky a zásady ergonomie.

OTÁZKY PRACOVNÍHO PROSTŘEDÍ V SOCIÁLNÍCH PLÁNECH

Jak již bylo naznačeno, optimalizaci pracovního prostředí je třeba věnovat nejvyšší pozornost právě v sociálních plánech i v programech péče o pracující. Při sestavování plánů či programů je nezbytné vypracovat samostatnou část o pracovním prostředí. Přitom je třeba soustředit se na několik základních skupin problémů týkajících se pracovního prostředí.

Analýza současného stavu

V první řadě je třeba kvalifikovaně a kvalitně zhodnotit současný stav pracovního prostředí v závodech a na jednotlivých pracovištích. Při analýze současného stavu je žádoucí co nejvíce používat objektivní a reprodukovatelné metody hodnocení. To mnohdy předpokládá poměrně náročná laboratorní měření, která většinou je třeba vyžádat od odborných oddělení hygieny práce krajských nebo dobře vybavených okresních hygienických stanic. Nejčastější forma je objednání tzv. hrazené expertízy. Vzhledem k tomu, že v příští pětiletce bude třeba provést analýzu pracovního prostředí ve všech závodech v ČSSR, nebude zřejmě kapacita příslušných laboratorů stačit k zvládnutí tohoto úkolu. Proto bude účelné využít ke srovnání a k posouzení pracovního prostředí v potravinářských závodech výsledky měření, které byly získány např. ve VÚEZVŽ při řešení řady výzkumných úkolů zabývajících se pracovním prostředím a ergonomickými problémy potravinářského průmyslu (Blažek, Brzobohatý 1969).

Jak ukázaly několikaleté zkušenosti z výzkumu, jsou vcelku dobře použitelné i starší výsledky měření, pokud se dodrží několik zásad:

- Nemění-li se použitá technologie, technické vybavení nebo rozsah výroby a počet nebo výkon strojů, mění se v průběhu několika roků pracovní prostředí, např. hluk, jen velmi málo.

- Stárnutí a opotřebování strojního zařízení může pracovní prostředí spíše zhoršit, podobně i nedostatečná údržba a špatný technický stav (unikání páry, prašnost, poruchy tepelné izolace, vyběhaná ložiska apod.).

- Používání moderních strojů a výrobních linek o vysokém výkonu většinou může poněkud zhoršit absolutní hodnoty některých parametrů pracovního prostředí, ale vztáhne-li se velikost škodlivého působení na jednotku výroby, potom jsou moderní linky o velkém výkonu podstatně výhodnější (např. lahvárenské linky).

Je tedy možné používat srovnávací metody a podle výsledků měření v jednom závodě usuzovat na hodnoty pracovního prostředí v jiném závodě s obdobnými parametry výroby, technologie i vybavení. V některých případech bude však účelné výsledky měření, které jsou již k dispozici,

doplnit změřením a zhodnocením základních parametrů pracovního prostředí v některých dalších vybraných závodech jednotlivých výrobních oborů potravinářského průmyslu. Toto doplňkové měření by se mělo konat v typických závodech, např. v malém a velkém, v moderně vybaveném a ve starším. Potom bude srovnávací metoda posuzování ještě lépe použitelná a bude mít správnější výsledky.

Při posuzování pracovního prostředí kvalifikovaným odhadem a srovnáním je třeba co nejvíce snížit subjektivní faktory při hodnocení a zajistit jeho jednotnost a reprodukovatelnost. To předpokládá dostačující vyškolení pracovníků potravinářských podniků a závodů, kteří budou hodnocení provádět. Případně lze k provedení vlastního hodnocení vyžádat spolupráci a pomoc příslušných odborníků buď z hygienické služby, nebo z výzkumu.

Komplexní přístup k řešení

Je třeba se zabývat všemi významnými faktory pracovního prostředí, které se v sledovaném závodě nebo provozu vyskytují. Nesmí se přitom zapomínat ani na ty z faktorů, které se vyskytují spíše výjimečně, méně obvykle nebo na které se mnohdy vůbec nemyslí (např. výskyt prašnosti v masných závodech apod.).

Mezi základní faktory pracovního prostředí v potravinářských závodech patří tyto:

- Meteorologické podmínky a vliv ročních období u prací vykonávaných venku.

- Mikroklimatické podmínky, jako vysoké teploty na pracovišti nebo výskyt chladu, střídání vysokých a nízkých teplot, vysoká relativní vlhkost vzduchu, průvan, tepelné sálání. Uvedené faktory většinou působí v různých kombinacích a jejich účinek na člověka se může umocňovat nebo naopak zmírňovat. V řadě případů jde o extrémní pracovní podmínky (mrazírny, pracoviště u pecí, varny, sušárny). Nesmí se zapomínat na poskytování ochranných nápojů na těchto pracovištích.

- Práce ve vlhku a v mokru.

- Hlučnost na pracovišti. Nadměrný hluk patří mezi nejzávažnější hygienicky škodlivé faktory v potravinářském průmyslu a jeho snižování na přípustné hodnoty je třeba věnovat největší úsilí. Při měření nestačí spokojit se s hodnotami uváděnými v decibelech (dB), ale je třeba provádět oktavovou analýzu a stanovit číslo třídy hluku N, aby mohl být posouzen i účinek zvuků o vysokém kmotočtu, které jsou člověkem hůře snášeny.

- Vibrace a otřesy – jejich výskyt se bude pravděpodobně zvyšovat s dalším rozvojem mechanizace a se zaváděním strojů o vyšším výkonu.

- Denní a umělé osvětlení pracovišť. I když je známo, že kvalitní osvětlení dovede i o 25 % zvýšit výkon, zlepšit kvalitu práce a oddalovat vznik únavy a přitom je poměrně snadno dostupné, přece se této oblasti nevěnuje dostatečná pozornost. Výkon svítidel bývá malý, čistota oken, světlíků, osvětlovacích těles i stěn a stropů nebývá dostačující.

– Barevná úprava pracovišť by měla být zaměřena na využití psychologického, estetického, informačního i bezpečnostního významu barev.

– Prašnost se ještě leckde vyskytuje i při využívání hermetizace výrobních postupů i bezobalové přepravy.

– Chemické škodliviny sice nepatří mezi příliš časté škodlivé faktory pracovního prostředí v potravinářském průmyslu, ale přesto je třeba myslet např. na výskyt CO_2 , CO , NH_3 , SO_2 , organických rozpouštědel, kyselin a louhů apod.

– Alergeny, obsažené v některých organických látkách (prach z obilí, mouky, saponátů), mohou u některých pracovníků vyvolat přecitlivělost a vznik alergických chorob.

– Infekce, zejména v oborech, zpracovávajících suroviny živočišného původu (maso).

– Některé další faktory se v současné době vyskytují jen výjimečně, jako elektromagnetické záření, ionizující záření, změny tlaku vzduchu.

Hodnocení podle hygienických hledisek

Při hodnocení faktorů pracovního prostředí i prostředí jako celku je třeba vycházet z hygienicky zdůvodněných nejvyšších přípustných hodnot, které jsou buď uvedeny v příslušných zdravotnických předpisech a směrnicích nebo v ČSN (hluknost, vibrace, prašnost, chemické škodliviny, osvětlení), anebo jsou zatím pouze doporučovány (mikroklima, některé fyziologické ukazatele jako např. výdej energie nebo změny tepové frekvence při práci).

Mohou být stanoveny buď nejvyšší přípustné hodnoty jednorázové, krátkodobé nebo průměrné (např. nejvyšší přípustné koncentrace prachu a chemických škodlivin), dále rozpětí hodnot nebo pásma pohody, či pásma krátkodobě nebo dlouhodobě přípustných hodnot (mikroklima); méně často se uvádějí nejnižší přípustné hodnoty.

V řadě případů bývají přípustné hodnoty parametrů pracovního prostředí překročeny, protože mnohdy nejsou prozatím dostupné stroje a zařízení, které by vyhovovaly všem předpisům o pracovním prostředí. V takových případech bývají někdy připouštěny nebo trpěny výjimky z předpisů a směrnic, ačkoliv by se podobné jevy neměly vyskytovat.

VYPRACOVÁNÍ PROGRAMU ZKVALITNĚNÍ PRACOVNÍHO PROSTŘEDÍ

I přes různé uváděné obtíže je třeba v závodech zodpovědně posoudit pracovní prostředí na všech pracovištích a zejména tam, kde je náročné a nepříznivé, kde pracuje mnoho lidí, kde jsou ženy, mladiství a zejména těhotné ženy. Je třeba zhodnotit všechny případy, kde se vyskytuje překročení přípustných hodnot pracovního prostředí, určit závažnost jednotlivých škodlivých činitelů a pořadí naléhavosti pro odstraňování závad. Dále je třeba navrhnout účinné postupy pro zlepšení stavu a konkrétní řešení. Zde je třeba uvést způsob odstranění škodlivého činitele (např. změny výrobního postupu, izolace zdroje škodlivin, použití modernější techniky), kdo provede příslušné opatření (sami pracovníci, udržbář-

ské dílny závodu nebo podniku, odborný závod), zda je případně nutná pomoc vyšších orgánů (VHJ, ministerstvo) nebo zda je při řešení nutná spolupráce výzkumných ústavů (např. vývoj technologických postupů bez výskytu škodlivých činitelů). Dalším nezbytným úkolem je vyčíslení nákladů (v Kčs event. v hodinách práce), zajištění prostředků, stanovení reálného, ale ne příliš vzdáleného termínu realizace.

V případech, kde za současného stavu poznatků vědy a techniky nebo pro nedostatek prostředků či kapacit nelze odstranit škodlivý faktor, ani jej snížit na přípustnou míru, je třeba alespoň zavést různá organizační nebo zdravotnická opatření. Organizační opatření jsou zaměřena na snížení počtu exponovaných osob, na zkrácení nebo účelné přesunutí doby působení škodlivého faktoru (např. hluku), na prodloužení pobytu v nezávadném prostředí (přestávky, střídání pracovníků během směny). Málo populární je používání různých individuálních ochranných pomůcek a prostředků, jako jsou např. chrániče sluchu různých typů, respirátory, brýle, rukavice apod. Mělo by se stát většinou jen provizorním a krátkodobým východiskem z nouze. Ovšem v případech nezbytnosti by v zájmu ochrany zdraví pracovníků mělo být používání individuálních ochranných prostředků důrazně vyžadováno a kontrolováno, pokud možno s využitím vysvětlovacích a přesvědčovacích metod.

Do zdravotnických opatření patří zejména účast závodních lékařů při výběru a zařazování pracovníků a kvalitní preventivně léčebná péče, především provádění vstupních, periodických i výstupních preventivních prohlídek se speciálním zaměřením zejména na pracovníky exponované škodlivým faktorům, vyhlásování rizikových pracovišť, včasné přemístění ohrožených pracovníků na méně náročná místa.

Nelze zapomínat, že do pracovního prostředí organicky patří i řešení problematiky úklidu, čistoty a pořádku na pracovišti a dokonalé, preventivní a zainteresované údržby s dostatečnou kapacitou.

Velkou oblast péče o pracující tvoří hygienická a sociální zařízení, kvalitativně i kvantitativně vyhovující stravování zaměstnanců během směny (včetně odpoledních a nočních směn, na které se dosti často zapomíná) a dostatečné vybavení pracovním oděvem a obuví. Zkušenosti z řady potravinářských závodů ukazují, že např. špatny mívají leckdy nedostatečnou velikost a špatné vybavení, že jejich barevná úprava se spokojuje s občasným vybílením stěn a s šedými skříňkami, že pracovníci nemají oddělené skříňky pro pracovní a vycházkový oděv a dokonce ne všichni mají vlastní skříňku vůbec, že není místo na čištění a sušení pracovní obuvi ani kde se posadit. Podobně by bylo možno se zabývat sprchami, umývárnamy, WC. Málokdy jsou zařízeny kabiny pro hygienu žen, i když ženy v řadě závodů tvoří i více než dvě třetiny z celkového počtu pracovníků.

Je zřejmé, že otázky úklidu a údržby, hygienických a sociálních zařízení, bezpečnosti práce, preventivně léčebné péče by vyžadovaly samostatné zpracování v dalších člancích, podobně jako mají být zpracovávány v samostatných úsecích sociálních plánů a komplexních programů péče o pracující.

Nezbytná je pravidelná a účinná kontrola plnění programů péče o pracující i sociálních plánů, kde se nesmí zapomínat na úseky týkající se tvorby, ochrany a dalšího zlepšování pracovního prostředí. Je dů-

ležité, aby si všichni příslušní vedoucí pracovníci jasně uvědomovali, že optimalizace pracovního prostředí je soustavná a trvalá činnost a ne jednorázová akce.

ZÁVĚR

Závěrem by bylo vhodné uvést, že dobré pracovní podmínky a z nich zejména kvalitní pracovní prostředí, které se svou úrovní co nejvíce blíží optimálnímu, dává pracujícímu člověku širokou základnu a dostatečný prostor, aby mohl při práci plně využít svou pracovní sílu, své tvůrčí schopnosti a dovednosti. Dává mu zároveň možnost, aby mohl pracovat dobře, kvalitně a dosahoval vysokých výkonů bez nadměrné únavy, bez přetěžování organismu a poškozování zdraví. Je ovšem nezbytné, aby pracovník měl dostatečnou motivaci k práci a skutečně chtěl co nejlépe pracovat pro sebe i pro rozvoj naší socialistické společnosti.

Právě dobré pracovní prostředí, sociální klima a další pracovní podmínky tvoří důležitou součást pracovní motivace. Tato část bývá mnohdy i značně významnější než např. výše výdělků. Proto je velmi žádoucí, aby v náplni přívlasktu „sociální“ u sociálních plánů bylo beze zbytku obsaženo komplexní, vyvážené a citlivé řešení všech závažných problémů pracujícího člověka, včetně vytváření a ochrany optimálního pracovního prostředí.

SOUHRN

Na základě výsledků experimentálního ověřování se v současné době připravují zásady pro dlouhodobé komplexní programy péče o pracovníky, které mají být realizovány ve všech organizacích v letech 1976–1980. Tyto programy tvoří přípravnou fázi pro perspektivní cíl – uskutečnění sociálního plánování rozvoje kolektivu pracujících, zaměřené i na cílevědomý rozvoj osobnosti pracovníků. Neoddělitelnou součástí těchto programů i plánů je optimalizace pracovního prostředí. Optimální pracovní prostředí neohrožuje zdraví pracovníků, poskytuje nejlepší pracovní pohodu, umožňuje jim široké rozvinutí tvůrčích schopností a nejvyšší výkonnost a je zároveň důležitým činitelem pracovní motivace. Proto je nutno co nejlepší pracovní prostředí aktivně, soustavně a komplexně vytvářet, chránit a dále zlepšovat.

Při zpracování sociálních plánů i programů péče o pracující je třeba nejprve kvalitně a objektivně zhodnotit současný stav pracovního prostředí v závodech. Důležité je zabývat se všemi faktory, které připadají v úvahu (hluk, mikroklima, osvětlení, chemické škodliviny, prašnost a další) a vycházet vždy z hygienicky přípustných a doporučených hodnot. Je nutno se zabývat všemi pracovišti, určit závažnost škodlivého působení a poradí naléhavosti pro odstranění závad. Dále je třeba navrhnout účinné postupy pro odstranění škodlivých činitelů a konkrétní způsoby řešení: technická, technologická, organizační a zdravotnická opatření. Nezbytná je pravidelná kontrola plnění programů a plánů. Optimalizace pracovního prostředí musí být soustavná činnost a ne jednorázová akce.

Literatura

- BLAŽEK, K.: Pracovní prostředí v potravinářském průmyslu. Praha, STI-PP 1969. 155 s. Knižnice ekonomiky potravinářského průmyslu, svazek 2.
- BLAŽEK, K. — BRZOBOHATÝ, V.: Měření a hodnocení pracovního prostředí ve vybraných závodech základních oborů potravinářského průmyslu a možnosti jeho aktivního vytváření. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVŽ 1969. 138 s., 64 s. příloh a tabulky.
- KADLEC, J. — BLAŽEK, K. — JEŽKOVÁ, J. — PREXLEROVÁ, P. — NAVAROVÁ, R. — RUBESOVÁ, P.: Komplexní program péče o pracovníky podniku masného průmyslu. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVŽ 1974. 173 s., 15 s. příloh.
- KOHOUT, J. — RUŽICKA, J. — MALANIUK, B.: Člověk v pracovním prostředí. 1. ed. Praha, Práce 1971. 160 s.

Došlo dne 14. 1. 1975

Adresa autora:

MUDr. Karel Blažek, Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Dlážďená 6, 110 00 Praha 1

EKONOMIKA VÝŽIVY

obsahuje tyto práce :

- K u n c J.: Racionální výživa lidu na prvním místě úkolů zemědělského a potravinářského výzkumu
- M a š e k J.: Východiska a cíle výživové politiky
- Š m r h a O.: Pracovní metody ekonomiky výživy používané při zjišťování, hodnocení a plánování spotřeby potravin
- H r u b ý J., V i g n e r J.: Doporučené dávky potravin jako nástroj usměrňování výživy obyvatelstva
- P e r l í n C.: Specifická nutriční hodnota – modifikovaná metoda nutričního hodnocení v modelu nutričně ekonomických ukazatelů
- P r o k o p e c J.: Inovace výrobků v potravinářském průmyslu
- J a l o v e c Z.: Stravovací zvyklosti obyvatelstva a postoje k potravinářským a zemědělským výrobkům
- F o r m á n e k B.: Společenské a ekonomické aspekty řízení jakosti v potravinářském průmyslu

Recenze

H u b á č e k J.: O specializaci v zemědělství USA

Zemědělská ekonomika č. 10/1975 stojí 10, – Kčs. Objednávky přijímá Ústav vědeckotechnických informací, Slezská 7, 120 56 Praha 2 a Poštovní novinová služba, Jindřišská 14, 110 00 Praha 1

OBHÁJENÉ KANDIDÁTSKÉ PRÁCE Z OBORU EKONOMIKA A ŘÍZENÍ ZEMĚDĚLSTVÍ

Na Vysoké škole ekonomické byly před společnou komisí VŠE a EÚ ČSAV pro obhajoby kandidátských disertačních prací v oboru ekonomika a řízení zemědělství obhájeny dne 29. 11. 1974 tyto práce:

Ing. Bohuslav R o b e š, pracovník Státní veterinární správy ministerstva zemědělství a výživy ČSR, obhájil práci na téma *Ztráty způsobované nemocemi skotu jako výrobní rezervy v chovu skotu* (126 str. textu, 37 tabulek v textu, 117 literárních pramenů, 2 informativní přílohy, 2 kartogramy, 15 grafů).

Oponenty práce byli: prof. ing. Ján Števk, CSc., VŠZ Praha — PEF České Budějovice, doc. MVDr. Oto Dobšínský, CSc., VŠZ Praha a ing. Milan Hradil, CSc., VÚVL Brno.

Kandidátská disertační práce je zaměřena na rozbor ekonomického významu nemocnosti skotu s ohledem na možnosti předcházení a omezování nemocnosti jako potenciální rezervy pro růst výroby a zvyšování její efektivity. Zlepšování zdravotního stavu hospodářských zvířat je jednou z cest ke zvýšení kvantity a kvality živočišné produkce. Kromě toho je dobrý zdravotní stav hospodářských zvířat základní podmínkou dalšího rozvoje živočišné velkovýroby, zejména při uplatňování koncentrace a specializace. Autor ekonomicky analyzuje nemocnost skotu a její snižování považuje za významnou výrobní rezervu, kterou lze relativně rychle a bez mimořádných nákladů využít pro plnění plánu a pro snižování nákladů na jednotku produkce. Klade si za cíl zjistit praktický vliv vybraných chorob skotu na ekonomiku živočišné výroby, zjišťuje u těchto chorob výši ztrát a vyjadřuje je podílem na hrubé zemědělské produkci.

Celá práce je rozdělena do šesti kapitol. První čtyři kapitoly jsou vstupem k řešení problematiky kandidátské disertační práce. Autor zde objasňuje význam chovu skotu, jeho místo v zemědělské výrobě, úlohu zvířat v reprodukčním procesu a pojednává o chovu skotu v minulosti; zároveň nastiňuje problémy a úkoly jeho dalšího rozvoje.

Těžiště práce spočívá v páté kapitole, která je nejrozsáhlejší (asi 70 % z rozsahu celé práce). V úvodní subkapitole uvádí metodiku hodnocení podkladových materiálů, v další části pak podává charakteristiku ztrát v chovu skotu a jejich klasifikaci. Na základě klasifikace hodnotí konkrétně jednotlivé druhy ztrát a vyjadřuje jejich dopad na výsledky výroby. V dalších subkapitolách se autor podrobně zabývá jednotlivými druhy těchto ztrát, analyzuje příčiny úhynu skotu a telat, ztráty způsobené nepoživatelností těl a orgánů zvířat, nutné porážky, rozebírá poruchy látkové výměny jako příčiny ztrát, poruchy plodnosti, ztráty způsobené nákazami a parazitózami u skotu jako je např. trichofytóza, leukóza, tuberkulóza, záněty mléčné žlázy, fasciolóza, plicní červivost aj. Značná pozornost je věnována významu plodnosti a hodnocení reprodukčního cyklu u skotu. Autor rozebírá příčiny poruch plodnosti krav a jalovic a zároveň hodnotí i výsledky léčby neplodnosti a efektivity veterinární činnosti v této oblasti. Pro plemenářskou práci je cenná i analýza plemenných býků z hlediska zařazování do zdravotních tříd a kvality produkovaného semene. Přínosem pro praxi jsou přehledy o významu a rozšíření některých nemocí skotu a zejména pak vyčíslení přímých ztrát způsobených nemocemi. Zhodnocením ztrát ve vztahu k nákladům na léčbu některých onemocnění dokazuje autor účelnost a efektivnost rozšiřování specifických léčebných zákroků.

Závěr práce shrnuje získané poznatky a přináší konkrétní náměty a návrhy ke zdokonalení systému praktických veterinárních a dalších opatření z hlediska snížení ztrát z nemocnosti hospodářských zvířat a z hlediska zintenzivnění celé živočišné výroby. Práce je tudíž i určitým metodickým návodem pro provedení rozborů na různých úrovních řízení.

Ing. Alena Černá, pracovnice Ekonomického ústavu ČSAV, obhájila práci na téma *Problémy růstu míry soběstačnosti v zemědělsko-potravinářských produktech v ČSSR* (173 str. textu, 27 tabulek, 41 literárních pramenů, 1 graf).

Oponenty práce byli: prof. ing. Jozef Krilek, CSc., VSP ÚV KSČ Praha, doc. ing. Dimitrij Choma, CSc., VŠE Praha a ing. Judita Štouračová, CSc., EÚ ČSAV.

Téma této kandidátské disertační práce představuje nejen zajímavou, ale z hlediska československého národního hospodářství též vysoce aktuální problematiku, jejíž řešení bude nabývat vlivem současného světového hospodářského vývoje stále větší aktuálnosti. Jejím cílem je ukázat, jak je hospodářská koncepce, sledující zvýšení podílu krytí potřeby základních potravin ze zdrojů naší domácí zemědělské výroby, v souladu s dlouhodobými obecnými tendencemi, prosazujícími se ve výpělech zemích, a odhalit hlavní faktory, které míru soběstačnosti určují.

Celá práce je rozvržena do tří kapitol. První kapitola se zabývá obecnými otázkami utváření míry soběstačnosti a zdůvodňuje tendence k růstu míry soběstačnosti v zemědělsko-potravinářských výrobcích a analyzuje problematiku zahraničního obchodu s těmito výrobky z hlediska intenzivního ekonomického růstu. Samostatnou část této kapitoly představují otázky struktury československého zahraničního obchodu, zkoumané v souvislosti s otázkami soběstačnosti v zemědělsko-potravinářských výrobcích.

Na rozbor provedený v první části navazuje druhá kapitola. V ní se autorka zabývá problematikou růstu míry soběstačnosti v zemědělsko-potravinářských výrobcích v ČSSR v šedesátých a na počátku sedmdesátých let a změnami v zahraničním obchodě u těchto výrobků. Pozornost je dále věnována analýze národo-

hospodářské rentability zahraničního obchodu s těmito výrobky a důležité místo zde též zaujímá problematika výpočtu efektivity.

Třetí kapitola vychází z předcházejících rozborů. Pojednává o podmínkách růstu míry soběstačnosti a zkoumá danou problematiku z hlediska vnějších podmínek vývoje československého národního hospodářství, odůvodňuje změny, které probíhají ve struktuře vzájemného obchodu zemí RVHP a které ovlivňují možnosti dovozu zemědělsko-potravinářských výrobků do ČSSR. V závěru práce je rovněž stručně charakterizován současný stav světové výživy, který je dalším důležitým činitelem, zdůvodňujícím zvyšování míry soběstačnosti u těchto výrobků.

Důležité v této práci je hlavně zdůvodnění nutnosti rostoucí míry soběstačnosti u těchto výrobků jak z hlediska vnitřních potřeb ekonomického rozvoje ČSSR (s ohledem na stabilizační a stimulační funkci zemědělství), tak i z hlediska vnějších podmínek, tj. potřebami rozvoje socialistické ekonomické integrace zemí RVHP a situací ve světové výživě. V průběhu ekonomického rozvoje se těžiště hospodářsko-politického rozhodování o míře soběstačnosti v zemědělsko-potravinářských výrobcích mění. Dlouhodobě se přesouvá od problematiky pouhého vyrovnávání vnitřní nabídky a poptávky po potravinách prostřednictvím zahraničního obchodu směrem k problematice nepřímých kvalitativních vlivů rozvoje domácího zemědělství a vnějších ekonomických vztahů na zvyšování efektivity celkového reprodukčního procesu národního hospodářství. Práce může posloužit jako jeden z teoretických podkladů pro prognózování a plánovitě řízení hospodářských procesů v oblasti zemědělsko-průmyslového komplexu i v oblasti vnějších ekonomických vztahů.

Ing. Josef Brčák

OBHÁJENÉ KANDIDÁTSKE DIZERTAČNÉ PRÁCE NA PREVÁDZKOVO-EKONOMICKEJ FAKULTE VŠP V NITRE

Na školiacom pracovisku Prevádzkovo-ekonomickej fakulty VŠP v Nitre boli v poslednom období pred stálou komisiou pre obhajoby kandidátskych dizertačných prác z odboru 62039 — odvetvové a prierezové ekonomiky — obhájené tieto dizertačné práce:

Dňa 3. októbra 1973 obhájil ing. Juraj Hajnal kandidátsku dizertačnú prácu na tému *Príspevok k niektorým otázkam reprodukčného procesu v ovocinárskej výrobe*.

Oponentmi práce boli: prof. dr. Štefan Fišera, DrSc. a ing. Ivan Knotek, CSc.

Dizertačná práca skúma niektoré hľadiská reprodukčného procesu v ovocinárskej výrobe, organizovanej v rámci socialistických poľnohospodárskych podnikov s cieľom:

- poukázať na súčasný stav a rezervy v ovocinárskej výrobe v ČSSR so zameraním na SSR;

- upozorniť na niektoré zvláštnosti ovocných sádov, ako biologických základných výrobných prostriedkov, a z toho vyplývajúcich problémov pôsobiacich hlavne na špecifické kalkulácie vlastných nákladov v ovocinárstve;

- objasniť súčasný stav ovocinárskej výroby v socialistických poľnohospodárskych podnikoch poukázaním na úroveň ekonomických kategórií v spojitosti s hodnotením kolobehu ekonomických hodnôt v ovocinárstve;

- aplikovaním niektorých analytických a štatistických metód poukázať na možnosti intenzifikácie ovocinárskej výroby socialistických poľnohospodárskych podnikov.

Dizertačná práca má 178 strán, 50 tabuliek, 8 grafov, 54 literárnych prameňov.

Práca sa skladá zo štyroch častí. V prvej autor podáva charakteristiku úrovne ovocinárskej výroby so zameraním na ovocinárstvo ČSSR a SSR, v druhej časti analyzuje ovocinársku výrobu sledovaného súboru podnikov z intenzívnym a extenzívnym ovocinárstvom v rokoch 1969 až 1971. Niektoré mikroekonomické analýzy sú iba za obdobie 1969—1970.

Tretia časť obsahuje súhrn dosiahnutých výsledkov a štvrtá časť návrhy k zabezpečovaniu reprodukčného procesu ovocinárskej výroby v budúcnosti.

Výsledky ekonomického hodnotenia ovocinárskeho výrobného procesu, ako i niektoré teoretické návrhy a modely, či použité matematické metódy, možno využiť v sledovaných podnikoch, ale i v ostatných socialistických poľnohospodárskych podnikoch vyznačujúcich sa ovo-

cinárskou špecializáciou výroby. Dosiahnuté výsledky už boli využité vo vyučovacom procese na VŠP a čiastočne publikované v tlači.

Dňa 7. mája 1974 obhájil ing. Ivan Zoborský kandidátsku dizertačnú prácu na tému *Ekonomika a organizácia ovocinárskej výroby na Slovensku*.

Oponentmi práce boli: prof. dr. Štefan Fišera, DrSc., prof. ing. Michal Baran, CSc., ing. Ivan Knotek, CSc.

Dizertácia vznikla pri práci na rezortnej dlhšej vedeckovýskumnej úlohe „Ekonomické problémy výroby ovocia a ovocinárskej špecializácie vo vybraných oblastiach Slovenska“.

Cieľom práce bolo posúdiť vývoj, súčasný stav a perspektívny rozvoj ovocinárstva na Slovensku, poukázať na najdôležitejšie momenty ovplyvňujúce ekonomiku a organizáciu výroby ovocia z podnikového hľadiska a navrhnúť možnosti zlepšenia súčasného a predpokladaného stavu tohto dôležitého odvetvia poľnohospodárskej výroby.

Dizertačná práca obsahuje dve časti (celkom 186 strán, 51 tabuliek, 108 literárnych prameňov). V prvej časti autor analyzuje ovocinársku výrobu na Slovensku a v zahraničí. V druhej časti vyhodnocuje ovocinársku výrobu vo vybraných poľnohospodárskych podnikoch SSR v hospodárskych rokoch 1969—1972. Dosiahnuté výsledky poukazujú na extenzívny rozvoj slovenského ovocinárstva. Nevyhovujúci stav ovocinárskej výroby vyplýva predovšetkým zo značnej plošnej, sektrovej, druhovej a odrodovej roztrieštenosti a z nedostatočnej koncentrácie a špecializácie výroby. V súčasnosti sa javia rentabilné len intenzívne ovocné výsadby, preto sa v budúcnosti ovocinárska výroba musí uberať týmto smerom.

V závere práce autor uvádza početné návrhy pre zlepšenie súčasného a predpokladaného stavu ovocinárskej výroby na Slovensku.

Poznatky obsiahnuté v práci sú priamo využiteľné v pedagogickom procese, v ekonomickom výskume, v centrálnej sfére i v poľnohospodárskych podnikoch s ovocinárskou špecializáciou.

Dňa 7. mája 1974 obhájil ing. Tibor Koščo kandidátsku dizertačnú prácu

na tému *Cesty a formy integrácie peňažných a materiálových prostriedkov v poľnohospodárstve*.

Oponentmi práce boli: prof. dr. Štefan Fišera, DrSc., dr. ing. Eugen Palášthy, CSc. a ing. Ivan Knotek, CSc.

Kandidátska dizertačná práca bola ďalšou etapou fakultnej výskumnej úlohy F 207 „Problémy integrácie zdrojov samofinancovania v družstevnom sektore“.

Cieľ práce stanovoval:

- hľadať vhodné cesty využitia disponibilných zdrojov financovania u JRD a ŠM,

- uskutočniť predbežnú kalkuláciu jednotlivých ciest využitia voľných zdrojov.

V práci sa vychádzalo z pohľadu národohospodárskeho i z pohľadu skúmaných okresov.

V ďalšej časti bol stanovený cieľ:

- globálne posúdiť výhodnosť integrácie peňažných a materiálových prostriedkov v nadpodnikovom rámci, najmä cestou rozvoja kooperácie a integrácie v poľnohospodárstve;

- naznačiť pozitíva a negatíva i ďalšie perspektívy v združovaní voľných peňažných a materiálových prostriedkov.

Dizertačná práca má 190 strán, 28 tabuliek, 5 grafov, 45 literárnych prameňov.

Práca sa skladá z 8 častí, pričom za hlavné považujeme časti 6 a 7. Predchádzajúce časti od úvodu až po konkrétny finančno-ekonomický rozbor navádzajú na hlavné časti práce a sú teoretickým základom riešenej problematiky.

Šiesta časť kvantifikuje zdroje financovania skúmaných spoločných družstevných hydinárskych podnikov a zapodieva sa rozhodujúcimi vplyvmi pôsobiacimi na finančnú základňu integrátov. Od tejto časti sa odvíja časť 7, ktorá analyzuje efektívnu stránku integrácie finančných a materiálových prostriedkov vo dvoch variantoch.

V prvom variante ide o porovnanie dosiahnutého čistého zisku dodatkovým vkladáním prostriedkov do vlastného reprodukčného procesu. Bolo skúmané, aký podiel čistého zisku by podniku priniesli tieto zdroje na jednu uloženú korunu vo vlastnom hospodárstve.

V druhom variante bol vypočítaný prínos jednej koruny, ako aj masa úrokov za uložené peňažné a materiálové prostriedky v integráte. Pri výpočte sme sa orientovali na priemerný zisk, teda upustili sme od individuálneho zisku v jednotlivých integrujúcich podnikoch.

Dosiahnuté výsledky v činnosti spoločných podnikov i uskutočnené prepočty ukazujú ekonomickú prospešnosť vkladá-

nia voľných zdrojov v nadpodnikový rámec, najmä na podporu rozvoja kooperatívnych a integračných foriem.

Výsledky tejto práce boli v tlači čiastočne publikované. Ďalej boli odprednášané na sympóziách a iných vedeckých podujatiach doma i v zahraničí. Okrem toho sú výsledky práce systematicky využívané vo vyučovacom procese.

Dňa 4. októbra 1974 obhájil ing. Jozef Sliacky kandidátsku dizertačnú prácu na tému *Niektoré ekonomické problémy skultúrňovania práce v poľnohospodárstve*.

Oponentmi práce boli: prof. dr. Štefan Fišera, DrSc., doc. ing. Anton Matejov, CSc. a dr. ing. Eugen Palášthy, CSc.

Kandidátska dizertačná práca vznikla ako súčasť riešenia štátnej výskumnej úlohy s evidenčným číslom X-4-5/7 a názvom: „Príspevok k štúdiu niektorých problémov zvyšovania kultúrnosti práce v poľnohospodárstve“.

Cieľom práce bolo teoreticky vymedziť obsah a význam problematiky skultúrňovania práce v poľnohospodárskej výrobe, analyzovať vybrané aktuálne ekonomické otázky a poukázať na možnosti a spôsoby zvyšovania úrovne práce v poľnohospodárstve predovšetkým z hľadiska bezpečnosti a ochrany zdravia pracovníkov.

Dizertačná práca pozostáva z dvoch častí (celkom 160 strán, 11 tabuliek a 86 literárnych prameňov). V prvej časti sa autor zaoberá teoretickými otázkami skultúrňovania práce, definuje doteraz neustálené odborné pojmy a analyzuje stav úrovne práce v poľnohospodárstve podľa jednotlivých bezpečnostných a hygienických požiadaviek. V druhej časti autor rozoberá ekonomické aspekty výkonu starostlivosti o bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci a potom uvádza i metodický postup sledovania, vyhodnocovania a vlastného vyčísľovania strát, škôd a nákladov, ktoré vznikajú ako následky pracovnej úrazovosti a chorobnosti.

V závere práce sú uvedené početné návrhy na opatrenia v rôznych oblastiach výkonu starostlivosti o pracujúcich.

Výsledky práce sú priamo využiteľné v procese odbornej výchovy pracovníkov, vo vedeckovýskumnej práci a vo sfére nadpodnikového riadenia.

Dňa 4. októbra 1974 obhájil ing. Libor Benický kandidátsku dizertačnú prácu na tému *K niektorým otázkam vnútropodnikového riadenia v zlúčených JRD*.

Oponentmi práce boli: prof. dr. Štefan Fišera, DrSc., doc. ing. Andrei Tatarko, CSc. a doc. ing. Miroslav Grznár, CSc.

Dizertácia vznikla pri práci na štátnej dielčej úlohe ev. č. X-4-4/3 „Výskum mo-

delov zhromažďovania a spracovania informácií v JRD“ a fakultnej výskumnej úlohe ev. č. F-327 „Výskum projektu vnútropodnikovej evidencie organicky súvisiacej s riešením otázok zdokonalenia riadenia v zlúčených JRD.

Cieľom kandidátskej dizertačnej práce bolo poukázať na základe rozboru piatich zlúčených vybraných JRD na používané projekty vnútropodnikového riadenia v našich poľnohospodárskych podnikoch, predovšetkým s ohľadom na hĺbku informácií získavaných vo vnútropodnikovej evidencii pre potreby vnútropodnikového riadenia a na využívanie týchto informácií pri prehľbovaní hmotnej zainteresovanosti. Rozobrané boli tiež vybrané činitele, spadajúce do informačného systému, do ekonomických nástrojov, resp. do problematiky organizačnej štruktúry. Výklad týchto činiteľov sa urobil vzhľadom

na požiadavky, ktoré vyplývajú z platných predpisov.

Hlavný cieľ dizertačnej práce však spočíval v príspevku pre vypracovanie zdôvodnených návrhov o priznávanie podielovej zložky celkovej odmeny podľa zásluh.

Dizertačná práce má 163 strán, 23 tabuliek a 56 literárnych prameňov.

V závere práce autor uvádza dva návrhy na priznávanie podielov z výsledku hospodárenia strediskám, s ohľadom na splnenie plánovaných úloh. Prvý návrh miernejšie diferencuje výšku priznávaných podielov, kým druhý pripúšťa väčšiu diferenciáciu.

Vypracované návrhy sa môžu realizovať v poľnohospodárskych podnikoch a v JRD Trnava. Princípy druhého návrhu boli zakotvené v prémiovom poriadku družstva.

— mš —

MEZIPODNIKOVÉ SROVNÁVÁNÍ V ZEMĚDĚLSTVÍ

CHOMA, D: *Mezipodnikové srovnávání v zemědělství. Praha, SZN 1974. 164 stran.*

V první souborné publikaci tohoto druhu u nás je čtenář logickým a instruktivním výkladem seznámem s významem, podstatou a způsoby mezipodnikového srovnávání. Věcně a názorně je na řadě konkrétních údajů předveden postup, metody hodnocení i praktické využití analýzy intenzity výroby a produktivity práce, rentability a důchodovosti, stejně jako tvorby a rozdělování důchodů a jejich zvláštností v JZD a státních statcích. V knize je rovněž uvedeno srovnání — v rámci prohlubující se specializace, koncentrace a integrace zemědělské výroby — společných zemědělských podniků i vzájemné srovnávání hospodářských výsledků mezi jednotlivými okresy.

Prohloubení a zkvalitnění rozborové činnosti na úrovni podniků i na úrovni okresních zemědělských správ povede nepochybně ke zkvalitnění řídicí práce, k aktivizaci účasti pracujících na řízení a pomůže tak zvyšovat ekonomickou efektivnost zemědělské výroby. Jednou z hlavních cest k realizaci tohoto cíle je uskutečnění řady opatření, která by umožnila pozvednout podprůměrné zemědělské podniky na úroveň podniků průměrných a průměrné na úroveň předních. Právě v tomto směru lze považovat metodu mezipodnikového srovnávání za velmi užitečnou, neboť dává možnost objektivně posoudit úroveň hospodaření jednotlivých podniků. Mezipodnikové srovnávání umožňuje správně hodnotit, zda dosažené výrobní a ekonomické výsledky jsou přiměřené, zda podnik dostatečně využívá výrobní faktory, kterými disponuje, zda jejich rozsah i struktura odpovídá plánovaným záměrům.

Autor publikace označuje výstižně socialistický zemědělský podnik jako systém, a to z hlediska:

- tvorby užitečných hodnot jako systém výrobní;
- reprodukčního procesu a tvorby nové hodnoty jako systém ekonomický;

— uspořádání výrobních činitelů jako systém organizační;

— začlenění lidí do podniku a jeho organizace jako systém sociální.

Poznávání jevů souvisejících s hospodářskou činností musí postihnout všechny základní souvislosti a vazby. Tento požadavek autor zdůrazňuje jako zásadu komplexnosti rozboru. Přitom možnosti rozboru nejsou neomezené, neboť je k dispozici jen omezený čas, není dostatek vyčerpávajících podkladů a vyčerpávající průzkum by bylo obtížné zvládnout. Proto i zde uplatňuje zásadu hlavního článku — všimati si věcí a závislostí zásadního významu, z nichž lze vysvětlit vše, co je důležité, a ponechat stranou záležitosti podružné povahy, byť v určitých souvislostech nikoli nevýznamné.

V publikaci se připomíná, že sám pojem „rozbor“ trpí určitým znehodnocením, jakousi inflací, a že proto nemá vždy v praxi takové místo, jaké by si v řídicí činnosti zasloužil. Snad je to tím, že se dává do souvislosti s činností, která má s rozбором společnou pouze vnější stránku věcí, totiž tu, že operuje s číselnými údaji. Avšak rozбором je pouze taková činnost, která se pokouší hledat příčinné souvislosti mezi ekonomickými jevy a dává poměrně přesné odpovědi, jaké potřebujeme v rozhodovací činnosti.

Bude-li rozhodovací činnost oproštěna od všech formalitostí a budou-li rozborů prováděny všude se znalostí věcí a s přesně vymezeným cílem, musí se projevit jako společensky vysoce užitečná.

Smyslem rozborů je právě odhalování zdrojů, jejichž využití umožní zvýšit výsledky podniku jako celku.

Publikace pojednává o jedné z metod rozborové činnosti — o metodě mezipodnikového srovnávání. Na jejím příkladu ukazuje, jaké místo má rozbor v řídicí činnosti, ve zvyšování efektivnosti, v od-

halování výrobních i ekonomických rezerv i ve zvyšování aktivity pracujících.

Ať již se při rozboru používá speciální srovnávací metody či nikoli, je třeba mít pro hodnocení sledovaných jevů určitá kritéria, která jsou uvedena následovně:

— Číselné hodnoty dosažené v daném podniku, vztahující se ke všem ukazatelům výroby, hospodárnosti atd. Kritériem hodnocení přítomnosti je skutečnost dosažená v minulosti.

— Číselné hodnoty vytyčené plánem. Tak se kontroluje plnění plánu.

— Číselné hodnoty dnešní ve srovnání s předpokládanými hodnotami v budoucnu ukazují na existující rezervy za předpokladu využití plánovaných výrobních faktorů.

— Číselné hodnoty dosažené v některém předním podniku, resp. celé skupině podniků rozříděných do několika skupin podle určitých znaků (například podle úrovně hospodaření).

Metoda srovnávání se jeví jako zvláště užitečná u takových veličin, u nichž běžné představy nejsou tak jasné — jako například vlastní náklady na 1 ha osevní plochy jednotlivých rostlinných výrobků, náklady na 100 krmných dnů, hrubý důchod na 1 ha zemědělské půdy a na jednoho pracovníka, vztah mezi čistým důchodem a hodnotou základních výrobních prostředků, proporce v rozdělování celkového důchodu na důchod osobní a důchod čistý atd.

Vzájemné porovnávání výsledků mezi podniky (ale i mezi jednotlivými výrobními útvary téhož podniku, mezi okresy apod.) umožňuje vyčíslit odchylky mezi sledovanou skutečností (u zkoumaných podniků) a úrovní danou použitým kritériem (jiné podniky, jiný výrobní útvar, jiný okres). To je ovšem začátek rozborové činnosti. Dále je z hlediska praktické použitelnosti rozboru bezpodmínečně nutné identifikovat příčiny, které odchylky způsobily, neboť podnik, jenž je předmětem rozboru, může získat představu o příštích nutných opatřeních jenom přesným zjištěním, jak se na dosaženém výsledku podílely jednotlivé faktory (příčiny). Na první pohled se tedy zdá, že metoda vzájemného poznávání je jasná a velmi jednoduchá. Je tomu tak skutečně tehdy, když zjištěné odchylky jsou výsledkem příčin, které lze identifikovat a jejichž účinek je možno zkoumat. Ale tak tomu zdaleka vždy není. Zejména v zemědělství je vzhledem k povaze jeho výroby příčin působících na výrobu i ekonomické výsledky tolik, že je velmi obtížné zcela přesně určit míru vlivu každé z nich. Při rozboru je proto třeba

při sledování vlivu jedné příčiny vyloučit vliv příčin ostatních. Jednou z metod, která to umožňuje, je právě metoda skupinového třídění, všestranně v citované publikaci předvedená. V této souvislosti je účelné používat i statistických metod, zvláště při vytváření četností skupin srovnávaných zemědělských podniků aj.

Metoda mezipodnikového srovnávání byla již dříve v ekonomice používána. Tento pojem uvádí i nedávno u nás poprvé vydaná Ekonomická encyklopedie. Podle její definice lze metodu mezipodnikového srovnávání charakterizovat jako „...metodu odhalování rezerv, a to na základě technicko-ekonomického rozboru výsledků nikoliv pouze jednoho, ale několika srovnatelných podniků, kde vyrábějí stejné nebo podobné výrobky obdobnou technologií, organizací práce apod.“ (Ekonomická encyklopedie, část 2, str. 414).

Vzájemné srovnávání více podniků v zemědělství umožňuje totiž přenášet nejefektivnější formy a metody práce podniků lepších do podniků hůře prosperujících. Jde tedy o důležitý nástroj vzájemné výměny zkušeností, který je významnou rezervou pro zvyšování výrobních i ekonomických výsledků.

Metoda mezipodnikového srovnávání v nejširším slova smyslu (jak uvádí autor) má velký vliv na rozhodující stránky podnikové ekonomiky. Poznáním rezerv, kladných i záporných stránek podniku, umožňuje mahradiť subjektivní přístup hodnocení přístupy objektivnějšími, poskytuje možnost prohloubit normování výkonů, spotřeby materiálů, využití pracovních sil, výrobních prostředků apod. Skutečnost, že informace získané srovnáváním se dostávají až k řadovým pracovníkům, zvyšuje jejich pracovní aktivitu, neboť žádnému pracovníku, kterému nejde jen o výdělek, nemůže být lhostejné, iaké místo zaujímá jeho podnik nebo závod mezi jinými srovnatelnými podniky a závody.

Na základě skupinového rozboru lze dospět například k závěru, že přední podniky ve stejné výrobní oblasti na okrese mají ve srovnání s ostatními jinou strukturu osevních ploch (větší zastopení intenzivnějších plodin), že u stejných plodin mají vyšší výnosy, že na 100 ha zemědělské půdy mají vyšší stavy zvířat a že tomu všemu odpovídá lepší technické vybavení, větší počet pracovních sil i spotřeba průmyslových hnojiv. Takové informace zároveň vypovídají o okolnostech horších výsledků průměrných podniků a zejména podniků zaostávajících. Tím se zároveň nabízí řešení dalšího důležitého problému, který pomáhá skupi-

nové třídění vyjádřit. Umožňuje totiž sledovat ekonomické souvislosti mezi příčinami (výrobními faktory) a účinky (výrobními a hospodářskými výsledky). Tuto možnost nedávají konvenční ekonomické rozborů na okresech, které mimo průměrných údajů za celý okres uvádějí pouze údaje za jednotlivé podniky.

Velmi důkladně a zevrubně se publikace zabývá mimo jiné analýzou nejdůležitějších ekonomických kategorií rozboru.

Úroveň rentability je jedním z nejkomplexnějších pohledů na ekonomiku podniků, a přece při výpočtu ukazatele míry rentability jako průměru čistého důchodu resp. zisku k vlastním nákladům se nepřihlíží k tak důležité skutečnosti, jako je stav základních výrobních prostředků. Výroba daného roku nejenom vyžaduje vynaložení určitého množství pracovních a materiálových nákladů, ale současně váže určitý rozsah zálohovaných výrobních prostředků, které se v běžných nákladech projevují pouze formou odpisů. Z hlediska podnikového i celospolečenského není však lhostejné, zda stejný objem produkce například ve výši 1000 Kčs váže větší nebo menší množství výrobních prostředků. Opačný vztah, rozsah zisku na jednotku základních výrobních prostředků, vyjadřuje stupeň jejich využití.

Proto základní ekonomické ukazatele musí vycházet rovněž ze vztahu čistého důchodu k základním výrobním prostředkům:

$$\frac{\text{ČD}}{\text{ZVP}} \cdot 100$$

Konečně dalším ukazatelem, nazývaným zpravidla mírou zisku, je vztah čistého důchodu k výrobním fondům celkem (základním i oběžným):

$$\frac{\text{ČD}}{\text{CVF}} \cdot 100$$

Jako v předchozím případě, i zde míra zisku ukazuje na možnosti tempa rozšířené reprodukce výrobních fondů, tentokrát již celkových.

Možnost uplatnit výpočet podle posledních dvou vzorců je v praxi omezená, protože značná část základních výrobních prostředků má několikeré určení. Proto je možno jej aplikovat spíše u zemědělské výroby jako celku, resp. vždy u skupiny výrobků s podobnou technologií výroby.

Pozornost je v knize věnována také velmi závažnému problému zemědělství – substituci živé práce, což souvisí se známým jevem neustále klesajícího počtu pracovních sil a jejich na-

hrazování zhmotnělou prací. Oba procesy však nejsou totožné, jak se zdůrazňuje v publikaci. Klesajícímu množství živé práce odpovídá jenom část rostoucí práce minulé, neboť zbývající část práce minulé připadá na intenzifikační vklady, které sice zvyšují účinnost živé práce, ale nikoliv přímo. Uvedený substituční proces, stejně jako jiné procesy, má dvě stránky, naturální a hodnotovou. Určitý výrobní prostředek uvedením do provozu snižuje potřebu živé práce (v pracovních dnech, hodinách, v počtu pracovníků), ovšem ekonomické působení na podnikovou ekonomiku záleží ve vztahu mezi úsporami nákladů na živou práci a rostoucími náklady na práci zhmotnělou.

Autor klade zásadní otázku: dochází k substituci práce živé prací zhmotnělou v našich socialistických zemědělských podnicích na základě předcházející ekonomické kalkulace, nebo podnik teprve dodatečně zjišťuje, zda záměna pro něj znamená zvýšení ekonomického výsledku či nikoliv? Sotva lze tvrdit, uvádí autor, že se postupuje podle předběžné kalkulace, neboť v tom případě by podnik musel mít možnost volby alespoň ze tří variant: buď zachovat současnou relaci práce živé a zhmotnělé jako vyhovující, nebo přijmout alternativu rostoucího podílu zhmotnělé práce, a teoreticky lze připustit i alternativu zvyšujícího se podílu živé práce. Takové množství živé práce zemědělský podnik – alespoň z hlediska dlouhodobějšího – nemá. Pracovní síla jako výrobní faktor se v zemědělských podnicích dostává postupně do stavu tzv. minima, a proto neexistuje jiné východisko, než její záměna. Jedním z kritérií záměny je taková struktura změněné společenské práce, která by byla s to se vyrovnat se společensky žádoucími výrobními úkoly.

Záměna živé práce prací zhmotnělou může a nemusí být pro podnik momentálně ekonomicky výhodná. Zjednodušeně řečeno, je podle autora zapotřebí postavit proti sobě tyto hodnoty:

– úspora pracovních nákladů z titulu uvolněných pracovníků (roční osobní důchod uvolněných pracovníků a odpovídající podíl na společenské spotřebě z podnikových zdrojů);

– náklady spojené s provozem nově zavedeného výrobního prostředku (roční odpisy, náklady provozní, materiálové a pracovní).

„Předpokládá-li se stejný rozsah vyrobené produkce, pak efekt záměny bude pozitivní pouze tehdy, jestliže úspora pracovních nákladů bude větší než růst nákladů materiálových. Má-li se zvýšit ekonomická efektivnost záměny, pak obec-

ně platí, že růst materiálových nákladů musí být pomalejší než pokles nákladů pracovních, tj. substituční koeficient musí být menší než jedna“.

Uvedené kritérium lze vyjádřit tímto vztahem:

$$SK = \frac{SN}{VP} < 1$$

kde: SK — substituční koeficient
SN — přírůstek substitučních nákladů
VP — úspora pracovních nákladů

Roste-li rozsah substitučních nákladů úměrně poklesu pracovních nákladů, substituční koeficient se nemění.

Konečně jestliže úspora pracovních nákladů je menší než substituční náklady, substituční koeficient je větší než jedna.

Uvedené hodnocení všech tří variant platí pouze za předpokladu, že se nemění produkce. V praxi by šlo o srovnání změných nákladů na jednotku produkce. Celý problém je složitý, neboť například rychlejší vzestup práce zhmotnělé v poměru k poklesu množství práce živé nemusí mít negativní důsledky, jestliže tempo růstu výroby bude rychlejší než tempo růstu celkové práce.

Jako každý záměr podniku, i plánovaná záměna práce živé prací zhmotnělou by měla být předmětem předběžné ekonomické kalkulace podniku. Právě těmito kalkulacemi lze totiž zjistit, v čem jsou klady i zápory daného procesu a které stránky činnosti podnikové ekonomiky je zapotřebí ovlivnit, aby substituční proces byl nejen jevem nezbytným a společensky progresivním, ale výhodným i z hlediska podniku.

Velká pozornost v publikaci je oprávněně věnována rozboru důchodů, jejich tvorbě a rozdělování.

Ekonomická činnost podniků má několik fází reprodukčního procesu. Nejdůležitější je nesporně fáze výroby, během níž vznikají nové užité hodnoty, a realizací výrobků podnik získává příslušné peněžní výnosy. Spotřebované oběžné prostředky a spotřebované základní výrobní prostředky svoji hodnotu na novou produkci pouze přenášejí. Výsledkem vynaložené živé lidské práce je tvorba nové hodnoty, z níž část připadá na úhradu pracovních nákladů a část jde ve prospěch zdrojů, sloužících pro potřebu rozšíření reprodukce podniků, pro zajištění společenské spotřeby pracovníků podniků, a konečně na úhradu společenských potřeb. Hrubý důchod podniku, resp. celkový důchod (pokud se na rozdělení podílují i zdroje získané mimo realizaci produktů), se tedy rozděluje na dvě základní složky: na důchod osobní a na důchod čistý. Z toho nelze dělat závěr, jak se zdůrazňuje v

publikaci, že fáze rozdělování je pouze pasivní fází reprodukčního procesu, že je- nom pasivně přejímá výsledky výroby. Způsob rozdělování důchodů totiž aktivně zpětně ovlivňuje výrobní proces, a to prostřednictvím dotace podnikových fondů, hmotnou zainteresovaností pracovníků ve výrobě apod.

Vzniká otázka, jaké možnosti v tomto směru poskytuje mezipodnikové srovnávání. Autor zdůrazňuje důležitou skutečnost: jedním z kritérií pro hodnocení činnosti podniku je nesporně osobní důchod na jednoho pracovníka. A přece stejný osobní důchod nemusí plynout ze stejného hrubého důchodu, tj. ze stejného ekonomického efektu vynaložené lidské práce. K nejdůležitějším ukazatelům v procesu rozdělování patří proporce mezi osobním a čistým důchodem. Mezipodnikové srovnávání umožňuje sledovat, zda a nakolik jsou tyto proporce závislé i na takových skutečnostech jako je intenzita výroby, produktivita práce a objem hrubého důchodu na jednoho pracovníka.

Kategorie hrubý důchod, osobní důchod a čistý důchod odrážejí nejpodstatnější stránky procesu tvorby a rozdělování produkce a důchodů. Proces rozdělování je v praxi poněkud složitější a mají-li jej jednotlivé kategorie správně a přesně postihovat, musí tomu odpovídat i jejich vymezení, které je rovněž v knize přehledně a komplexně uvedeno.

Za teoreticky velmi závažnou otázku je možné rovněž pokládat v publikaci řešený a do praktických závěrů mezipodnikového srovnávání aplikovaný vztah mezi rentabilitou a důchodovostí.

Vzniká otázka, zdůrazňuje autor, jak problém rentability, a zejména důchodovosti, souvisí s kritérii rozhodování. Socialistický zemědělský podnik v dané době disponuje určitým počtem pracovních sil — má tedy k dispozici příslušné množství disponibilní lidské živé práce. Nejrentabilnějšími výrobky jsou u nás zpravidla i výrobky nejméně pracovní náročné. Kdyby podnik neúměrně zvyšoval podíl nejrentabilnějších výrobků, pak by se sice dosáhlo nejpříznivější míry rentability, ale nikoliv objemu hrubého důchodu. Potřeba vyššího či nižšího objemu hrubého důchodu souvisí — mimo jiné — s vyšším či nižším stavem pracovních sil. Cílem socialistického podniku není přece dosahovat jen nejvyšší míry rentability, ale také zajistit svým pracovníkům i přiměřený důchod. A roční důchod bude záviset na dvou základních faktorech: na množství dnů odpracovaných každým pracovníkem a na výši odměny připadající na jed-

notku práce. Z toho důvodu — i kdyby se abstrahovalo od objemu a struktury produkce dané společenskými potřebami a od agrotechnických zásad vyžadujících určitý soulad v zastoupení plodin na orné půdě — socialistický zemědělský podnik se musí řídit nejenom mírou rentability, ale i důchodovostí.

Je-li struktura výroby, měřená podílem jednotlivých plodin na orné půdě a naturálními vztahy mezi rostlinnou a živočišnou výrobou dána, pak ekonomický výsledek podniku bude záviset především na relacích výnosy — náklady. Zde se však vyskytuje celá řada možností, jak tyto relace zlepšit, aby efekt byl co nejpríznivější.

Oprávněná pozornost se v publikaci věnuje také efektivnosti. Z hlediska celospolečenského je rozhodujícím kritériem to, zda objem a struktura výroby odpovídá celospolečenským zájmům a zda je tudíž v souladu se základním ekonomickým zákonem socialismu — maximálně uspokojovat rostoucí potřeby pracujících. Z toho plyne, že socialistické podniky nejlépe plní požadavky efektivnosti, jestliže zvyšují růst hrubé a tržní produkce v objemu i sortimentu odpovídajícím společenské objednávce. Nejde však o jakékoliv zvyšování výroby — zdůrazňuje autor. Z hlediska celospolečenského i podnikového platí požadavek, že výrobu je třeba zvyšovat při maximální úspoře společenských nákladů tak, aby efekt každé koruny materiálových i pracovních nákladů byl co nejvyšší. Stejně tempo výroby nemusí proto znamenat stejné zvyšování efektivnosti výroby. Více bude tomuto kritériu odpovídat vývoj v podniku, kde se současně projeví větší pokles nákladů na jednotku produkce. Výrazem růstu výroby a hospodárnosti ve vynakládání nákladů v podnicích je tvorba zisku. Jsou-li ceny za které podniky realizují své výrobky, i ceny, za něž pořizují výrobní prostředky, stanoveny ob-

jektivně, pak tvorba zisku celkem správně vyjadřuje stupeň efektivnosti podnikové činnosti. V družstevních zemědělských podnicích, kde neexistuje jednoznačná hranice mezi osobním a čistým důchodem, odpovídá při daném objemu hrubého důchodu kritériu efektivnosti lépe než zisk tvorba hrubého důchodu. Zisk může být totiž jak výsledkem tvorby hrubého důchodu, tak i výsledkem jeho rozdělení (nižší osobní důchod v jednom podniku při stejné výši hrubého důchodu jako v druhém podniku bude znamenat sice vyšší čistý důchod, což však menší výsledkem vyšší efektivnosti výroby).

Efektivnost je kategorií tvorby produkce a důchodů a nikoli rozdělování. Ostatně je třeba zdůraznit, že jak zisk u státních statků, tak hrubý důchod u družstev jsou kritérii efektivnosti čistě z hlediska podnikového. Z hlediska společenského je totiž zřejmé, že při stejné podnikové efektivnosti zdaleka nemusí být stejný i přínos podniku pro celospolečenské potřeby (stejný objem hrubé a tržní produkce na jednotku půdy). Proto jenom větší soubor ukazatelů umožní posoudit, jak se socialistický zemědělský podnik podílí na plnění základního úkolu zemědělství v národním hospodářství, totiž na uspokojování potřeb zemědělskými výrobky, a jak snižuje náklady společenské práce na jednotku produkce.

Publikace je určena široké odborné zemědělské veřejnosti a nepochybně ji uvítají a bohatě využijí zvláště vedoucí pracovníci, organizátoři a ekonomové v podnicích, okresech, krajích, ale i v zemědělských školách i dalších institucích. Zároveň v oblasti ekonomických rozborů obohacuje autor naši ekonomickou teorii i praxi syntetickým přístupem a fundovaným zkoumáním řady problémů mezipodnikového srovnávání a jejich zdařilým řešením.

Ing. Vladimír Jeníček, CSc.

JIRIČKA M., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Dlážďená 6, 110 00 Praha 1

Ekonomický význam sociálního plánování a vztah mezi sociálním plánováním a ekonomickým plánováním

Zeměd. Ekon., 21, 1975, č. 6, s. 387-394. — lit. 2

zemědělství, sociologie, plánování, plánování sociální, teoretické pojednání

Sociální plánování je nástrojem, jehož pomocí zemědělské organizace zajistí systematický a plánovitý rozvoj pracovníků. Autor diskutuje vzájemný vliv ekonomického a sociálního plánování, kdy jedno se týká vlastní výroby a druhé sociálního klimatu a jeho uvědomělého řízení. Cílem sociálního plánování je ovlivňovat osobní a společenskou spotřebu pracovníků v zemědělství. Rozebírá se dále vztah mezi sociálním plánováním a sociální politikou, finanční zdroje sociálního plánování atd. Specifikují se úkoly jednotlivých etap sociálního plánování při jejich realizaci do praxe.

HORÁKOVÁ E., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Dlážďená 6, 110 00 Praha 1

K problematice péče zemědělských podniků o pracovníky a jejich rodiny v souvislosti se sociálním plánováním

Zeměd. Ekon., 21, č. 6, s. 395-401. — lit. 5

zemědělství, sociologie, péče o pracující, sociální plánování

Současná úroveň péče zemědělských podniků o pracovníky a jejich rodiny neodpovídá možnostem, které tyto podniky již dnes mají vzhledem k dosahované výrobní a ekonomické úrovni. Upevňování materiální základny zemědělských podniků a jejich úkoly sociální, zdůrazňované v usneseních orgánů KSČ vyžadují, aby byl vypracován systém práce s lidmi ve velkovýrobním socialistickém zemědělství na základě poznatků věd o člověku a urychleně realizován v praxi.

KRUČEK Z., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Dlážďená 6, 110 00 Praha 1

Využití sociálně ekonomických charakteristik malých pracovních skupin v sociálním plánování

Zeměd. Ekon., 21, č. 6, s. 403-412. — 1 tab., lit. 2

zemědělství, sociologie, specializace, koncentrace, plánování, plánování sociální, sociometrie

Práce zkoumá možnosti využití sociálně ekonomických charakteristik malých pracovních skupin v sociálním plánování. Je zdůrazněna souvislost mezi sociálním plánováním a možnostmi jeho rozvíjení v návaznosti na proces koncentrace a specializace zemědělské výroby. Zvláštní pozornost je soustředěna na analýzu malých skupin v celkovém organizačním systému integrovaných zemědělských podniků.

SÚRA J. — PRAXLEROVÁ-KŘČMÁŘOVÁ P., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Dlážďená 6, 110 00 Praha 1

K možnostem využívání prognóz pracovních podmínek a životního prostředí pro účely sociálního plánování

Zeměd. Ekon., 21, č. 6, s. 413-419. — lit. 1

zemědělství, sociologie, prognóza, sociální plánování, teoretické pojednání

V práci se charakterizují okolnosti, které umožňují prognózovat pracovní, životní a sociální podmínky v socialistickém zemědělství. Tyto okolnosti podmiňují zavedení tzv. sociálního plánování. Uvádějí se teoretická a praktická východiska pro provádění podobných prognóz v oblasti sociální, charakterizují se vztahy mezi sociálním plánováním a prognózováním pracovních a životních podmínek. Uvádí se význam sociálních prognóz pro prognózování ekonomické. Definují se úkoly výzkumu a náležitosti pro něj v oblasti sociálního plánování.

KADLEC J., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Dlážďená 6, 110 00 Praha 1

Významná etapa příprav na sociální plánování v potravinářském průmyslu

Zeměd. Ekon., 21, č. 6, s. 421-430

sociologie, potravinářský průmysl, péče o pracující, plánování, analýza výsledků

Príspevok zhodnocuje vypracované podnikové a oborové programy péče o pracovníky zaměstnané v potravinářském průmyslu v jejich pracovní a mimopracovní době. Demonstrují se výchozí materiály přijaté v oblasti sociálního plánování v tomto oboru. Analyzují se vypracované studie jednotlivých oborů, kterými se rozebírá současný stav a plány do roku 1975 týkající se sociálního plánování. V práci se dochází k závěru, že nehledě na nedostatky studií způsobené jejich metodickou nejednotností, která ztěžuje vzájemné srovnání, došlo všeobecně k prohloubení a rozšíření péče o pracující a k jejímu cílevědomému rozvoji.

BLAŽEK K., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Dlážďená 6, 110 00 Praha 1

Optimalizace pracovního prostředí jako součást sociálních plánů

Zeměd. Ekon., 21, č. 6, s. 431-439. — lit. 4

potravinářský průmysl, ergonomie, péče o pracující, sociální plánování, výzkum

V práci se vychází ze skutečností, které dokumentují význam optimálního pracovního prostředí pro člověka: poskytuje nejlepší pracovní pohodu, dává pracujícím prostor pro uplatnění a rozvoj tvůrčích schopností, pomáhá chránit jejich zdraví a je důležitým motivačním činitelem. Zdůrazňuje se, že optimální pracovní prostředí je neoddelitelnou součástí sociálních plánů a programů péče o pracovníky. Při zpracování těchto plánů je třeba se zaměřit na všechny významné faktory (hluk, mikroklima, osvětlení, chemické škodliviny a další) a na základě analýzy současného stavu uplatnit aktivní metody tvorby a zlepšování pracovního prostředí.

Jiříčka M.: Ekonomický význam sociálního plánování a vztah mezi sociálním a ekonomickým plánováním	387
Horáková E.: K problematice péče zemědělských podniků o pracovníky a jejich rodiny v souvislosti se sociálním plánováním	395
Krůček Z.: Využití sociálně ekonomických charakteristik malých pracovních skupin v sociálním plánování	403
Sůra J., Prexlerová-Krčmářová P.: K možnostem využívání prognóz pracovních podmínek a životního prostředí pro účely sociálního plánování v zemědělství	413
Kadlec J.: Významná etapa příprav na sociální plánování v potravinářském průmyslu	421
Blažek K.: Optimalizace pracovního prostředí jako součást sociálních plánů	431
<i>Z vědeckého života</i>	
Brčák J.: Obhájené kandidátské práce z oboru ekonomika a řízení zemědělství	441
Špyrka M.: Obhájené kandidátské dizertační práce na Převádzkovo-ekonomické fakultě VŠP v Nitre	442

Recenze

Jeníček V.: Mezipodnikové srovnávání v zemědělství	446
--	-----

Přílohy

Statistické přehledy o čs. a zahraničním zemědělství (Strukturální změny v rostlinné výrobě a její intenzifikace)	
Použití ekonomicko-matematických metod při řízení zemědělství (Plánování užitečnosti v živočišné výrobě)	

СОДЕРЖАНИЕ

Йиржи́чка М.: Экономическое значение социального планирования и отношение между социальным и экономическим планированием	387
Горáковa Э.: О проблематике заботы с/х предприятий о работниках и их семьях в связи с социальным планированием	395
Кру́чек З.: Использование социально-экономических характеристик небольших рабочих групп в социальном планировании	403
Сура́ Й., Пре́кслерова-Крчма́ржова П.: О возможностях использования прогнозов условий труда и бытовой среды для целей социального планирования	413
Ка́длец Я.: Важный этап подготовки к социальному планированию в пищевой промышленности	421
Бла́жек К.: Оптимализация рабочей среды в качестве составной части социальных планов	431

Из научной жизни

Брчáк Й.: Защищенные кандидатские работы в области экономики и управления сельским хозяйством	441
Шпýрка М.: Защищенные кандидатские диссертационные работы на Производственно-экономическом факультете С/х института Нитра	442

Рецензии

Ени́чек В.: Сопоставление предприятий в сельском хозяйстве	446
--	-----

Приложения

Статистические обзоры чехословацкого и зарубежного сельского х-ва (Структурные изменения в растениеводстве и его интенсификация)	
Применение экономико-математических методов при управлении сельским хозяйством (Планирование продуктивности в животноводстве)	

CONTENTS

Jiříčka M.: Economic Importance of Social Planning and Relation Between Social and Economic Planning	389
Horáková E.: Problems of Care of Agricultural Enterprises of their Workers and Families in Connection with Social Planning	395
Krůček Z.: Utilization of Social-Economic Characteristics of Small Working Groups in Social Planning	403
Sůra J., Praxlerová-Krčmářová P.: Possibilities of Utilizing Prognoses of Working Conditions and Environment for Social Planning	413
Kadlec J.: Significant Stage in the Preparation of Social Planning in Food Industry	421
Blažek K.: Optimization of Working Environment as Part of Social Plans	431

From the Life of Science

Brčák J.: Defended Candidate-of-Science Theses in the Field of Farm Economics and Farm Management	441
Špyrka M.: Defended Candidate-of-Science Theses at the Faculty of Economics and Management of the University of Agriculture, Nitra	442

Reviews

Jeníček V.: Inter-Enterprise Comparisons in Agriculture	446
---	-----

Supplements

Statistical Surveys of Agriculture in Czechoslovakia and Abroad (Structural Changes in Plant Production and its Intensification)	
The Use of Economic-Mathematic Methods in Farm Management (Efficiency Planning in Animal Production)	

INHALT

Jiříčka M.: Ökonomische Bedeutung der Sozialplanung und Zusammenhang zwischen der sozialen und ökonomischen Planung	387
Horáková E.: Fürsorgeproblematik landwirtschaftlicher Betriebe für ihre Mitarbeiter und ihre Familien im Zusammenhang mit der Sozialplanung	395
Krůček Z.: Auswertung sozial-ökonomischer Merkmale kleiner Arbeitsgruppen in der Sozialplanung	403
Sůra J., Praxlerová-Krčmářová P.: Auswertungsmöglichkeiten der Arbeitsbedingungen- und Umweltvorhersagen für die Sozialplanung	413
Kadlec J.: Eine bedeutsame Etappe in der Vorbereitung der Sozialplanung in der Nahrungsgüterindustrie	421
Blažek K.: Optimierung der Arbeitsumwelt als Bestandteil der Sozialpläne	431

Vom Wissenschaftsleben

Brčák J.: Verteidigte Kandidatenarbeiten auf dem Gebiet Ökonomik und Leitung der Landwirtschaft	441
Špyrka M.: Verteidigte Kandidaten- und Dissertationsarbeiten auf der betriebsökonomischen Fakultät der Landwirtschaftlichen Hochschule in Nitra	442

Rezensionen

Jeníček V.: Zwischenbetrieblicher Vergleich in der Landwirtschaft	446
---	-----

Beilagen

Statistische Übersichten über die tschechosl. und ausländische Landwirtschaft (Strukturelle Änderungen in der Pflanzenproduktion und deren Intensivierung)	
Anwendung ökonomisch-mathematischer Methoden bei der Leitung der Landwirtschaft (Planung der Nutzleistung in der Tierproduktion)	

POUŽITÍ

EKONOMICKO-MATEMATICKÝCH METOD

PŘI ŘÍZENÍ ZEMĚDĚLSTVÍ

ČÍSLO 6 1975

PLÁNOVÁNÍ UŽITKOVOSTI V ŽIVOČIŠNÉ VÝROBĚ

Analýza vývoje živočišné výroby v našich předních zemědělských podnicích, stejně jako studium zkušeností jiných zemí dokazují, že zintenzívnění živočišné výroby a její zlevnění je dosahováno především díky zvýšení užitkovosti zvířat.

I. Vliv úrovně užitkovosti dojnic na efektivnost výroby mléka

Ukazatel	Skupiny sovchozů podle užitkovosti dojnic v kg			
	do 2600	2601—3000	3001—3400	nad 3400
Počet sovchozů	8	19	17	9
Dojivost v kg	2458	2804	3016	3928
Roční náklady na 1 dojnici:				
pracovní v pracovních hodinách	203	196	212	201
na krmení v q krmných jednotek	42,6	42,9	48,0	55,6
Provozní náklady celkem v Rb	638	658	666	726
Náklady na 1 q mléka:				
q krmných jednotek	1,65	1,53	1,46	1,41
pracovních hodin	7,9	6,7	6,3	4,9
Vlastní náklady na 1 q mléka v Rb	24,0	21,7	19,28	17,45
Rentabilita v %	-20,2	-7,9	8,4	29,3

Význam zdůvodněného plánování užitkovosti spočívá v tom, že na ní bezprostředně závisí mnoho jiných výrobně finančních ukazatelů hospodaření: objem výroby, stavy skotu a drůbeže, úroveň odměňování, vlastní náklady a rentabilita výroby. To potvrzují údaje o úrovni dojivosti krav (tab. I) ze sdružení 53 sovchozů Kyjevského a Darnického zelinářsko-mléčného trstu z roku 1973 a produkční funkce vlastních nákladů na mléko, vypočtená podle materiálů těchto zemědělských podniků na počítači Dněpr-21.

$$y = -2,504 - 0,0047x_1 + 1,298x_2 + 9,262x_3 + 0,251x_4 + 1,358x_5 - \\ - 0,091x_6 + 0,0007x_7$$

- kde: x_1 — užítkovost krav (průměrná roční dojivost na ustájenou krávu v kg)
 x_2 — produktivita práce (pracovní hodiny vynaložené na 100 dkg mléka)
 x_3 — průměrná hodinová mzda v Rb
 x_4 — roční spotřeba krmiv na dojnici ve 100 kg krmných jednotek
 x_5 — hodnota 100 kg krmných jednotek
 x_6 — množství stravitelného proteinu v přepočtu na jednu krmnou jednotku
 x_7 — úroveň koncentrace výroby (koncentrace dojnic na jedné farmě)

Koeficienty regrese ukazují kvantitativní změny vlastních nákladů při změně faktorového příznaku o měrnou jednotku uvažovanou v modelu. Tak při zvýšení nádoje o 100 kg v přepočtu na 1 ustájenou dojnici se vlastní náklady na 100 kg mléka snižují o 0,47 Rb, přičemž nejvyšší vliv na snížení vlastních nákladů na mléko měly náklady na krmiva. Koeficient parciální determinace objasňuje proměnlivost vlastních nákladů na mléko ze 71,1 %.

Užitkovost dojnic je mezi vybranými faktory na druhém místě a objasňuje proměnlivost vlastních nákladů na mléko ze 49,2 %. Produktivita práce, úroveň odměňování a úroveň krmení dojnic ovlivnily vlastní náklady na mléko téměř stejně a objasňují jejich proměnlivost z 38,9 %, 36,7 % a 37 %. Vliv ostatních faktorů na vlastní náklady je poměrně bezvýznamný, což se objasňuje uvažováním předcházejících faktorů. Všechny tyto faktory společně objasňují proměnlivost vlastních nákladů z 87,5 % (celkový koeficient determinace); pouze 12,5 % zůstává na neuvažované faktory.

Uvedené údaje svědčí o značném vlivu užítkovosti zvířat na úroveň efektivnosti odvětví. Přitom není dosud vypracována vědecky zdůvodněná metodika plánování užítkovosti, což často vede k subjektivismu a voluntarismu při stanovení její plánované úrovně.

V kolchozech a sovchozech je při plánování užítkovosti nejčastěji používána bilanční metoda, přičemž je uvažována úroveň užítkovosti dosažená v předchozích 3–4 letech (průměrná užítkovost) a určité procento zvýšení, které může nastat v důsledku změn ve struktuře zastoupení plemen ve stádě, krmení, technologie atd. Je užívána také metoda extrapolace, tedy nalezení následných úrovní dynamické řady, kdy předchozí úrovně jsou známé.

Nedostatkem uvedených metod je, že v nich buď nejsou uvažovány vlivy jednotlivých faktorů na užítkovost (metoda extrapolace), nebo že kvantitativní vliv každého faktoru se stanovuje odděleně (bilanční metoda), přičemž všechny existují ve vzájemném vztahu a vzájemné podměněnosti.

Základem plánování analýzy užítkovosti v živočišné výrobě musí nezbytně být studium komplexního vlivu jednotlivých faktorů, které na ni působí. To je možné provést na základě optimalizační metody, která počítá s využitím produkčních funkcí. Vychází z bilanční metody, tj. ze závislosti užítkovosti na jednotlivých faktorech, ale překračuje její hranici, neboť za prvé kvantitativní vliv jednotlivých faktorů umožňuje stanovit ve vzájemném vztahu a za druhé umožňuje optimalizovat úroveň užítkovosti při stanoveném optimalizačním kritériu.

Základními faktory, které určují užítkovost skotu a drůbeže, jsou jejich struktura plemen, úroveň krmení, kvalita krmiv, především obsah stra-

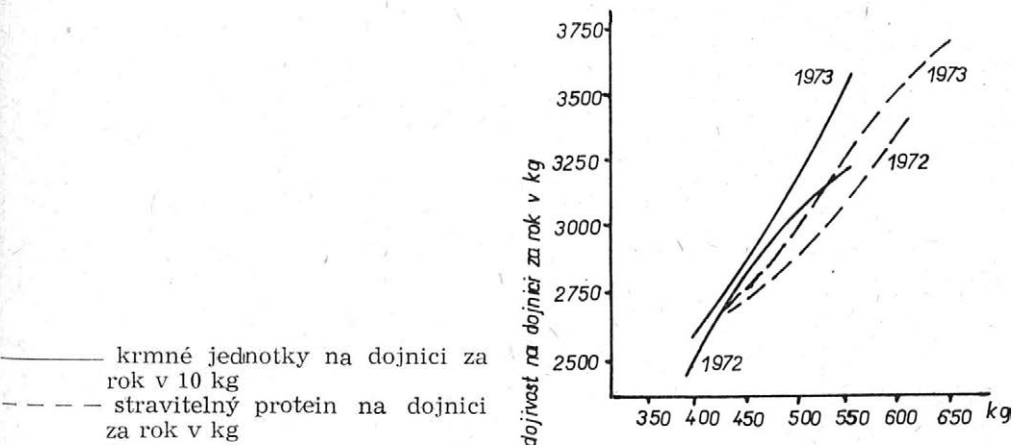
vitelného proteinu; průměrné stáří stáda matek; podmínky chovu; technologie. Při operativním plánování část těchto faktorů (zastoupení plemen, stáří stáda matek, technologie, podmínky chovu) obvykle bude statická. Z hlediska vývoje jejich vlivu na užitkovost budou neměnné. V tomtéž čase krmiva, jejich množství a kvalita, jsou faktorem dynamickým, který může užitkovost během jednoho roku značně ovlivnit. Při perspektivním plánování, kdy zemědělský podnik může uskutečnit změny v zastoupení plemen, věkové struktuře stáda skotu i v podmínkách chovu, jsou všechny faktory dynamické. Vzhledem k tomu, že na užitkovost různých druhů zvířat mají vliv prakticky tytéž skupiny faktorů, probereme detailněji podmínky a metody plánování užitkovosti na příkladu plánování užitkovosti dojníc.

Pro stanovení kvantitativního vlivu jednotlivých faktorů na užitkovost v komplexu s druhými faktory je vhodné využít vícefaktorový korelační model. Vycházíme-li z údajů kvalitativní analýzy charakteru vztahů mezi úrovní užitkovosti dojníc a faktory korelačního modelu a uvažujeme-li zkušenosti z předchozích výzkumů, je pro vyjádření studovaných závislostí použita lineární rovnice mnohonásobné regrese, která má tento tvar:

$$y = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + a_3x_3 + a_4x_4$$

kde: y — nádoj na dojnici v kg
 x_1 — úroveň krmení ve 100 kg krmných jednotek na dojnici za rok
 x_2 — roční potřeba stravitelného proteinu v kg
 x_3 — ohodnocení plemene v bodech
 x_4 — ohodnocení stáda v bodech
 a_0 — absolutní člen rovnice
 a_1, a_2, a_3, a_4 — koeficienty (parametry) rovnice, které ukazují rozsah vlivu jednotlivých faktorů na úroveň užitkovosti

Jsmo si vědomi toho, že přijetím lineárního vztahu za základ mohou nastat určité nepřesnosti, neboť i když základní párové závislosti jsou lineárního charakteru, je regresní čára u některých z nich poněkud zakřivená. V daném případě se stává při studiu vlivu úrovně spotřeby stravitelného proteinu na roční užitkovost krav (obr. 1). Algebraická rovnice i hodnoty jejích parametrů se samozřejmě mění v závislosti na druhu zvířat, zajištění jednotlivými druhy krmiv, technologií výroby živočišných produktů a charakteru vlivu jednotlivých faktorů na konečný ukazatel.



1. Vliv úrovně a plnohodnotnosti krmení dojníc na jejich roční užitkovost

Hlavním faktorem, určujícím užitečnost skotu a drůbeže, jsou bezesporu krmiva. Analýza vlivu krmení dojnic na jejich užitečnost podle údajů z 53 sovchozů Kyjevského a Darnického traktu v roce 1972 ukazuje (obr. 1), že zvýšením spotřeby krmiv z 3900 na 5400 kg krmných jednotek (o 39 %) vzrostla roční dojivost z 2385 na 3213 kg na dojnici (o 34,5 %), přičemž při úrovni krmení od 3900 do 4400 kg krmných jednotek na dojnici za rok zvýšení užitečnosti (o 16 %) převyšuje zvýšení potřeby krmiv (o 9 %), od 4400 do 5200 kg jsou zvýšení prakticky stejná a nad 5200 kg krmných jednotek naopak zvýšení užitečnosti nedosahuje zvýšení úrovně krmení. Analogická závislost byla pozorována v roce 1973. Poněkud jiná tendence změny užitečnosti je v závislosti na úrovni roční spotřeby stravitelného proteinu (obr. I). Na základě uvedených údajů je možné soudit, že dodatečná spotřeba stravitelného proteinu je efektivní, přičemž úroveň této efektivnosti je značně variabilní v závislosti na množství roční spotřeby. Zvláště efektivní je dodatečná spotřeba stravitelného proteinu při úrovni od 450 do 500 kg na dojnici za rok.

Velkou rezervou pro další zvýšení užitečnosti skotu a drůbeže je pravidelné osvěžování plemen podle konkrétních výrobních podmínek. Je třeba upozornit, že údaje o ekonomickém hodnocení plemen, které mají být základním kritériem jak při výběru plemene, tak i při jeho šlechtění, je v literatuře nedostatek. Hlavním ukazatelem pro ekonomické hodnocení plemene je: nádoj za laktaci v přepočtu na základní tučnost, celková produkce mléčného tuku, bílkovin, mléčné sušiny, produkce masa a také spotřeba krmiv (spotřeba krmných jednotek na 1 kg mléka), která je jedním z hlavních faktorů, určujících vlastní náklady na mléko.

Pro perspektivní plánování má zvláštní význam porovnání užitečnosti dojnic různých plemen v podmínkách jejich vysoké užitečnosti. Pro tento cíl byly využity údaje sovchozu „Bortniči“, kde dojivost dosáhla 4660 kg na dojnici a přesahuje průměrnou dojivost v traktu jedenapůlkrát. V tomto hospodářství se provádí záměna krav siemenského plemene kravami černostrakatými. Pro srovnání jsou použity údaje pouze za ty roky, kdy věková struktura dojnic obou plemen byla srovnatelná (tab. II).

Porovnání mléčné užitečnosti dojnic černostrakatého a siemenského plemene ve stejných hospodářských podmínkách ukázalo, že v průměru je u černostrakatých krav o 8 % vyšší. Zjištěný ukazatel je potvrzen také

II. Užitečnost dojnic černostrakatého a siemenského plemene za 300 dnů laktace

Ukazatel	Dojnice	
	černostrakaté	siemenské
Roční dojivost v kg	3804	3465
Tučnost mléka v %	3,6	3,66
Roční dojivost při základní tučnosti v kg	3804	3525
Užitečnost černostrakatých v % k siemenským:		
podle skutečné tučnosti	110	100
podle základní tučnosti	108	100

srovnáním normativu příslušnosti krav těchto plemen k určitým třídám, kde se ukazuje, že užitkovost černostrakatých krav je o 6–10 % vyšší než siemenských. Vycházíme-li z uvedených dat, je užitkovost dojnic černostrakatého plemene ohodnocena 100 body a siemenského 90 body. Při stanovení průměrného bodového hodnocení dojnic v hospodářství se uvažuje podíl zastoupení dojnic různých plemen.

Jedním z důležitých faktorů působících na užitkovost zvířat je jejich stáří. Pro studium vlivu stáří na mléčnou užitkovost dojnic byla provedena analýza údajů ze zápisů v bonitačních zprávách sovchozu „Bortniči“ za období 1969–1973. Je zde evidováno 4820 laktací dojnic černostrakatého plemene. Výsledky této analýzy jsou uvedeny v tab. III. V souvislosti s tím,

III. Užitkovost dojnic podle laktací

Laktace	Počet laktací	Nádoj na 1 krávu v kg*)	Tučnost mléka v %	Nádoj na 1 krávu při základní tučnosti (3,6 % tuku) v kg	Bodové hodnocení stáří krav
I	1217	3040	3,87	3265	68
II	1010	3930	3,63	3970	83
III	815	4590	3,66	4670	97
IV	709	4800	3,60	4800	100
V	549	4890	3,51	4760	99
VI	330	4700	3,44	4500	93
VII	190	4603	3,38	4326	90

*) aritmetický průměr za 300 dnů laktace

že tučnost se se zvyšujícím stářím dojnice snižuje, je vhodné využít údajů o nádojích v přepočtu na základní tučnost. Maximální nádoj na čtvrté laktaci je ohodnocen 100 body, v ostatních laktacích jsou body stanoveny poměrem daného nádoje k maximálnímu. V daném případě je bodové hodnocení stáří dojnic černostrakatého plemene podle laktací následující: 68, 83, 97, 100, 99, 93, 90. Průměrné roční bodové ohodnocení stáří dojnic v hospodářství se stanoví podle zastoupení dojnic na jednotlivých laktacích. Získané údaje jsou používány pro výpočet produkční funkce užitkovosti dojnic.

Produkční funkce užitkovosti dojnic podle údajů 53 sovchozů Kyjevského a Darnického trastu za rok 1973, získaná jako výsledek řešení úlohy mnohonásobné regrese na počítači Dněpr-21, má tvar:

$$y = -6073 + 34,3x_1 + 2,46x_2 + 70,7x_3 - 8,0x_4$$

Koeficienty regrese udávají kvantitativní změny užitkovosti při změně faktorového příznaku o měrnou jednotku požívanou v modelu. Například zvýšení krmení o 100 kg krmných jednotek zvyšuje užitkovost dojnic o 34,3 kg; dodatečná spotřeba 1 kg stravitelného proteinu je doprovázena přírůstkem nádoje mléka o 2,46 kg a zlepšením kvality plemene o 1 bod se zvyšuje užitkovost dojnice o 70,7 kg.

Čtvrtý faktor (stáří dojníc) působil na jejich užítkovost záporně, což odporuje logicko-teoretickým předpokladům. To se vysvětluje tím, že přední zemědělské podniky plně využívají takové faktory zvýšení užítkovosti jako jsou úroveň a kvalita krmení, zastoupení plemen a v posledních letech věnují velkou pozornost výběru zvířat ne podle dědičných znaků, ale podle skutečné užítkovosti prvotetek. Tím přichází každoročně do stáda mnohem více prvotetek než je pro výměnu krav a rozšíření stáda nezbytné. Proto v těchto zemědělských podnicích zaujímají ve stádě vysoký podíl dojnice na 1–2 laktaci se značně nižším bodovým hodnocením.

Produkční funkce užítkovosti dojníc bez uvažování posledního faktoru má tvar:

$$y = -6916 + 35,6x_1 + 2,4x_2 + 72x_3$$

Vycházíme-li z absolutních hodnot vypočtených regresních koeficientů, nelze dělat závěry o stupni vlivu vybraných faktorů na konečný znak, neboť faktory jsou vyjádřeny v různých měrných jednotkách (kg, body atd.). Pro srovnatelné hodnocení vlivu vybraných faktorů na užítkovost krav se používají β -koeficienty, které byly také získány při řešení úlohy na počítači. Podle jejich absolutních hodnot nejvíce na užítkovost dojníc působí úroveň krmení (0,411), poněkud méně úroveň spotřeby bílkovin (0,368) a zastoupení plemen (0,254).

Společný vliv těchto tří faktorů na užítkovost je značný. Z 67,8 % (úhrnný koeficient determinace) je proměnlivost užítkovosti vysvětlena těmito faktory a z 32,2 % ostatními. Čisté, eliminované působení každého faktoru je charakterizováno koeficientem parciální determinace. Úroveň krmení dojnice vysvětluje proměnlivost jejich užítkovosti z 13,7 %, jež není objasnitelná jinými zdroji proměnlivosti, úroveň spotřeby bílkovin 11,2 %, zastoupení plemen 16,3 %. Srovnání vypočtených hodnot Fišerova testu ($F_1 = 7,75$; $F_2 = 6,15$; $F_3 = 9,52$) s hodnotami kritickými (pro daný soubor 4,03) ukazuje, že vztah mezi vybranými faktory a užítkovostí dojníc není náhodný, ale determinovaný.

Koeficienty rovnice mnohonásobné regrese mohou být využity jako normativy při dlouhodobém i operativním plánování užítkovosti zvířat a také pro výpočet očekávané užítkovosti. Pro tyto účely je nezbytné do získaných produkčních funkcí užítkovosti skotu dosadit plánované ukazatele úrovně jeho krmení, zajištění bílkovin v krmivech a bodového hodnocení plemene. Výsledkem je pravděpodobná hodnota plánované užítkovosti. Tento ukazatel bude dostatečně zdůvodněn, neboť jsou v něm reálně uvažovány existující kvantitativní vztahy mezi užítkovostí zvířat a faktory, které ji určují, i změny výrobních faktorů, které jsou určeny plánem.

Pro tentýž soubor zemědělských podniků byly vypočteny i další produkční funkce. Počet faktorů byl rozšířen na 10–12. Kromě uvedených obsahoval ještě ukazatele struktury krmné dávky, úroveň intenzity, specializace a koncentrace výroby mléka, úroveň odměn za práci zaměstnanců mléčné farmy a další. Stejně jako při řešení úlohy mnohofaktorové regresní analýzy bez těchto faktorů se ukázalo, že nová funkce se od funkce získané dříve odlišuje nepodstatně, a to jak podle faktorů, tak i podle hodnoty jejich parametrů. Například koeficient regrese a β -koeficient pro x_1 ve druhé funkci odpovídaly 36,1 a 0,47 a v první 34,3 a 0,41.

Je třeba upozornit, že výsledky mnohonásobné regresní analýzy vyjádřené produkční funkcí užítkovosti dojníc mohou být využity pouze

v rámci sledovaného souboru objektu. V jiných podmínkách budou mít získané kvantitativní vztahy mezi studovanými jevy jinou charakteristiku, neboť tam mohou existovat jiné zákonitosti, které mění směr i charakter regresní křivky. V tomto případě je možné získanou produkční funkci s potřebným stupněm spolehlivosti využít při plánování užitečnosti dojníc pro Kyjevský a Darnický trst celkem, a také v hospodářstvích, ve kterých je rozdíl mezi individuální a průměrnou užitečností všech sovchozů (3069 kg) nevýznamný. Výzkumy ukázaly, že odchýlení vypočítaných ukazatelů při použití dané produkční funkce v těchto hospodářstvích jsou od skutečné užitečnosti dojníc nevýznamné.

Užitečnost dojníc se v jednotlivých sovchozech v roce 1973 pohybovala od 2417 do 4682 kg. Proto pro soubory zemědělských podniků, kde se užitečnost výrazně odchyluje od průměrné, je nezbytné konstruovat vlastní produkční funkci a tu mít za základ plánování užitečnosti skotu. Přitom je účelné využívat metody odchylek, jejichž podstata spočívá v rozdělení výchozího souboru podniku na dvě části podle zákona odchylek vypočtené užitečnosti od skutečné. Kromě toho, pokud je regresní rovnice vypracována na základě údajů z velkého počtu hospodářství, pak v ní jsou odraženy střední hodnoty těchto hospodářství. Proto při výpočtu plánované užitečnosti konkrétního hospodářství nebo rajónu je vhodné stanovit ne celou užitečnost, ale pouze její zvýšení a to připočíst k základní užitečnosti.

Jednou z možných cest zdokonalování metodiky užitečnosti je sestavení produkčních funkcí podle mnohofaktorových časových řad, kdy na začátku každého roku jsou sestavovány regresní rovnice, ukazující závislost výsledného znaku na sledovaných faktorech. Po odpovídající analýze statistických charakteristik regresních rovnic je konstruován dynamický model užitečnosti zvířat na základě metody exponenciálního vyrovnávání.

Využití produkčních funkcí užitečnosti skotu a drůbeže umožňuje postavit plánování tohoto nejdůležitějšího kvalitativního ukazatele rozvoje živočišné výroby na reálný základ. Odborníci a vedoucí hospodářství dostávají věrohodnou informaci pro stanovení ekonomické efektivnosti toho nebo jiného hospodářského opatření v souhrnu s druhými opatřeními. Použití matematických metod a výpočetní techniky umožňuje značně zrychlit provedení plánovacích prací a současně přesněji stanovit plánovanou úroveň užitečnosti. Kromě toho se produkční funkce užitečnosti skotu a drůbeže používají u operační analýzy a v organizaci výroby, například když dojde ke změně hodnoty některých faktorů, pak při použití získané rovnice je možno rychle a co je ještě důležitější — opodstatněně vyčíslit změny v užitečnosti skotu a drůbeže, nastínit cesty racionálního využití produkce nebo cesty vedoucí ke zmenšení záporného vlivu nedostatku produkce na hospodaření.

Doc. Vitalij Nikolajevič Nelep, kandidát ekonomických věd, katedra ekonomiky a organizace zemědělství Kyjevského ústavu národního hospodářství D. S. Korotčenko

STATISTICKÉ PŘEHLEDY

ČÍSLO

6

o československém a zahraničním zemědělství

PŘÍLOHA ČÍSLA 6 ČASOPISU ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

1975

STRUKTURÁLNÍ ZMĚNY V ROSTLINNÉ VÝROBĚ A JEJÍ INTENZIFIKACE

Vývoj hrubé rostlinné produkce a její intenzity ve stálých cenách r. 1967

Rok	Hrubá rostlinná produkce			Podíl rostl. prod. na trž- ní do stát. fondů v %	Intenzita rostlinné produkce	
	v mil. Kčs	index (1936 = 100)	podíl v % na hrubé zem. produkci		na 1 ha zem. půdy v Kčs	index (1936 = 100)
ČSSR						
1936	29 287	100,0	53,3	.	3776	100,0
1948	22 982	78,5	57,3	49,1	3101	82,1
1950	23 882	81,5	50,5	40,1	3251	86,1
1955	26 668	91,1	53,0	37,9	3687	97,6
1960	27 633	94,4	50,6	35,2	3795	100,5
1965	23 319	79,6	44,0	27,7	3278	86,8
1970	30 441	103,9	45,3	27,3	4324	114,5
1971	31 294	106,9	45,2	26,3	4454	118,0
1972	32 433	110,7	45,1	27,7	4624	122,5
1973	34 479	117,7	45,8	28,2	4924	130,4
1974	35 009	119,5	45,5	27,6	5012	132,7
ČSR						
1936	21 635	100,0	30,2	.	4334	100,0
1948	15 533	71,8	36,3	45,4	3338	77,0
1950	17 213	79,6	38,4	40,0	3755	86,6
1955	18 289	84,5	33,1	36,7	4025	92,9
1960	18 999	87,8	50,6	35,1	4190	96,7
1965	16 137	74,6	43,5	27,4	3609	83,3
1970	20 431	94,4	44,8	27,2	4619	106,6
1971	20 232	93,5	43,9	25,8	4582	105,7
1972	21 887	110,2	44,8	27,6	4962	114,5
1973	22 932	106,0	44,8	27,5	5205	120,1
1974	22 927	106,0	44,1	26,5	5209	120,2
SSR						
1936	7 652	100,0	60,8	.	2768	100,0
1948	7 449	97,4	64,2	65,1	2701	97,6
1950	6 669	87,2	52,5	40,2	2415	87,2
1955	8 379	109,5	55,5	41,3	3116	112,6
1960	8 634	112,8	50,5	35,6	3142	113,5
1965	7 182	93,9	45,1	28,2	2718	98,2
1970	10 010	130,8	46,5	27,8	3825	138,2
1971	11 062	144,6	47,8	27,5	4237	153,1
1972	10 546	137,8	45,7	27,7	4052	146,4
1973	11 547	150,9	47,9	29,9	4449	160,7
1974	12 082	157,9	48,2	30,4	4676	168,9

Pramen: FSÚ

Produkce jednotlivých plodin (skupin plodin) ve stálých cenách r. 1967 v ČSSR

Rok	Zrniny		Technické plodiny		Pícniny a krmné okopaniny		Brambory		Zelenina		Ovoce a vinné hrozny		Chmel	
	v mil. Kčs	index 1936 = 100	v mil. Kčs	index 1936 = 100	v mil. Kčs	index 1936 = 100	v mil. Kčs	index 1936 = 100	v mil. Kčs	index 1936 = 100	v mil. Kčs	index 1936 = 100	v mil. Kčs	index 1936 = 100
1936	8 697	100,0	1970	100,0	6074	100,0	6658	100,0	1517	100,0	2108	100,0	665	100,0
1948	7 714	88,7	1872	95,1	4078	67,1	3944	59,2	1833	120,8	2398	113,8	274	41,3
1950	7 631	87,7	2203	111,8	3832	63,1	5302	79,6	1479	97,5	2418	114,7	293	44,0
1955	8 238	94,7	2536	128,7	5874	96,7	5087	76,4	1769	116,6	1878	89,1	329	49,4
1960	9 217	106,0	3290	167,0	5574	91,8	3310	49,7	1727	113,8	2871	136,2	402	60,5
1965	8 726	100,3	2426	123,2	5570	91,7	2391	35,9	1523	100,4	1032	49,0	396	59,5
1970	11 672	134,2	2580	131,0	6414	105,6	3115	46,8	1712	112,8	2698	128,0	576	86,6
1971	14 193	163,2	2594	131,7	5931	97,6	3004	45,1	1518	100,0	1848	87,7	415	62,4
1972	14 014	161,1	2850	144,7	6591	108,5	3288	49,4	1714	113,0	1868	88,6	589	88,6
1973	15 628	179,7	2750	139,6	5859	96,5	3306	49,7	1561	102,9	2719	129,0	567	85,2
1974	16 893	194,2	3138	159,3	6418	105,7	2939	44,1	1622	107,0	1927	91,4	416	62,5

Produkce jednotlivých plodin (skupin plodin) ve stálých cenách r. 1967 v ČSR

III

Rok	Zrniny		Technické plodiny		Pícniny a krmné okopaniny		Brambory		Zelenina		Ovoce a vinné hrozny		Chmel	
	v mil. Kčs	index 1936 = 100	v mil. Kčs	index 1936 = 100	v mil. Kčs	index 1936 = 100	v mil. Kčs	index 1936 = 100	v mil. Kčs	index 1936 = 100	v mil. Kčs	index 1936 = 100	v mil. Kčs	index 1936 = 100
1936	6 259	100,0	1345	100,0	4592	100,0	5121	100,0	1076	100,0	1408	100,0	664	100,0
1948	5 130	82,0	1336	99,3	2701	58,8	2794	54,6	1090	101,2	1567	111,3	274	41,3
1950	5 095	81,4	1706	126,9	2689	58,6	4230	82,6	1032	95,9	1668	118,5	293	44,0
1955	5 392	86,2	1768	131,5	4154	90,5	3670	71,7	1115	103,6	1140	81,0	329	49,5
1960	6 066	96,9	2358	175,4	3759	81,9	2362	46,1	1109	103,0	2025	143,8	401	60,4
1965	5 761	92,0	1632	121,4	3895	84,8	1952	38,1	1004	93,2	556	39,5	389	58,6
1970	7 636	122,0	1752	130,3	4362	95,0	2518	49,2	984	91,4	1511	107,3	549	82,6
1971	9 264	148,0	1735	129,0	3895	84,8	2038	39,8	826	76,7	882	62,6	394	59,3
1972	9 409	150,3	1900	141,3	4432	96,5	2596	50,7	990	92,0	917	65,1	559	84,2
1973	10 262	164,0	1885	140,1	4026	87,7	2454	47,9	906	84,1	1288	91,5	539	81,2
1974	10 856	173,5	2016	149,9	4483	97,6	2112	41,3	951	88,4	939	66,7	389	58,5

Pramen: FSÚ

Produkce jednotlivých plodin (skupin plodin) ve stálých cenách r. 1967 v SSR

Rok	Zrniny		Technické plodiny		Pícniny a krmné okopaniny		Brambory		Zelenina		Ovoce a vinné hrozny		Chmel	
	v mil. Kčs	index 1936 = 100	v mil. Kčs	index 1936 = 100	v mil. Kčs	index 1936 = 100	v mil. Kčs	index 1936 = 100	v mil. Kčs	index 1936 = 100	v mil. Kčs	index 1936 = 100	v mil. Kčs	index 1936 = 100
1936	2438	100,0	625	100,0	1482	100,0	1537	100,0	441	100,0	700	100,0	1	100,0
1948	2584	106,0	536	85,8	1377	92,9	1150	74,8	743	168,8	831	118,7	0	0,0
1950	2536	104,0	497	79,4	1143	77,1	1072	69,7	447	101,6	750	107,2	0	0,0
1955	2846	116,7	768	122,8	1720	116,1	1417	92,2	654	148,4	738	105,5	0	0,0
1960	3151	129,2	932	149,0	1815	122,5	948	61,6	618	140,3	846	120,9	1	141,7
1965	2965	121,6	794	127,0	1675	113,0	439	28,6	519	118,0	476	68,0	7	991,7
1970	4036	165,5	828	132,5	2052	138,4	597	38,9	728	165,2	1187	169,6	27	4100,0
1971	4929	202,1	859	137,3	2036	137,3	966	62,8	692	157,2	966	138,1	21	3208,3
1972	4605	188,8	950	152,0	2159	145,6	692	45,0	724	164,4	951	136,0	30	4516,7
1973	5366	220,1	865	138,5	1833	123,7	852	55,4	655	148,8	1431	204,6	28	4158,3
1974	6037	247,6	1122	179,5	1935	130,6	827	53,8	671	152,4	988	141,1	27	4083,3

Podíl jednotlivých plodin (skupin plodin) na hrubé rostlinné produkci v ‰

Rok	Zrniny	Technické plodiny	Píceiny a krmné okopaniny	Brambory	Zelenina	Ovoce a vinné hrozny	Chmel
ČSSR							
1936	29,7	6,7	20,7	22,7	5,2	7,2	2,3
1948	33,6	8,1	17,7	17,2	8,0	10,4	1,2
1950	32,0	9,2	16,0	22,2	6,2	10,1	1,2
1955	30,9	9,5	22,0	19,1	6,6	7,0	1,2
1960	33,4	11,9	20,2	12,0	6,2	10,4	1,5
1965	37,4	10,4	23,9	10,3	6,5	4,4	1,7
1970	38,3	8,5	21,1	10,2	5,6	8,9	1,9
1971	45,4	8,3	19,0	9,6	4,8	5,9	1,3
1972	43,2	8,8	20,3	10,1	5,3	5,8	1,8
1973	45,3	8,0	17,0	9,6	4,5	7,9	1,6
1974	48,3	9,0	18,3	8,4	4,6	5,5	1,2
ČSR							
1936	28,9	6,2	21,2	23,7	5,0	6,5	3,1
1948	33,0	8,6	17,4	18,0	7,0	10,1	1,8
1950	29,6	9,9	15,6	24,6	6,0	9,7	1,7
1955	29,5	9,7	22,7	20,1	6,1	6,2	1,8
1960	31,9	12,4	19,8	12,4	5,8	10,7	2,1
1965	35,7	10,1	24,1	12,1	6,2	3,4	2,4
1970	37,4	8,6	21,4	12,3	4,8	7,4	2,7
1971	45,8	8,6	19,3	10,1	4,1	4,4	1,9
1972	43,0	8,7	20,2	11,9	4,5	4,2	2,6
1973	44,7	8,2	17,6	10,7	3,9	5,6	2,4
1974	47,4	8,8	19,6	9,2	4,1	4,1	1,7
SSR							
1936	31,9	8,2	19,4	20,1	5,8	9,1	0,0
1948	34,7	7,2	18,5	15,4	10,0	11,2	0,0
1950	38,0	7,4	17,1	16,1	6,7	11,2	0,0
1955	34,0	9,2	20,5	16,9	7,8	8,8	0,0
1960	36,5	10,8	21,0	11,0	7,2	9,8	0,0
1965	41,3	11,1	23,3	6,1	7,2	6,6	0,1
1970	40,0	8,2	20,3	5,9	7,2	11,8	0,3
1971	44,6	7,8	18,4	8,7	6,3	8,7	0,2
1972	43,7	9,0	20,5	6,6	6,9	9,0	0,3
1973	46,5	7,5	15,9	7,4	5,7	12,4	0,2
1974	50,0	9,3	16,0	6,8	5,6	8,2	0,2

Pramen: FSÚ

Vliv hektarových výnosů a ploch vybraných plodin (skupin plodin) na vývoj jejich produkce ve stálých cenách r. 1967 v ČSSR

Rok	Obiloviny celkem			Z toho pšenice			Brambory			Cukrovka		
	zvýšení (snížení) produkce v %			zvýšení (snížení) produkce v %			zvýšení (snížení) produkce v %			zvýšení (snížení) produkce v %		
	proti r. 1936	z toho vlivem		proti r. 1936	z toho vlivem		proti r. 1936	z toho vlivem		proti r. 1936	z toho vlivem	
		změny ha výnosů	změny ploch		změny ha výnosů	změny ploch		změny ha výnosů	změny ploch		změny ha výnosů	změny ploch
1948	— 9,9	+ 0,3	—10,2	— 1,9	+ 0,6	— 2,5	—40,8	—23,3	—22,8	— 9,7	—23,6	+18,1
1950	— 10,4	+ 8,9	—17,7	— 1,9	+ 16,0	—15,4	—20,4	—13,9	— 7,5	+32,3	— 7,7	+43,4
1955	— 3,9	+ 26,4	—24,0	+ 1,3	+ 25,2	—19,1	—23,6	—11,3	—13,9	+29,3	— 7,6	+40,0
1960	+ 8,3	+ 47,0	—26,3	+ 3,2	+ 42,9	—27,8	—50,3	—37,3	—20,7	+75,9	+12,2	+56,7
1965	+ 0,6	+ 40,6	—28,4	+ 36,7	+ 48,5	— 7,9	—64,1	—41,0	—39,1	+19,0	—15,4	+40,7
1970	+ 39,3	+ 79,9	—22,6	+117,9	+ 81,0	+20,4	—53,2	— 1,0	—52,7	+39,7	+19,8	+16,6
1971	+ 70,0	+114,6	—20,8	+166,2	+116,6	+22,9	—54,9	— 2,9	—53,6	+22,6	+ 1,3	+21,0
1972	+ 68,4	+106,8	—18,6	+175,8	+106,8	+33,4	—50,6	+10,2	—55,2	+44,7	+17,0	+23,6
1973	+ 88,1	+129,6	—18,1	+218,9	+131,9	+37,5	—50,3	+16,7	—57,4	+29,5	+ 0,8	+28,6
1974	+102,3	+151,1	—19,5	+247,3	+144,8	+41,9	—55,9	+13,7	—61,2	+72,7	+28,7	+34,2

Vliv hektarových výnosů a ploch vybraných plodin (skupin plodin) na vývoj jejich produkce ve stálých cenách r. 1967 v ČSR

IIA

Rok	Obiloviny celkem			Z toho pšenice			Brambory			Cukrovka		
	zvýšení (snížení) produkce v %			zvýšení (snížení) produkce v %			zvýšení (snížení) produkce v %			zvýšení (snížení) produkce v %		
	proti r. 1936	z toho vlivem		proti r. 1936	z toho vlivem		proti r. 1936	z toho vlivem		proti r. 1936	z toho vlivem	
		změny ha výnosů	změny ploch		změny ha výnosů	změny ploch		změny ha výnosů	změny ploch		změny ha výnosů	změny ploch
1948	-16,2	- 1,9	-14,6	- 5,3	- 2,6	- 2,7	-45,4	-24,3	-27,9	-14,0	-24,3	+13,5
1950	-16,9	+ 6,8	-22,3	- 11,0	+ 5,8	-15,9	-17,4	-12,1	- 6,0	+25,9	- 6,6	+34,9
1955	-13,0	+ 20,1	-27,6	- 4,4	+15,9	-17,5	-28,3	-17,4	-13,2	+18,2	- 8,0	+28,4
1960	- 1,3	+ 40,6	-29,8	+ 8,5	+37,6	-21,1	-53,9	-41,1	-21,6	+51,1	+11,0	+36,2
1965	- 8,4	+ 30,2	-29,7	+ 42,3	+31,2	+ 8,4	-61,9	-36,8	-39,7	- 8,0	-23,5	+20,2
1970	+25,9	+ 64,0	-23,2	+115,5	+58,7	+35,8	-50,8	+ 7,0	-54,0	+14,8	+13,8	+ 0,9
1971	+53,5	+ 95,0	-21,3	+162,0	+86,8	+40,3	-60,2	-11,1	-55,2	- 0,6	- 4,8	+ 4,4
1972	+56,5	+ 91,7	-18,4	+181,4	+82,6	+54,1	-49,3	+17,1	-56,7	+11,6	+ 5,2	+ 6,1
1973	+71,0	+106,8	-17,3	+209,0	+95,8	+57,8	-52,1	+16,3	-58,8	+ 5,5	- 3,9	+ 9,8
1974	+79,8	+117,7	-17,4	+222,6	+96,3	+64,3	-58,8	+11,7	-63,1	+36,5	+19,2	+14,6

Pramen: FSÚ

Vliv hektarových výnosů a ploch vybraných plodin (skupin plodin) na vývoj jejich produkce ve stálých cenách r. 1967 v SSR

Rok	Obiloviny celkem			Z toho pšenice			Brambory			Cukrovka		
	zvýšení (snížení) produkce v %			zvýšení (snížení) produkce v %			zvýšení (snížení) produkce v %			zvýšení (snížení) produkce v %		
	proti r. 1936	z toho vlivem		proti r. 1936	z toho vlivem		proti r. 1936	z toho vlivem		proti r. 1936	z toho vlivem	
		změny ha výnosů	změny ploch		změny ha výnosů	změny ploch		změny ha výnosů	změny ploch		změny ha výnosů	změny ploch
1948	+ 6,6	+ 7,9	- 1,1	+ 5,0	+ 7,0	- 1,9	-25,2	-14,6	-12,4	+ 23,3	-14,4	+ 44,1
1950	+ 6,5	+ 17,9	- 9,7	+ 16,7	+ 36,7	-14,6	-30,3	-21,6	-11,1	+ 81,4	- 5,3	+ 91,4
1955	+ 11,9	+ 43,8	-16,8	+ 12,9	+ 43,0	-21,0	- 7,8	+ 9,1	-15,5	+114,5	+ 4,8	+104,6
1960	+ 33,5	+ 67,3	-20,2	- 7,6	+ 44,5	-36,1	-38,4	-24,2	-18,7	+265,9	+34,5	+172,0
1965	+ 24,2	+ 68,4	-26,2	+ 25,4	+ 78,9	-29,9	-71,4	-54,0	-37,9	+226,3	+27,7	+155,5
1970	+ 74,2	+122,2	-21,6	+122,8	+122,7	+ 0,1	-61,1	-22,4	-49,9	+230,5	+61,3	+104,9
1971	+113,0	+165,8	-19,9	+174,8	+174,2	+ 0,2	-37,2	+25,3	-49,8	+200,3	+40,5	+113,8
1972	+ 99,6	+145,3	-18,6	+164,3	+150,0	+ 5,7	-55,0	- 6,8	-51,7	+298,1	+79,2	+122,2
1973	+132,7	+188,7	-19,4	+239,1	+207,0	+10,5	-44,6	+21,7	-54,5	+213,8	+34,0	+134,1
1974	+160,8	+239,9	-23,2	+297,8	+257,8	+11,2	-46,2	+24,7	-56,9	+350,5	+84,4	+144,3